STORTINGET

Stortingstidende
Referat fra møter i Stortinget

Nr. 38 · 5. januar
Sesjonen 2022–2023

Fra 1. oktober 2019 har Stortinget innført ny voteringsordning med faste voteringstidspunkter.
Derfor vil saksreferat og tilhørende votering i perioder være i ulike hefter. Dette er markert i referatet.

Møte torsdag den 5. januar 2023 kl. 10

President: Nils T. Bjørke

Dagsorden (nr. 38):

1. Innstilling fra justiskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Andreas Sjalg Unneland, Kathy Lie og Marian Hussein om bedre oppfølging av unge innsatte i fengsel
(Innst. 122 S (2022–2023), jf. Dokument 8:14 S (2022–2023))
2. Innstilling fra justiskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Ingvild Wetrhus Thorsvik, Abid Raja, Grunde Almeland, Alfred Jens Bjørlo og Sveinung Rotevatn om en utredning av forliksrådsordningen
(Innst. 123 S (2022–2023), jf. Dokument 8:6 S (2022–2023))
3. Innstilling fra justiskomiteen om Endringer i brann- og eksplosjonsvernloven (etablering av fagskole for brann- og redningspersonell mv.)
(Innst. 149 L (2022–2023), jf. Prop. 15 L (2022–2023))
4. Interpellasjon fra representanten Lan Marie Nguyen Berg til justis- og beredskapsministeren:
«Stortinget vedtok i 2015 at enslige mindreårige asylsøkere som forsvinner, skal letes etter på lik linje med alle andre. Likevel har 432 asylbarn forsvunnet siden 2015, uten at noen vet hvor de er. Totalt har minst 1 000 barn forsvunnet de siste 21 årene, ifølge tall fra NRK. Praksis i dag er at barn under 15 år tas hånd om av barnevernet, mens UDI har ansvaret for dem mellom 15 og 18 år. Det foreligger ingen objektive grunner for å diskriminere barn over 15 år. Forskning fra blant annet NTNU viser at å gi ansvaret for også de eldre barna til barnevernet i større grad kan ivareta rettighetene deres.
Vil statsråden iverksette en gransking av hvordan 432 barn har forsvunnet uten at noen vet hvor de er, og vil regjeringen sørge for at barn som søker asyl, får like god beskyttelse som andre barn, ved å flytte ansvaret for enslige mindreårige asylsøkere til barnevernet?»
5. Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Riksrevisjonens undersøkelse av myndighetenes innsats mot vold i nære relasjoner
(Innst. 147 S (2022–2023), jf. Dokument 3:8 (2021–2022))
6. Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Riksrevisjonens kontroll med forvaltningen av statens interesser i selskaper – 2020
(Innst. 146 S (2022–2023), jf. Dokument 3:2 (2021–2022))
7. Innstilling fra helse- og omsorgskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentant Seher Aydar om å sikre ungdom helserettigheter gjennom å utvide egenandelsfritaket
(Innst. 136 S (2022–2023), jf. Dokument 8:267 S (2021–2022))
8. Innstilling fra helse- og omsorgskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Grunde Almeland og Ingvild Wetrhus Thorsvik om å innføre en tredje juridisk kjønnskategori og et styrket og desentralisert behandlingstilbud for personer med kjønnsinkongruens
(Innst. 135 S (2022–2023), jf. Dokument 8:276 S (2021–2022))
9. Innstilling fra energi- og miljøkomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Mathilde Tybring-Gjedde og Nikolai Astrup om en mer sirkulær økonomi
(Innst. 124 S (2022–2023), jf. Dokument 8:254 S (2021–2022))
10. Interpellasjon fra representanten Cato Brunvand Ellingsen til arbeids- og inkluderingsministeren:
«Mange opplever at det er for vanskelig å få kommunale og statlige helse- og sosialtjenester og -ytelser. Personer i svært sårbare livssituasjoner må ofte kjempe en kamp for å få tilgang på den offentlige velferden.
Hvordan jobber regjeringen for at mennesker med behov for bistand fra det offentlige blir møtt med tillit fra velferdssystemet, hvordan kan en tilrettelegge for at velferd utvikles sammen med folkene det gjelder og hvordan bidrar regjeringen til at ansatte i systemene blir døråpnere i stedet for portvoktere?»
11. Interpellasjon fra representanten Åslaug Sem-Jacobsen til kultur- og likestillingsministeren:
«Hendelsene i uke 46 2022 har synliggjort hvor omfattende hets og trakassering er. Debattanten Sumaya Jirde Ali, journalist Morten Hegseth og AUF-leder Astrid Hoem har alle blitt utsatt for hets og har mottatt grove og truende meldinger. Mange unge tør ikke delta i den offentlige debatten av frykt for å bli hetset. Hets er uakseptabelt og utgjør en stor trussel mot demokrati og samfunnsutvikling.
Hvilke tanker har statsråden om den økende tendensen, og hva bør borgere og myndigheter gjøre for å få slutt på dette når både enkeltmennesker og demokratiet vårt rammes så hardt?»
12. Referat

Presidenten [10:00:09]: Det ligg føre ei rekkje permisjonssøknader:

- frå Arbeidarpartiet si stortingsgruppe om permisjon etter Stortingets forretningsorden § 5 andre punktum for representanten Kari *Henriksen* frå og med 5. januar og inntil vidare
- frå representanten Sverre *Myrli* om permisjon i tida frå og med 9. januar til og med 24. mars og i tida frå og med 27. til og med 31. mars, og frå representantane Kari Mette *Prestrud*, Sveinung *Rotevatn* og Linda Hofstad *Helleland* om permisjon i tida frå og med 9. januar til og med 31. mars – alle for å delta på sjefskurs ved Forsvarets høgskole
- frå Høgre si stortingsgruppe om permisjon etter Stortingets forretningsorden § 5 andre punktum for representanten Sveinung *Stensland* frå og med 5. januar og inntil vidare

Presidenten vil føreslå at desse søknadene vert handsama straks og innvilga. – Det er vedteke.

Frå fyrste vararepresentant for Vest-Agder, Birte *Usland*, ligg det føre søknad om fritak frå å møta i Stortinget under representanten Kari Henriksen sin permisjon, jf. Stortingets forretningsorden § 5 andre punktum.

Frå fyrste vararepresentant for Akershus, Tobias Hangaard *Linge*, ligg det føre søknad om fritak frå å møta i Stortinget i tida frå og med 9. til og med 14. januar under representanten Sverre Myrli sin permisjon, av velferdsgrunnar.

Frå andre vararepresentant for Rogaland, Athar Ali *Tajik*, ligg det føre søknad om fritak frå å møta i Stortinget under representanten Sveinung Stensland sin permisjon, jf. Stortingets forretningsorden § 5 andre punktum.

Frå tredje vararepresentant for Rogaland, Karoline Sjøen *Andersen*, ligg det føre søknad om fritak frå å møta i Stortinget under representanten Sveinung Stensland sin permisjon, grunna foreldrepermisjon.

Etter forslag frå presidenten vart samrøystes vedteke:

1. Søknadene vert handsama straks og innvilga.
2. Følgjande vararepresentantar vert innkalla for å møta i permisjonstida slik:

   For Vest-Agder: Ahmed *Lindov* 5. januar og inntil vidare

   For Akershus: Anita *Patel* 11.–12. januar, Tobias Hangaard *Linge* 17. januar–24. mars og 27.–30. mars og Haakon *Skramstad* 11. januar–30. mars

   For Hordaland: Ane *Breivik* 11. januar–30. mars

   For Rogaland: Modolf *Haraldseid* 5. januar og inntil vidare

   For Sør-Trøndelag: Guro Angell *Gimse* 11. januar–30. mars

Presidenten [10:02:26]: Ahmed Lindov og Modolf Haraldseid er til stades og vil ta sete.

Representanten Grunde Almeland vil setja fram eit representantforslag.

Grunde Almeland (V) [10:02:44]: På vegne av representantene Abid Raja, Ingvild Wetrhus Thorsvik og meg selv vil jeg framsette et representantforslag om å styrke barns personvern på digitale flater.

Presidenten [10:02:49]: Forslaget vert handsama etter reglementet.

Før sakene på møtekartet vert tekne opp til handsaming, vil presidenten opplysa om at møtet i dag om naudsynt held fram utover kl. 16.

Sak nr. 1 [10:03:09]

Innstilling fra justiskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Andreas Sjalg Unneland, Kathy Lie og Marian Hussein om bedre oppfølging av unge innsatte i fengsel (Innst. 122 S (2022–2023), jf. Dokument 8:14 S (2022–2023))

Presidenten [10:03:23]: Etter ynske frå justiskomiteen vil presidenten ordna debatten slik: 5 minutt til kvar partigruppe og 5 minutt til medlemer av regjeringa.

Vidare vil det – innanfor den fordelte taletida – verta gjeve anledning til inntil fem replikkar med svar frå medlemar av regjeringa, og dei som måtte teikna seg på talarlista utover den fordelte taletida, får ei taletid på inntil 3 minutt.

Else Marie Rødby (Sp) [10:03:57] (ordfører for saken): Komiteen har hatt representantforslag om bedre oppfølging av unge innsatte i fengsel til behandling. Forslagsstillerne henviser til VG og en rekke artikler om det som er blitt kalt Jonatan-saken i bakgrunnen for sitt forslag, og peker på hvordan de mener at denne har belyst hvordan barn og unge innsatte kan oppleve det å sone i fengsel.

Det understrekes at FNs barnekonvensjon sier at fengsling av barn skal benyttes som en siste utvei og for et kortest mulig tidsrom, og at det er stor fare for skadevirkninger når det gjelder isolasjon av barn. Det pekes i representantforslaget på at det foreligger forskningsbaserte funn knyttet til konsekvensene av at unge har opphold i store langtidsinstitusjoner, og at disse er både mange og negative. Videre er det pekt på både at unge voksne som gjennomfører straff, har behov for en forsterket oppfølging, at kriminalomsorgen må sikres bedre verktøy for overgangen mellom soning og et ordinært liv, og at det er utfordringer knyttet til overgangen mellom ungdomsenheter og voksenfengsel.

Jeg opplever at det er stor enighet i komiteen om at unge innsatte er en sårbar gruppe, og at det er bekym-

ringsfullt i de tilfellene barn soner i fengsel. FNs barnekonvensjon, som det er vist til, forplikter Norge folkerettslig på dette området og fastslår nettopp at frihetsberøvelse eller fengsling av et barn skal skje på lovlig måte og bare benyttes som en siste utvei og for et kortest mulig tidsrom. Terskelen for å fengsle barn er og skal være høy.

Det er Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet og Fremskrittspartiet som fremmer tilrådingen i saken, og jeg går ut fra at de andre partiene vil redegjøre for sine respektive synspunkt og forslag i saken. Jeg vil nå redegjøre for Senterpartiet og Arbeiderpartiets syn.

Det er viktig for oss å understreke at barn som hovedregel ikke skal sone i fengsel, at de som skal sone, får sone i tilpassede soningsenheter, og at vi har et godt system, slik at barn og unge kan komme tilbake til et kriminalitetsfritt liv, få seg utdanning, få seg jobb og få seg et ordinært liv. Samfunnet og den enkelte sparer mye på at unge innsatte rehabiliteres godt og kan bruke sine ressurser på en god måte for framtiden.

Vi har klare rammer for fengsling av barn og unge i Norge. Det betyr ikke at vi har et perfekt system, og Senterpartiet og Arbeiderpartiet deler bekymringen for de unge innsatte og overgangen mellom ungdomsenhetene og de ordinære fengslene. Det er lett å se for seg at dette kan være en brutal overgang for mange, og at ordinære fengsel byr på både andre utfordringer og en annen form for oppfølging enn ungdomsenhetene. Derfor må målet være å bedre overgangen mellom ung og voksen under soning. Det handler ikke bare om rammen rundt, bygget og stedet der man er, men også om at kriminalomsorgen har tilstrekkelig grunnbemanning til å følge opp og ta vare på unge innsatte med andre og kanskje større behov. Det er regjeringen opptatt av å sikre.

Antall ungdom som idømmes ubetinget fengsel, har gått ned de siste 20 årene, og det er bra. De som soner slik straff, gjør det som hovedregel ved én av de to ungdomsenhetene vi har. Barn skal ikke sitte unødig i fengsel, men barn skal heller ikke sitte i forvaring med mindre det foreligger det som heter helt ekstraordinære omstendigheter. Det skal altså veldig mye til. Heldigvis har vi veldig, veldig få avgjørelser hvor barn har fått dom på forvaring. Det er selvfølgelig grunn til å følge nøye med på utviklingen når det gjelder dette, for det er helt rett at det kun må være i ekstraordinære tilfeller at barn sitter i forvaring.

Jeg opplever gjennom komiteens behandling av denne saken at det er ganske stor enighet på tvers av partiene om at barn ikke hører hjemme i fengsel, og at Norges forpliktelser til FNs barnekonvensjon ligger fast. Jeg mener også at statsrådens svar til komiteen viser at regjeringen jobber med dette, og at det er et sterkt fokus på å sørge for at barn og unge som må sone straff i fengsel, så langt som mulig får gjøre dette i tilpasset form og med mål om et godt liv i frihet etter soning.

Vi har også et pågående arbeid med en evaluering hvor unge selv høres, knyttet til endringer i straffereaksjonene rettet mot barn og unge. Dette arbeidet er ikke konkludert ennå, og deler av høringen ble sendt ut senest i høst. Slik vi ser det, må det være bedre å gjennomføre endringene og fullføre dette arbeidet før det vurderes å utvide målgrupper eller sette i gang utredning av hele straffereaksjonsstigen for mindreårige og unge innsatte.

Kamzy Gunaratnam (A) [10:08:35]: Jeg slutter meg til innlegget fra representanten Else Marie Rødby fra Senterpartiet.

For det første: La meg understreke at barn som hovedregel ikke skal i fengsel. Dersom domstolen likevel finner at barn skal sone i fengsel, skal barn alltid gjennomføre soningen i de tilpassede ungdomsenhetene. Det er viktig at vi har reaksjoner som kan bidra til at barn og unge kommer tilbake til et kriminalitetsfritt liv og kan bruke sine ressurser til det beste for både seg selv og samfunnet.

For det andre: Antallet ungdommer som idømmes ubetinget fengsel, har gått ned de siste sju årene. De barna som blir idømt ubetinget fengsel, gjennomfører som hovedregel straffen ved en av de to ungdomsenhetene som er etablert under kriminalomsorgen.

For det tredje: Bekymringen rundt overgangen mellom ungdomsenhet og ordinært fengsel er noe vi deler med forslagsstillerne. Det framgår også av statsrådens svar, som jeg er sikker på at alle i justiskomiteen har lest, at mye arbeid er i gang – og var det også lenge før representantforslaget ble framsatt.

For det fjerde: Evalueringen knyttet til ungdomsoppfølging og ungdomsreaksjoner er ikke sluttført. Jeg håper vi er enige om at det er klokt å sluttføre arbeidet som pågår før man setter i gang utredningen av hele straffereaksjonsstigen for mindreårige og unge innsatte.

For det femte: Etter anbefaling fra FNs barnekomité ble det lagt fram forslag om å slutte med forvaring av barn. Derfor ble hjemmelen til å idømme forvaring overfor mindreårige lovbrytere vesentlig innsnevret ved en lovendring som trådte i kraft i 2012, og gjeldende rett er at forvaring ikke kan idømmes siktede som var under 18 år på handlingstidspunktet, med mindre det foreligger helt ekstraordinære omstendigheter, som forrige taler var inne på.

For det sjette: God oppfølging av domfelte og varetektsinnsatte generelt forutsetter at kriminalomsorgen har rammer til en tilstrekkelig grunnbemanning og bl.a. mulighet for aktivitetsteam for å redusere isolasjon. Vi

er glad for at regjeringen har styrket kriminalomsorgen med 45 mill. kr for 2023, som kom på toppen av de 100 mill. kr som ble gitt i forbindelse med nysalderingen av budsjettet for 2022.

Til syvende og sist: Ingen partier, verken til høyre eller til venstre, er så ambisiøse på vegne av kriminalomsorgen som det Arbeiderpartiet og Senterpartiet er i regjering. Kriminalomsorgen har blitt bygd ned de siste åtte årene. Nå snur vi skuta, og vi bygger den opp igjen stein for stein. Gjennom partssamarbeidet må vi styrke grunnbemanningen og styrke arbeidet rundt de aller yngste – selve grunnlaget for rehabiliteringen og for å få dem ut av de kriminelle miljøene.

Ingunn Foss (H) [10:11:36]: Barn skal som hovedregel ikke sone i fengsel. Hvis domstolen likevel finner det nødvendig, skal soning foregå i de tilpassede ungdomsenhetene. Unge innsatte er en sårbar gruppe som må ivaretas bedre i kriminalomsorgen enn det som gjøres i dag. Eksemplet som det vises til i dette representantforslaget, er alvorlig og veldig trist.

Høyre i regjering var opptatt av å ivareta denne gruppa innsatte. For å gi unge voksne i aldersgruppa 18 til 24 år en forsterket oppfølging, ble det i revidert nasjonalbudsjett for 2021 bevilget 5 mill. kr til etablering av ungdomsteam i kriminalomsorgen. Som flere talere har vært inne på allerede, er dette viktig for disse ungdommene. Disse midlene ble også foreslått videreført i budsjettet for 2022.

Slike team skal gi unge som ved fylte 18 år blir overført til ordinære fengsler, en bedre tilrettelagt straffegjennomføring i tråd med den unge innsattes behov. Unge innsatte som gjennomfører straff i fengsel, kan ha behov for tilpasset straffegjennomføring og individuell tilrettelegging når det gjelder skole og arbeids- og helsetjenester, som kan bidra til at tilbakeføringen til samfunnet blir lettere. Det er viktig at denne tilretteleggingen fungerer.

Forslagene om endring i straffereaksjonene rettet mot barn og unge er sendt på høring. Høyre støtter regjeringen i at det er bedre å gjennomføre endringene før det vurderes å utvide målgruppa. Det viktigste tiltaket vi kan gjøre, er å satse på kriminalitetsforebyggende tiltak, slik at unge mennesker unngår å begå alvorlig kriminalitet som fører til fengsel.

Per-Willy Amundsen (FrP) [10:13:45] (komiteens leder): Så var vi der igjen. I denne sal diskuterer vi rettighetene og interessene til og ivaretakelsen av kriminelle i norske fengsler. Jeg har inntrykk av at snart brorparten av det vi diskuterer i denne komiteen, handler om innsattes forhold, innsattes rettigheter og innsattes opplevelse av å få sin tilmålte straff. Det synes jeg er en svært uheldig utvikling. Jeg synes vi skulle hatt langt mer oppmerksomhet rundt det som justiskomiteen og Stortinget burde vært opptatt av, nemlig at vi har rettferdige straffer hvor de personene som begår alvorlige forbrytelser, opplever straffen for det den skal være, nemlig et onde. Det er nesten merkelig å se denne enorme bekymringen for innsatte i norske fengsler. Norge har en av de mest liberale kriminalomsorgene i verden. Vi har noen av de laveste straffene i verden, og når folk må sone en straff, har vi noen av de hyggeligste fengslene i verden. Det er nesten utrolig hvordan man klarer – til og med regjeringspartiene – å fremstille norske fengsler som en uhyggelig plass å være for dem som må og skal sone sin dom.

Enda mer merkelig blir det. Hva er et barn? Ja, i juridisk forstand er et barn en person som er under 18 år. Det er ikke det folk ser for seg når vi snakker om barn, men et barn er en person under 18 år i juridisk forstand. I dette forslaget vil man jo gå hakket lenger og ikke bare nesten totalt unnta barn – i juridisk forstand – fra å sitte i fengsel, men man vil på toppen av det hele innlemme personer under 24 år i det samme regimet, eller i hvert fall delvis i det samme regimet. Det er altså det jeg vil kalle barnifisering, infantilisering av voksne mennesker som har gjort alvorlige handlinger. Et viktig prinsipp i et fritt samfunn, et fritt demokrati og en rettsstat er at man skal ta ansvar for sine handlinger. Dersom vi nå etter hvert får en kriminalomsorg og en reaksjon fra samfunnet som i mindre og mindre grad oppfattes som et onde, som ikke setter individet ansvarlig for sine handlinger, ja, da er vi på ville veier. Frihet er noe man har under ansvar. Når man trår over og krenker andres frihet, skal man også ta ansvar for det. Det er et helt fundamentalt prinsipp i enhver rettsstat.

Man klarer å fremstille i norske fengsler som en fæl plass å være, og kommer trekkende med en uttalelse fra FN og diverse – man kommer med en virkelighetsbeskrivelse som rett og slett ikke er riktig. Der ligger altså det politiske debattnivået i Norge, og det er svært, svært beklagelig. Straff skal være et onde. Det skal også være et onde for personer som er under 18 år. Det skal være en reaksjon.

I mitt innlegg i forbindelse med statsbudsjettet for i år, altså i desember, viste jeg til en dom i Oslo tingrett, en ganske alvorlig sak hvor en jente på 16 år var blitt ganske grovt voldtatt av en person – for øvrig med innvandrerbakgrunn – som ble møtt med en straffeutmåling på 60 dager fengsel og 420 timer samfunnsstraff.

Vi er på et nivå hvor reaksjonene fra samfunnet rett og slett ikke oppfattes som rettferdige for folk flest, for befolkningen. Da synes jeg det blir underlig at man nok en gang skal diskutere forholdene for innsatte i norske fengsler, og at man nærmest skal frita personer under 18 år som begår alvorlige kriminelle handlinger, fra

straffansvar. Det er feil vei å gå. Fremskrittspartiet er imot disse forslagene, og vi kommer selvfølgelig også til å stemme imot samtlige av disse forslagene.

Andreas Sjalg Unneland (SV) [10:18:56]: Fremskrittspartiet starter dette året med – igjen – å påstå at justiskomiteen bryr seg for mye om innsattes rettigheter. Det er ikke så rart at vi som er komiteen som er ansvarlig nettopp for de menneskene som blir utsatt for den strengeste straffen og de største tvangsinngrepene vi kan gjøre i menneskers liv, nemlig frihetsberøvelse, har et ansvar for å diskutere hvordan deres rettigheter blir ivaretatt.

Det kan være greit å minne representanten fra Fremskrittspartiet om at barn ikke er født kriminelle. Hvis barn utfører kriminelle handlinger, er det vi som samfunn som har sviktet. Selv når vi til og med snakker om barn som er innsatt i fengsel, synes Fremskrittspartiet at vi yter sårbare mennesker for mye oppmerksomhet.

Bakgrunnen for at SV fremmer dette forslaget, var VG, som fortalte historien om Jonatan Andersen som begikk et dobbeltdrap i en alder av 15 år, en grusom handling som medførte en streng fengselsstraff. Mens Jonatan sonet, fikk han store psykiske problemer, og han tok sitt eget liv i Mandal fengsel i september 2021. Selvmord er en tragedie.

I dag får barn som soner og fyller 18 år, i bursdagspresang å overføres til et alminnelig fengsel. Forskning viser at mange opplever denne overgangen som svært traumatisk, og det skal ikke være sånn at mennesker blir sykere av å være i fengsel. Vi har et ansvar for den psykiske helsen til dem som soner i norske fengsler, og særlig barn som soner.

Sist gang man forsket på fengselsbefolkningens psykiske helse, avdekket man at 92 pst. viste tegn til psykiske lidelser. Forskning fra Kriminalomsorgens høgskole og utdanningssenter peker på at for flere barn kan soning i et tradisjonelt fengsel etter tiden i en ungdomsenhet nettopp bli en svært traumatisk opplevelse. Dette kommer i tillegg til det å få en fengselsstraff, som i seg selv er en skjellsettende og svært krevende situasjon for barn.

For noen få barn, som Jonatan, er straffen også tidsubestemt, ved at man dømmes til forvaring. FNs barnekomité har anbefalt at Norge slutter med forvaring av barn, og sagt at det er behov for å se på dagens praksis. Det finnes ikke i dag et sømløst system som sikrer en overgang mellom ungdomsenheter og voksenfengsel, og ifølge utredninger der man har sett på samordningen mellom sektorer for unge som er eller står i fare for å komme i konflikt med loven, er aldersgrensen ved 18 år i kriminalomsorgen i utakt med andre sektorer. Barnevernet har ettervern til 23 år, opplæringsloven gjelder til 25 år, og også internasjonalt lovverk anbefaler at unge innsatte opptil 21 år får spesielt tilrettelagte regler.

Andre representanter har på talerstolen pekt på at vi har ungdomsteam i fengsler, og at vi styrker bemanningen. Det er bra, men det går ikke til kjernen av det som er problemet i denne saken, nemlig det å vite at dagen man fyller 18 år, endrer soningsforholdene seg drastisk. Det er snakk om noen få barn som dømmes til fengsel, og i hvert fall til forvaring. Dette er barn som dessverre har sine formative år innenfor kriminalomsorgen, og dette er barn som skal rehabiliteres, og som skal ut av fengselet for å leve et kriminalitetsfritt liv.

Da må vi se på: Hvordan er det vi rehabiliterer disse barna? Vi må sørge for at de ikke blir sykere, men at de faktisk får det de trenger, for det vi så i Jonatan-saken, er at disse sakene kan få dødelig utfall. Det er svært alvorlig, og det krever at vi som politikere tar grep. Jeg er glad for at Barneombudet er tydelig på at de støtter forslaget til SV, og jeg hadde forventet at Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Høyre og andre partier hadde gjort det samme.

Med det tar jeg opp SVs forslag i saken.

Presidenten [10:23:29]: Representanten Andreas Sjalg Unneland har teke opp dei forslaga han refererte til.

Tobias Drevland Lund (R) [10:23:40]: FNs barnekonvensjon er klar og tydelig: Fengsling av barn skal kun benyttes som siste utvei og i kortest mulig tidsrom. I utgangspunktet soner heller ikke barn og unge under 18 år i vanlige fengsler. De soner i tilpassede enheter for barn og unge, men ved fylte 18 år overføres de fra ungdomsenhet til vanlige fengsler for voksne, fordi de da blir myndige.

Barneombudet har, som flere her, påpekt at ungdom i Norge som er idømt svært strenge straffer for alvorlige straffbare handlinger og begynte soningen som mindreårige, opplever at overgangen til fengsel er svært krevende og vanskelig. Dette støttes av forskning fra Kriminalomsorgens høgskole og utdanningssenter, KRUS, som viser at soning i vanlig fengsel etter ungdomsenhet blir en svært traumatiserende opplevelse for mange av dem det gjelder.

Mange av disse har begått svært straffbare handlinger og fortjener derfor en straff. Avisen VG skrev en rekke artikler om Jonatan-saken. For barn som Jonatan er den straffen de idømmes, ubestemt fordi de dømmes til forvaring. Det skjer ikke ofte, men det skjer. Dette er også noe som FNs barnekomité har kritisert og anbefalt at Norge slutter med.

Kriminalomsorgen i Norge trenger å løftes til et høyere og mer forsvarlig nivå på et generelt grunnlag. Derfor har Rødt tidligere rost regjeringen for å styrke

kriminalomsorgen i budsjettet for 2023, men også for 2022, og det har vært et helt nødvendig løft.

Det er verdt å nevne, som en rekke ganger før – jeg gjentar det gjerne, selv om enkelte representanter i denne salen blir svært oppgitt av det: Norsk kriminalomsorg er for dårlig stilt. De ansatte gjør en kjempejobb. Det er ikke deres innsats det står på, men de trenger mer ressurser. De trenger å få styrket muligheten til faktisk å ta seg av de innsatte som trenger ekstra oppfølging, bl.a. yngre innsatte. Mange av de yngre innsatte kommer ikke fra de mest ressurssterke hjemmene. Mange har opplevd omsorgssvikt, rus, vold og en utrygg tilværelse før de havner i fengsel eller ungdomsenhet. Derfor trenger akkurat disse mye mer og bedre oppfølging enn det de får i dag.

Kriminalomsorgens fagstrategi gjør også bruk av ungdomsteam i fengslene for å sikre bedre og mer oppfølging av unge i fengsel. Strategien er god, men det holder ikke i lengden. Jeg deler forslagsstillernes syn på at kriminalomsorgen må sikres bedre verktøy for å sikre en bedre og mer gradvis tilbakeføring til samfunnet for de unge dette gjelder. Vi trenger bedre systemer for overgangen fra ungdomsenhet til vanlig fengsel. Derfor støtter Rødt alle forslagene fra SV og Venstre her i dag. Vi må gjøre mer for å ivareta disse barna og de unge innsatte.

Vi har bygd vårt straffesystem på et grunnleggende prinsipp, nemlig prinsippet om man ikke er kriminell for alltid – på tross av at man har begått en kriminell handling. De dømte er mennesker som skal få en sjanse til når straffen er idømt og sonet ferdig. Alle som soner en dom, skal en dag kunne komme ut i samfunnet igjen. De skal rehabiliteres med alle forutsetninger for å være i arbeid, ta utdanning og delta i lokalsamfunnet på lik linje med andre lovlydige borgere.

Vår kriminalomsorg skal sørge for at denne tilbakeføringen og rehabiliteringen skjer på best mulig vis, og den jobben de i førstelinjen i kriminalomsorgen gjør, er hele vårt samfunn avhengig av.

Jonatan begikk en alvorlig kriminell handling, noe av det verste en kan gjøre. Han begikk senere selvmord etter å ha gått fra ungdomsenhet til vanlig fengsel. Vi kan ikke la flere innsatte barn og unge lide samme skjebne.

Ingvild Wetrhus Thorsvik (V) [10:27:54]: Takk til SV for et veldig godt initiativ og gode forslag. Takk også for støtte til Venstres forslag i saken. Dagens situasjon er helt uholdbar, og det er synd at ikke flere partier støtter disse gode forslagene.

FNs barnekonvensjon ble vedtatt av FNs generalforsamling i 1989, og den ble ratifisert av Norge i 1991. Vedtakelsen av barnekonvensjonen representerte et skifte i synet på barn og barns rettigheter. Gjennom konvensjonen er barn gitt rett til spesielle vernetiltak og særskilt omsorg, i tillegg til de samme grunnleggende rettighetene som voksne har.

Som veldig mange allerede har vært inne på her i dag, skal barn som den klare hovedregel ikke sone i fengsel. I de spesielle og helst ytterst få tilfellene hvor det skjer, skal fengselet legge forholdene til rette for at skadene ved å sone i fengsel blir minst mulig. Barn og ungdom i fengsel er svært sårbare. Ungdomshjernen er ikke ferdig utviklet, og refleksjonsnivået er ikke på nivå med voksne sitt. Disse barna har derfor spesielt behov for et trygt og godt soningstilbud som gir dem mulighet til å leve og utvikle seg mest mulig som normalt.

Barnekonvensjonen fastslår at barn som er berøvet sin frihet, skal holdes adskilt fra voksne med mindre det motsatte anses som det beste for barnet. Det bør også være et selvstendig mål å redusere antallet barn i fengsel.

Vi har alle lest historien til Jonatan, som tok livet sitt i fengsel som 20-åring etter å ha sonet fra han var 15 år. For Jonatan ble møtet med voksenfengselet fryktelig, og situasjonen til Jonatan understreker flere problemer med dagens ordning. Hvis man blir satt i fengsel som barn, i en svært formende periode, er risikoen for ekstra sårbarhet stor. Man blir ikke voksen bare fordi man blir 18 år, og kanskje spesielt ikke i en situasjon hvor en del av oppveksten har vært så spesiell fordi man har sittet i fengsel. Derfor bør overgangen til voksenfengsel absolutt være så god som mulig. Det bør utredes hvorvidt det bør opprettes egne overgangsinstitusjoner eller -avdelinger, slik vi ser flere andre land har.

Barneombudet anbefaler i sitt innspill en innhenting av mer kunnskap om effekt og virkninger av alternative straffereaksjoner. En sånn informasjonsinnhenting må ha som mål å ta tak i de bakenforliggende årsakene til at kriminalitet skjer blant barn, og finne rom for i enda større grad å finne gode tiltak som er egnet til å føre barn tilbake i en positiv og inkluderende utvikling, i tråd med prinsippene i barnekonvensjonen.

En viktig målsetting med samfunnets reaksjon overfor lovbrytere er rehabilitering og forebygging av ny kriminalitet. Av straffegjennomføringsloven § 2 framgår det også at straffen skal gjennomføres på en måte som tar hensyn til formålet med straffen – altså tilbakeføring til samfunnet – som motvirker nye straffbare handlinger, som er betryggende for samfunnet, og som innenfor disse rammene sikrer de innsatte tilfredsstillende forhold. Dette er spesielt viktig for barn.

Etter barnekonvensjonen er vi også forpliktet til å sikre at ethvert barn som er berøvet friheten, skal behandles på en måte som tar hensyn til barnets behov knyttet til dets alder, og til å sikre at barnet behandles på en god måte.

Vi som samfunn må sikre at barn som soner, rehabiliteres og ikke brytes ned i fengslet. Da må kriminalom-

sorgen gis verktøy som gjør erfaringene for barna og de unge voksne så gode som mulig mens de soner.

Barn skal beskyttes, de skal ha den omsorgen de har krav på, og få sine rettigheter ivaretatt også om de har gjort noe som er galt. Det er fryktelig synd at det ikke blir flertall for disse forslagene, for dette er et område hvor det er nødt til å skje mye for at vi skal ivareta de forpliktelsene vi har overfor disse barna, på en god måte.

Statsråd Emilie Mehl [10:32:22]: Jeg deler representantenes engasjement for unge innsatte i norske fengsler. Dette er en spesielt sårbar gruppe, som vi må være ekstra oppmerksom på.

Terskelen for å fengsle barn er høy. Det skal være siste utvei. Jeg er glad for at det er bred enighet om det. Antallet barn og ungdommer som har blitt idømt ubetinget fengsel, har gått ned de siste 20 årene, og de barna som blir idømt ubetinget fengsel, gjennomfører som hovedregel straffen i en av de to ungdomsenhetene som er spesielt tilrettelagt for mindreårige, der det er plass til til sammen åtte personer. Per 1. desember 2022 var det totalt tre innsatte under 18 år i fengsel, to i varetekt og én på dom, og alle befant seg da i ungdomsenhetene.

Ungdomsenhetene ble opprettet for å ivareta Norges internasjonale forpliktelser om å holde barn adskilt fra voksne og sikre en god, helhetlig og rehabiliterende oppfølging av barn som må fengsles. Evalueringen fra NOVA slo i 2016 fast at ungdomsenheten i hovedsak oppfylte barnekonvensjonens grunnleggende krav, og konkluderte med at ungdomsenheten og tverretatlig team burde bli et permanent tiltak.

I utgangspunktet vil ungdom som fyller 18 år, overføres til ordinært fengsel, men det er mulig å bli værende i ungdomsenhetene også etter myndighetsalder hvis det er hensiktsmessig. Ved overføring til et ordinært fengsel er det et sterkt behov for forsterket oppfølging og tilrettelagt straffegjennomføring. Derfor har det de siste to årene blitt etablert flere tverrfaglige ungdomsteam med den særlige oppgaven å følge opp unge innsatte mellom 18 og 24 år ved flere ulike fengsler. Dette er en aldersgruppe som er prioritert i kriminalomsorgen og prioritert av regjeringen. I tillegg er det viktig å samarbeide med andre sektorer for å løse de utfordringene vi har i forbindelse med planlegging og gjennomføring av straff og tilbakeføring til samfunnet.

Justis- og beredskapsdepartementet jobber hele tiden med å framskaffe kunnskap om hvordan straffereaksjonene og iverksatte tiltak virker, og forbedre de ordningene vi har, både de tradisjonelle og de alternative straffereaksjonene.

Det er viktig at vi har reaksjoner som bidrar til å hjelpe barn og unge tilbake til et kriminalitetsfritt liv, hvor de kan bli positive bidragsytere til samfunnet. Kriminalitet har store menneskelige og økonomiske omkostninger, og forebygging av kriminalitet er svært samfunnsøkonomisk lønnsomt når vi lykkes med det.

En rapport fra Oslo Economics viser at barn og unge som begår kriminelle handlinger, kjennetegnes ved svakere oppvekstsvilkår enn andre barn. For eksempel er det flere som har vært i kontakt med barnevernet, og de har oftere dårligere skoleprestasjoner. Vi ser at foreldrene i gjennomsnitt har lavere utdanningsnivå, de mottar oftere trygdeytelser, og de har oftere vært straffet for kriminelle handlinger. For dem som har begått gjentatt kriminalitet, ser vi at disse kjennetegnene dessverre er enda tydeligere. Dette er utfordringer som justissektoren ikke kan løse alene.

Justis- og beredskapsdepartementet jobber for tiden med lovendringer for å forbedre de alternative straffereaksjonene ungdomsstraff og ungdomsoppfølging. Forslagene til endringer baserer seg bl.a. på de erfaringene vi fikk fra ungdommene selv i følgeevalueringen, som ble foretatt av Nordlandsforskning. Det jobbes også med å styrke det tverrsektorielle samarbeidet under straffegjennomføringen, slik at ungdommene får hjelp til de utfordringene de har.

Det er foreløpig ikke foreslått å utvide målgruppen for ungdomsstraff og ungdomsoppfølging med årsklasser. Jeg mener det er hensiktsmessig at vi gjennomfører de planlagte forbedringene av reaksjonene før dette eventuelt vurderes videre.

Forvaring benyttes i liten grad overfor mindreårige. En gjennomgang av forvaringsdommene tyder ikke på at terskelen for bruk av forvaring legges for lavt. Særlig i lys av FNs barnekomités anbefaling om ikke å benytte tidsubestemt straff ved lovovertredelser begått av barn, ønsker jeg likevel å følge med på utviklingen når det gjelder bruk av forvaring overfor barn.

Det stilles krav til kompetanse for sakkyndige som skal foreta rettspsykiatriske vurderinger i alvorlige straffesaker som gjelder barn. Vi ønsker å sikre bedre tilgang på rettspsykiatrisk kompetanse om barn og unge, og Helse- og omsorgsdepartementet jobber derfor med å rekruttere flere med barnefaglig kompetanse til å ta på seg oppdrag som sakkyndige i straffesaker. Vi følger med på utviklingen når det gjelder rettspsykiatriske vurderinger av barn.

Barne- og ungdomskriminalitet er en utfordring som krever at vi jobber sammen med andre sektorer. Derfor er jeg glad for at barne- og ungdomskriminalitet er et tema som både departementer og direktorater samarbeider mye om.

Presidenten [10:37:28]: Det vert replikkordskifte.

Andreas Sjalg Unneland (SV) [10:37:38]: Jeg er glad for at statsråden er så tydelig på at barn som hovedregel

ikke skal sone i fengsel. Dessverre er det noen barn som gjør det, og mens de soner, blir de voksne. Et av de forslagene som SV fremmer i dag, er nettopp at man må ha egne løp for å gjøre noe med denne overgangen for de barna som blir voksne mens de soner. I svarbrevet fra departementet viser statsråden til at man har etablert ungdomsteam – ja, det er bra. At man styrker bemanningen – ja, det er bra. Men det går ikke til kjernen av det som er problemet i disse sakene, nemlig at overgangen i seg selv oppleves som svært traumatisk, noe også forskning har pekt på. Statsråden nevnte også selv at man i dag har rom til å utsette denne overgangen i opptil seks måneder, men det er behov for noe mer dersom man skal tilrettelegge for at rehabiliteringen for disse få barna blir bedre. Er det noe regjeringen vil vurdere?

Statsråd Emilie Mehl [10:38:41]: Jeg tror vi alle, eller i hvert fall de fleste i salen, er enige om at fengsel eller frihetsberøvelse av barn skal være siste utvei, og det skal være en veldig høy terskel. Så varierer det noe hvor mange som likevel er i fengsel. Som jeg nevnte i mitt innlegg, er det f.eks. per 1. desember tre stykker, to i varetekt og én med dom. Da må vi gjøre de tiltakene som er mest hensiktsmessige, både for å finne en innretning som passer kriminalomsorgen godt, og for å klare å fange opp denne overgangen og unngå at det blir et forverrende moment. Derfor mener jeg det er riktig at vi har prioritert å få flere ungdomsteam. Det skal være to ungdomsteam som kom på plass i 2022, og det er et av flere viktige tiltak for å bedre overgangen.

Presidenten [10:39:44]: Replikkordskiftet er avslutta.

Dei talarar som heretter får ordet, har ei taletid på inntil 3 minutt.

Tor André Johnsen (FrP) [10:40:00]: Dette forslaget vi nå har til behandling, er så langt fra det Fremskrittspartiet mener og står for som det egentlig er mulig å få til. Jeg må si jeg er litt imponert over representanten fra SV, for det har tydeligvis også SV registrert. Da SV ramset opp partier SV mente burde kunne støtte forslaget, registrerte jeg at Fremskrittspartiet ikke var nevnt blant de partiene. Det er jeg veldig glad for, og jeg tror det ville vært overraskende hvis SV hadde trodd vi skulle være med og støtte et forslag som vi helt klart oppfatter som veldig naivt, veldig dumsnilt – en slags holdning til straff eller soning som går mer på at det nesten skal være hyggelig og koselig å ha det bra og ha det, ja, koselig med alle andre innsatte, og at man skal forstå og være snill med og nesten synes synd på den kriminelle, på kynisk kriminelle.

Hvor er fokuset på offeret? Jeg må bare helhjertet støtte det min gode kollega Amundsen påpekte i stad. Det er jo ikke noe fokus på offeret. Det er et ensidig fokus på de brutale, kynisk kriminelle som har ført til at andre mennesker kanskje er blitt skadet og lemlestet for livet.

Det stopper ikke her med at en skal ha en litt snillistisk tilnærming til kriminalomsorgen og kriminelle. Til og med egne overgangsinstitusjoner er retorikken som brukes i forslaget, for kynisk kriminelle helt opp til 24 år. Det er ikke lenge siden – eller lenge og lenge, det er et litt relativt begrep – men på 1980-tallet ble den kriminelle lavalderen økt fra 14 til 15 år. Det vil si at allerede når man er 14–15 år, kan man være ganske kynisk, brutal, voldelig og farlig, og man kan ta livet av andre mennesker og fortjener absolutt ikke å gå fritt løs på gaten hvis man er i den kategorien. Men hele ti år etterpå – man kan være en kynisk, brutal kriminell i ti år og fortsatt, i henhold til forslagsstillerne, tas på med silkehansker og være i egne overgangsinstitusjoner fordi det er så tøft å sone i fengsel. Det er en helt merkelig tilnærming.

Vi burde heller gå i motsatt retning. Det er i hvert fall det vi i Fremskrittspartiet mener. Vi burde ha flere ungdomsfengsler, flere ungdomsplasser. Da vi var på studietur i Danmark i fjor høst, fikk vi vite at de hadde over 100 plasser. I Norge har vi i teorien åtte, og vi bruker knapt alle de åtte plassene. Vi burde heller sørge for at flere kan få ungdomsstraff, og at flere plasser etableres i stedet for færre.

Forandringsfabrikken har f.eks. i høring i komiteen påpekt at mange av deres medlemmer, kunder eller venner og bekjente har sonet i ungdomsinstitusjoner som de faktisk oppfatter som bedre enn å være i barnevernsinstitusjoner.

Maria Aasen-Svensrud (A) [10:43:13]: Barnets beste er et universelt prinsipp som ligger til grunn for hvordan vi jobber med og forholder oss til unger i Norge. Noen ganger er ungdomsenhetene nødvendige og skaper rammer rundt barnet som vil sikre en oppfølging i tråd med nettopp barnets beste. For eksempel bør barn kun der det er strengt nødvendig, tilbringe tid i normal arrest. Barn bør heller bringes rett til ungdomsenhetene når det er mulig, eller til en annen egnet instans.

Glippsoneproblematikken som flere har vært opptatt av her, er vel kjent. Dette har kriminalomsorgen og innsatte selv påpekt i mange år. Jeg er glad for at regjeringen også nå har et sterkt og godt fokus på dette og følger opp.

Hva er egentlig et barn, og hvilke reaksjoner er rett? Skal det vurderes etter skjønnsmessige vurderinger, handlinger, skjeggvekst, høyde eller styrke? Nei, det må alltid ligge barnefaglig, fagkyndig og sakkyndig kompetanse til grunn når reaksjoner overfor barn vurderes. Barn må vurderes på barns premisser og ikke på voksnes. Det sikrer vårt og landets universelle prinsipp om barnets beste og barns særskilte rettigheter.

Barns rettssikkerhet bør sikres bedre enn i dag. Barn bør ikke være avhengig av foreldrenes økonomiske situasjon når de f.eks. skal gjøre en vurdering av hvilke sanksjoner som er best for dem, sammen med kriminalomsorgen og domstolene. Da må vi sørge for at barnets rettssikkerhet er til stede, og at barnet selv kan gjøre gode, kvalifiserte vurderinger ut fra sitt standpunkt.

Taushetsbarrierer mellom f.eks. kriminalomsorgen, politiet og barnevernet bør vurderes opp mot barnets beste. Av og til legger dette unødvendige hindringer i veien for de beste løsningene. Ungdomsenhetene våre må ha tilstrekkelig kapasitet og ansatte med rett kompetanse. Dette er ikke statisk og kan ikke bare bli det samme år for år, men må følges opp. Det gjør regjeringen. Det er bra.

Jeg er glad for at vi har en regjering som er i gang med arbeidet med alle disse temaene. Jeg er glad for at SV er enig i regjeringens syn og fremmer gode forslag. Dette lover godt for framtiden. Jeg er glad for at vi har fått et regimeskifte i Norge som igjen løfter fram grunnleggende verdisyn, menneskets rettigheter og barns rettigheter, og som har fokus på straff som virker og ikke bare svir.

Andreas Sjalg Unneland (SV) [10:46:26]: Det er smått utrolig å høre på den straffefetisjismen som blir uttrykt av Fremskrittspartiet i denne salen. De får det til å høres ut som at hvis vi bare øker straffene mest mulig, hvis vi bare er enda tøffere, hvis vi bare er enda hardere, så løser alle kriminalitetsutfordringer seg. Det kunne vært interessant å se på de landene som har betydelig høyere straffer og en dårligere kriminalomsorg enn i Norge. Har de lavere kriminalitet? Nei, det har de ikke.

Kriminalitet oppstår ikke i et vakuum. Det er ikke sånn at noen våkner opp om morgenen og bestemmer seg for å være kriminell. Nei, kriminalitet springer ut av samfunnet. Det handler om mange ting: sosioøkonomisk bakgrunn, klasse, muligheter. Det handler om hvordan vi bygger opp og designer hele samfunnet vårt. Derfor er jeg glad for at vi i Norge har en samfunnsmodell med en sterk velferdsstat med gode sikkerhetsnett, som bidrar til lavere kriminalitet.

Alt det vi er så stolte av i Norge i dag, er ting som Fremskrittspartiet dessverre har kjempet imot, og som de prøver å rive ned ved hver eneste mulighet de har, ved å kutte skattene til dem på toppen og ved å bygge ned velferden for dem som trenger den mest. Det henger sammen med kriminalitet. Det skulle jeg ønske at også Fremskrittspartiet så.

Fremskrittspartiet mener – de har sagt det gjentatte ganger i denne salen – at man er så opptatt av å diskutere de innsattes rettigheter og de innsattes forhold. Ja, og hvorfor er man det? Jo, det handler om at de som sitter i fengsel, skal ut igjen en gang, de skal bli en del av samfunnet. Da har vi et valg: Skal vi bruke ressurser på å sørge for at de blir mennesker som ikke begår kriminalitet igjen, som ikke skaper ofre og rammer mennesker i Norge? Skal vi bruke ressurser på å forhindre det, eller skal vi ha en ideologisk tanke om bare å være slemme nok med dem, selv om vi vet at det vil føre til mer kriminalitet og større tilbakefall til kriminelle nettverk? Nei, det siste skal vi ikke gjøre. Men det er tydeligvis det Fremskrittspartiet forfekter. Det synes jeg er synd, og jeg er veldig glad for at de fleste i denne salen ser at det er en lite virkningsfull politikk dersom man er opptatt av å få ned kriminaliteten i samfunnet.

Man skulle tro at Fremskrittspartiet kanskje forsto dette når det kom til barn som soner i fengsel. Nei, det synes de også at det er for ille at vi vier oppmerksomhet i denne salen, og mener at SV er dumsnille fordi vi tar opp barns soningsforhold, i lys av at barn har begått selvmord mens de har sonet i fengsel. Sånn skal vi ikke ha det. Jeg er glad for at Stortinget vier tid til dette, og det skulle bare mangle.

Ingvild Wetrhus Thorsvik (V) [10:49:21]: Jeg må få lov til å kommentere disse oppsiktsvekkende uttalelsene fra representanten fra Fremskrittspartiet. Barn er barn. Barn er barn uavhengig av om de har trådt feil tidlig i livet, og vi som samfunn har et ansvar for å hjelpe disse barna. Dette handler ikke om ikke å se de fornærmede, noe som for øvrig oppleves litt som «whataboutism». Selvfølgelig skal vi se de fornærmede, men det hjelper ikke de fornærmede om vi som samfunn er med på å ødelegge et barn gjennom soningsforhold som gjør livet deres dårligere. Det er kontraproduktivt.

Målet vårt med fengsel er rehabilitering, tilbakeføring til samfunnet og å hindre ny kriminalitet. Det fordrer særlig oppfølging av barn. Barn er ikke ferdig utviklet. De er i voldsomt sårbare situasjoner, også når de blir 18 år, fordi de har vært gjennom en vanskelig situasjon ved at de har sonet i sin oppvekst, noe man som barn i utgangspunktet ikke skal gjøre. Det gagner ingen, heller ikke fornærmede, at barn soner under dårlige forhold. Vi ødelegger for at de skal kunne komme tilbake til samfunnet og leve som normale borgere.

Per-Willy Amundsen (FrP) [10:50:50]: Jeg registrerer at woke-mentaliteten i realiteten har inntatt kriminalpolitikken for fullt nå. Det ser jeg som et utslag av at man totalt ser bort fra å ansvarliggjøre individet. Det er alltid samfunnets skyld, det er alltid oppvekstvilkårenes skyld – det er alltid alle eksterne, utenforliggende faktorers skyld at personer begår kriminelle handlinger. Det er en holdning og en utvikling som Fremskrittspartiet vil advare svært sterkt imot.

Vårt samfunn, med vår frihetstanke, bygger fundamentalt sett på at individet har et særskilt ansvar, at individet har ansvar for sine handlinger, og at individet skal ansvarliggjøres for sine handlinger. Derfor er straff et onde, og det skal det være.

Man velger altså å være mer opptatt av de kriminelle. Jeg registrerte at representanten Sjalg Unneland omtalte det som en «traumatisk» opplevelse å sitte i fengsel. Det er kanskje det, og det skal kanskje være det. Det skal være et onde å sitte i fengsel. Det jeg i hvert fall vet – ut fra den dommen fra desember, som jeg refererte til – er at det var en svært traumatiserende opplevelse for Thea, som ble voldtatt av Muhammed. Det var svært traumatiserende. Det ødela hennes liv, hennes bane og hennes muligheter på dramatisk vis, ut fra det dommen beskriver om hennes situasjon. Men det er ingen som snakker for Thea lenger. Det man er opptatt av, er Muhammed og hans soningsforhold – de 60 få dagene han skal sitte i fengsel, og de 420 timene med samfunnsstraff. Det fokuserer man på.

Hvor traumatiserende er det ikke å bli utsatt for noe sånt som det Thea ble utsatt for? Hvor traumatiserende er det ikke for hennes familie og for alle dem som er involvert, alle dem som står henne nær? Fremskrittspartiet er opptatt av offeret, først og fremst offeret.

Det er nesten uforståelig at man mener at man i dag benytter fengsel for mye for personer som er under 18 år. Problemet er at vi benytter det for lite. Det bør benyttes mer og i en langt større skala, og hele systemet med ungdomsstraff bør avvikles. Det vil Fremskrittspartiet komme tilbake til i denne salen, med konkrete forslag.

Tor André Johnsen (FrP) [10:54:04]: Det virker som om det er mange her som ikke helt forstår poenget med straff. Poenget med å sperre folk inne er at de ikke skal gå løs på gaten og begå nye kriminelle handlinger, voldta flere uskyldige jenter eller brutalt rane og overfalle andre uskyldige borgere. Det er litt av poenget.

SV har et interessant poeng. De landene SV sannsynligvis viser til – som ikke ble nevnt spesifikt, men som jeg kan forestille meg er ment – som har strengere straffer og tøffere reaksjoner for kriminelle enn vi har i Norge, har et sosialt system som er vesentlig dårligere enn Norges. De har et utdanningssystem som absolutt ikke bidrar til at folk får lik mulighet til utdannelse. De har et velferdssystem og et helsevesen som er helt annerledes enn det vi har i Norge.

Det hadde vært veldig interessant om vi kunne sammenligne strengere straff med strengere straff, rent objektivt og rent isolert, uavhengig av andre faktorer. Jeg og Fremskrittspartiet tror at hvis vi hadde hatt strengere straffer i Norge, ville det faktisk ha vært positivt. Det er uansett positivt for de lovlydige borgerne som da unngår å bli ranet, plyndret og voldtatt – eller hva det kan være – av de kriminelle, for da sitter de i hvert fall i fengsel.

Men jeg har lyst til å gi SV, og delvis Venstre, litt kreditt. Selv om de har et nesten ensidig fokus på at det skal være koselig å sone og at det skal være så fint i fengslet, har de fokus på rehabilitering og spesielt ettervern. Jeg er helt enig med noen av disse partiene ute på venstresiden i at det er viktig, for hvis man blir løslatt og ikke har noe apparat rundt seg, ikke har noe system som kan ivareta en, er det veldig fort gjort å komme tilbake til en kriminell løpebane og tilbake til fengsel. Men det er en litt annen diskusjon. Det er fengselssoningen vi snakker om nå, og der er det ingen tvil om at ting kunne ha vært gjort litt tøffere enn det som kanskje er intensjonen til forslagsstillerne.

Tilbake til Forandringsfabrikken: I hvert fall de jeg har snakket med der, de ungdommene som har opplevd å være på institusjon og sone på forskjellige steder, har faktisk påpekt at de har det bedre på en ungdomsenhet, f.eks. på Eidsvoll, enn ved å sitte isolert på en halvøy med døgnbemanning. Prismessig for samfunnet – hvis en skal ta med det – er faktisk ungdomsenhetene billigere enn mange av de institusjonene hvor man sitter helt alene og har døgnbemanning med flere ansatte.

Jeg har lyst til å kommentere litt av det Rødt sier om at overgangen til fengsel blir svært vanskelig – det var vel nesten ordrett. Jeg skjønner ikke helt problemet. Skal det ikke være litt vanskelig å sone? Skal det ikke være en straff? Vi er igjen tilbake til det som er hovedtemaet her: De uskyldige ofrene er glemt. De har det ikke bare vanskelig, de kan være ødelagt for livet. De må gjerne sone resten av livet, de har fysiske og psykiske lidelser som de aldri klarer å bli kvitt. Det er det tydeligvis ikke fokus på her i denne sal i dag.

Presidenten [10:57:07]: Representanten Andreas Sjalg Unneland har hatt ordet to gonger tidlegare og får ordet til ein kort merknad, avgrensa til 1 minutt.

Andreas Sjalg Unneland (SV) [10:57:17]: Fremskrittspartiet refererte i sitt innlegg til at SV sa at overgangen for barn i fengsel til alminnelig fengsel var svært traumatisk. Det vi viste til, var forskning fra Kriminalomsorgens høgskole og utdanningssenter, som nettopp peker på at overgangen kan være svært traumatiserende.

Fremskrittspartiet brukte mye av innlegget sitt på å snakke om at de er opptatt av ofre for kriminalitet. Men de er ikke opptatt av rehabilitering, som hindrer at vi får framtidige ofre. Det kan være greit å minne representantene fra Fremskrittspartiet om at de f.eks. ønsket å kutte i voldserstatningsloven, som handler om oppreisning og erstatning til folk som er utsatt for vold, slik at ofre får dårligere vern og ikke en viktig oppreisning hvis de har

blitt utsatt for seksuallovbrudd eller andre voldshandlinger. Det ønsker Fremskrittspartiet å kutte i. Det snakker de ikke om. Jeg ønsker litt mer redelighet i debatten, spesielt fra Fremskrittspartiet.

Maria Aasen-Svensrud (A) [10:58:25]: God kriminalomsorg er godt offervern, og vi må tørre å se fotsporene som strekker seg bakover i livet til dem som bryter loven. Vi må tørre å se og ta ansvar for det som faktisk er samfunnets ansvar, og der vi som fellesskap har sviktet. Alle er også individuelt ansvarlig for egne handlinger, men individet og samfunnet bærer ansvaret sammen. Når man forstår dette, forstår man også at samfunnet er nødt til å stille opp når lovbrudd har skjedd, for var vi ikke der for han da han vokste opp, møter vi han kanskje i ungdomsenheten. Skal offeret sikres sitt vern, må vi gjøre alt vi kan for at det ikke skjer igjen. Da verner vi ikke bare det direkte offeret for den enkelte kriminelle handlingen, men alle andre rundt offeret, framtidige ofre og samfunnet vårt som helhet.

Det er heldigvis lenge siden Norge aktivt la opp til drakoniske lovverk, tortur og straff, som grunnlag for hvordan vi trodde mennesker kunne endre seg. Vi vet at det ikke er sånn endring skjer. Man kan skremme folk til å sitte stille en liten stund, men det vil ikke endre handlinger over tid. Hvordan vi forholder oss til våre kriminelle, definerer oss som samfunn, og derfor er jeg veldig, veldig glad for at det er Arbeiderpartiet og Senterpartiet, med våre gode samarbeidspartier, som nå legger premissene for dette.

Tobias Drevland Lund (R) [11:00:36]: Det er mye klokt og mye mindre klokt – hvis det er lov å si – som har blitt sagt i denne debatten. Jeg måtte tegne meg for å svare på det representanten Johnsen sa, for han prøvde å sitere meg. Jeg kan si det jeg faktisk sa, og det var at Kriminalomsorgens høgskole og utdanningssenter, KRUS, og forskning derfra viser at soning i vanlige fengsel etter ungdomsenhet kan bli svært traumatiserende for mange av dem det gjelder. Det er det jeg viste til, som også flere andre her har vist til i denne debatten, at man trenger et bedre system for den perioden og for den overføringen.

Så er jeg, i likhet med andre representanter, svært overrasket over det som framføres fra denne talerstolen. Hvis man er opptatt av ofrene, burde man også være opptatt av en god kriminalomsorg, en god rehabilitering for å sørge for at kriminelle handlinger ikke skjer igjen fra de samme personene som har begått kriminelle handlinger tidligere. Det er Fremskrittspartiet så klart ikke opptatt av, de vil bare ha strengere straffer som ikke fungerer. Man kunne nesten tro man var i Representantenes hus i USA når man hører det som blir framført på denne talerstolen. De skulle kanskje helst ønsket at de var der også, men vi er altså i Norge – i velferdssamfunnet Norge, som løser disse utfordringene på en helt annen måte, og det er jeg glad for.

Ingunn Foss (H) [11:02:09]: Jeg tror det er stor enighet i denne salen om at mennesker som begår kriminelle handlinger, skal ansvarliggjøres og straffes. At det er et onde å sitte i fengsel, tror jeg de fleste som sitter inne, er enig i. Frihetsberøvelse er et ganske alvorlig inngrep og noe som de fleste ikke ønsker seg.

Jeg tror det i denne salen også er stor enighet om at målet for kriminalomsorgen er å rehabilitere og tilbakeføre mennesker til samfunnet. Som flere har vært inne på her i dag, skal disse bli noens nabo når de er ferdig med soningen. Da må det være et mål som alle kan dele, at den soningen blir så god at man er i stand til å kunne leve et normalt liv når man kommer ut fra fengsel.

Det betyr selvsagt ikke at ikke ofrenes stilling skal ivaretas. Høyre i regjering sammen med Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre var veldig opptatt av dette og fremmet forslag om meldeplikt til ofre ved løslatelse og permisjon, og også om bruk av omvendt voldsalarm som plasserer skylden for de kriminelle handlingene der den hører hjemme. Det å komme med argumenter og si at ingen tenker på ofrenes stilling, er rett og slett ikke rett – det gjorde i hvert fall høyreregjeringen.

Jeg tenker at alle må være interessert i at samfunnet kan ta imot disse menneskene og gi dem en mulighet etter at de er ferdig med å sone straffen som samfunnet har pålagt dem.

Presidenten [11:04:04]: Representanten Per-Willy Amundsen har hatt ordet to gonger tidlegare og får ordet til ein kort merknad, avgrensa til 1 minutt.

Per-Willy Amundsen (FrP) [11:04:20]: Det er selvfølgelig ikke riktig, det som fremstilles av særlig SV og Rødt og til dels også av Arbeiderpartiet. Det at man har en tydelig reaksjon fra samfunnet, en tydelig straff, lengre straffer, betyr ikke det samme som at folk kommer til å fortsette å være kriminelle, for det handler om oppfølging i ettervernet og også om innholdet i fengselet. Det er faktisk sånn at det å stille krav til mennesker kan føre til at folk blir bedre. Så det er ingen automatisk sammenheng her, at mindre straff, mer hyggelig straff og mer myk straff automatisk fører til at man får mindre tilbakefall.

Det er et faktum at det eksisterer mennesker der ute som er så farlige at de faktisk ikke bør gå fritt rundt i samfunnet. Derfor har vi straffereaksjoner som skal ivareta det, og derfor bør vi også ha det i fremtiden.

Presidenten [11:05:19]: Tor André Johnsen har hatt ordet to gonger tidlegare og får ordet til ein kort merknad, avgrensa til 1 minutt.

Tor André Johnsen (FrP) [11:05:32]: Takk for en god debatt.

Jeg har bare lyst til å kommentere et sitat til fra dagens debatt, og det er at dagens situasjon er helt uholdbar. Dette har blitt sagt her fra noen av de partiene som ønsker en liberal tilnærming til kriminalomsorgen.

Ja, den er det. I Oslo, f.eks., er den helt uholdbar. Der er det kyniske gjenger som terroriserer uskyldige mennesker, det er gjenger som terroriserer hele nabolag, det er drap hver eneste måned, det er skyting, det er knivstikking, det er ran, det er mishandling, det er voldtekter, etc. Det er uholdbart. De er dessverre i ferd med å få svenske tilstander i Oslo, og løsningen er ikke da å ta på de kriminelle med enda koseligere silkehansker. Løsningen er å svare med det ene språket som de kyniske kriminelle skjønner, og det er strengere straffer og å være tøffere mot de kriminelle, også de opp til 24 år – og de under 18 år, selvfølgelig.

Presidenten [11:06:22]: Maria Aasen-Svensrud har hatt ordet to gonger tidlegare og får ordet til ein kort merknad, avgrensa til 1 minutt.

Maria Aasen-Svensrud (A) [11:06:57]: Etter denne debatten er jeg egentlig glad for å kunne konkludere med at Fremskrittspartiet nå står helt alene i denne salen når det gjelder sitt ytterliggående syn – og sin ideologi – på straff. Jeg hører ingen andre partier som tar til orde for å gå så langt ned den veien. Det vitner om en god videre utvikling for landet vårt og hvordan vi er som samfunn. Vi har utviklet oss siden Bjørneboe skrev om dette. Det er jeg glad for, og sammen tror jeg nok at vi – med regjeringen i spissen – skal få på plass mange gode vedtak framover som sikrer både offervernet og lovbryter.

Presidenten: Fleire har ikkje bedt om ordet til sak nr. 1.

Sak nr. 2 [11:07:53]

Innstilling fra justiskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Ingvild Wetrhus Thorsvik, Abid Raja, Grunde Almeland, Alfred Jens Bjørlo og Sveinung Rotevatn om en utredning av forliksrådsordningen (Innst. 123 S (2022–2023), jf. Dokument 8:6 S (2022–2023))

Presidenten [11:08:08]: Etter ønske frå justiskomiteen vil presidenten ordna debatten slik: 5 minutt til kvar partigruppe og 5 minutt til medlemer av regjeringa.

Vidare vil det – innanfor den fordelte taletida – verta gjeve høve til inntil fem replikkar med svar etter innlegg frå medlemer av regjeringa, og dei som måtte teikna seg på talarlista utover den fordelte taletida, får ei taletid på inntil 3 minutt.

Ingunn Foss (H) [11:08:37] (ordfører for saken): Saken vi behandler nå, er et representantforslag fra Venstre om en utredning av forliksrådsordningen. I dokumentet fremmes følgende forslag:

> «Stortinget ber regjeringen utrede forliksrådsordningen med sikte på å styrke og forbedre den. Utredningen skal spesielt se på:
>
> – hvorvidt dagens ordning ivaretar rettssikkerheten til borgerne
> – eventuelt behov for formell juridisk kompetanse hos ett eller flere forliksråds medlemmer
> – kompetansebehov hos forliksrådsmedlemmene, inkludert meklingskompetanse og juridisk kompetanse
> – hvordan den lange saksbehandlingstiden kan reduseres
> – hvorvidt tvisteloven § 6-11 fjerde ledd bør endres
> – hvorvidt det bør innføres føring av årlig statistikk over forliksrådets avgjørelser, for å gjøre kontroll enklere
> – hvorvidt dagens organisering av forliksrådet bør endres
> – hvorvidt et forliksråd med eventuelt styrket juridisk kompetanse skal kunne behandle flere sakstyper enn i dag
> – hvorvidt forliksrådets domsavsigelser ivaretar rettighetene etter EMK»

Statsråden har i sitt svarbrev til komiteen sagt seg enig i at det er behov for å forbedre opplæringen av forliksrådsmedlemmer, men at det ikke vil være hensiktsmessig med en egen utredning.

Jeg tar da av meg saksordførerhatten og gir uttrykk for Høyres syn i saken.

Forliksrådene er en av grunnsteinene i det norske rettsvesenet. De er tenkt å fungere som en lavterskel tvisteløsningsarena, som skal bidra til at ikke alle konflikter må tas til de ordinære domstolene. Det var et uttalt mål med tvistemålsreformen at flest mulig tvister skal søkes løst utenfor domstolene. Forliksrådet er for mange den eneste reelle tvisteløsningsarenaen de kan benytte seg av, fordi kostnadene med å ta en sak til domstolen er svært høye.

Jussbuss trekker i sitt høringssvar fram at forliksrådene i 2019 behandlet 89 394 saker – seks ganger så mange sivile saker som tingrettene til sammen. Juristforbundet har sendt innspill til komiteen der de viser til at deres landsmøte nylig vedtok at de ønsker en full gjennomgang og utredning av forliksrådsordningen for å se om ordningen fungerer som tenkt, med sikte på å

komme med nødvendige forslag til endringer. De opplyser også at de deler forslagsstillernes begrunnelse for behovet for at en slik utredning finner sted.

Jurk trekker i sitt høringsinnspill fram at de opplever store forskjeller i hvordan man blir møtt i forliksrådene, og påpeker geografiske forskjeller.

De nevnte og flere påpeker behovet for en utredning for å undersøke om forliksrådsordningen oppfyller den viktige rollen den er ment å ha, og Høyre støtter forslagsstillerne i dette. Samtidig vil vi avvente utfallet av utredningen med tanke på eventuelle administrative og økonomiske konsekvenser før det tas endelig stilling til framtidig organisering av forliksrådene.

Odd Harald Hovland (A) [11:12:11]: Eg er ikkje jurist, men eg har ein relativt lang karriere i politi- og lensmannsetaten, og eg vil påstå at eg kjenner forliksrådsordninga rimeleg godt. Difor vil eg understreke at eg er glad for at det verkar som om det er brei einigheit om at forliksråda er viktige, og at dei har ei sentral rolle i rettsvesenet.

Det vert peikt på nettopp det faktum at dette, samanlikna med sivile rettsprosessar elles, nærmast er eit lågterskeltilbod – altså at kostnaden relativt sett er liten. Eg tenkjer difor at det har ein stor eigenverdi at me kan behalde forliksråda som eit tilbod med låg terskel, der hovudmålet skal vere at ting vert løyste – altså at det vert forlik. I tillegg er det eit poeng i seg sjølv at ein møter lekfolk med praktiske løysingar i fokus. Det er ofte det som skal til for å skape forlik: evna til å sjå praktiske løysingar.

I representantforslaget er det framheva at berre 4 pst. av sakene i forliksråda enda med dom, og berre 6 pst. av sakene enda med forlik. Ein hevdar at dei resterande sakene enda med fråværsdom og innstilling, og nyttar dette som ei hovudgrunngjeving for at det kan vere behov for store endringar i ordninga. Eg meiner denne framstillinga er misvisande, og at det ikkje belyser korleis situasjonen eigentleg er.

I dei tala forslagsstillarane nyttar, kan det verke som om ein ikkje har trekt ut dommar avsagde på grunnlag av manglande tilsvar eller fråværsdommar avsagde på grunnlag av at partar ikkje møter. Eg meiner at for å belyse ei sak som dette på ein god måte burde ein ha berekna forliksprosenten av faktisk behandla saker. Det ville ha gjeve vesentleg annleis tal enn dei som forslagsstillarane gjer bruk av.

Eg vil f.eks. trekkje fram statistikk frå Oslo forliksråd. Fram til uke 42 i fjor hadde 73 pst. av sakene dei får til realitetsbehandling, vorte løyste ved dom eller forlik. Tek me avviste saker – altså saker der ingen partar dukkar opp – ut av statistikken, vert løysingprosenten på heile 84. Dette er med andre ord svært langt frå statistikken som vert vist til i forslaget, og vel på høgd med forliksprosenten frå husleigeutvalet, på 75 pst. av sakene.

Det er viktig at folk òg i framtida skal kunne møte utan advokatar og få saka si fremja utan store kostnader. Forliksråda sparer domstolane for store saksmengder, og dei er som sagt ein viktig del av det norske rettssystemet.

Forliksordninga må sjølvsagt utviklast og justerast, i tråd med samfunnsutviklinga. Det må vere ein kontinuerleg og pågåande prosess. Statsråden har i sitt svarbrev til komiteen gjort veldig god greie for korleis ho vil følgje opp ordninga, og kva behov ho ser når det gjeld å utvikle ordninga. Eg meiner det er langt på veg tilfredsstillande sett opp mot dei momenta som er lista opp i representantforslaget. Difor ser ikkje Arbeiderpartiet og Senterpartiet behov for ei eiga utgreiing, og me vil då heller ikkje støtte representantforslaget.

Per-Willy Amundsen (FrP) [11:16:08] (komiteens leder): Det er stor enighet om at forliksrådsordningen er en god ordning, som ivaretar et lavterskeltilbud som folk ofte søker fordi man rett og slett ikke har råd til å ta saken videre i det ordinære rettssystemet og kjøre det i tingretten. Derfor er det en god ordning, og det er en viktig ordning. Det er veldig mange saker som løses der. Som flere har vært inne på, kan man lese statistikk på mange måter, og jeg er for så vidt også enig i representanten Hovlands beskrivelse av at man kanskje bruker den statistikken noe feil i det opprinnelige representantforslaget.

Det betyr ikke at det ikke er grunn til å ha en slik utredning. Jeg tror det er viktig at vi får en utredning, som det blir flertall for i dag, der man kan se nærmere på ordningen på viktige punkter, særlig hva gjelder rettssikkerhet. Så det i seg selv mener jeg er en god ting, at man vedtar en slik gjennomgang. Jeg tror det er viktig fordi vi må ruste også forliksordningen for fremtiden.

Jeg vil samtidig advare sterkt mot å gjøre store dyptgående inngrep i ordningen som vil medføre at den fordyres, at den kompliseres, for da vil den heller ikke lenger bli det lavterskeltilbudet vi ser ut til å være skjønt enige om at den skal være.

Fremskrittspartiet er, for å si det på den måten, på ingen måte gift med noen av de argumentene som har vært fremsatt i forbindelse med dette representantforslaget, og vi er ikke nødvendigvis enig i virkelighetsbeskrivelsen. Samtidig mener vi det er fornuftig og riktig at vi får en slik utredning, og det burde egentlig vært en samlet komité som støttet Venstres forslag. Det tror jeg vil være nyttig, og det vil, tror jeg, også kunne gi oss gode indikasjoner på hvordan vi kan gjøre en god og viktig ordning enda bedre for fremtiden.

Andreas Sjalg Unneland (SV) [11:18:46]: Jeg vil starte med å si at det er bra at Venstre fremmer dette forslaget, for forliksrådene utgjør en helt sentral rolle i det norske rettsvesenet. Jussbuss viser i sitt høringssvar til at forliksrådene i 2019 behandlet 89 394 saker – seks ganger så mange sivile saker som tingrettene til sammen.

Når en instans er så omfattende og har saker i et så stort omfang, er det helt på sin plass å undersøke om dagens forliksrådsordning oppfyller de kravene og de forventningene en så viktig institusjon er ment å ha. Og når det er dyrt å ta sakene til domstolene, blir forliksrådenes oppgave desto viktigere. For mange er forliksrådene det eneste reelle alternativet for å få en sak avgjort, og det er selvfølgelig et problem. Derfor bør det også arbeides for å få ned prisene for domstolsbehandling. Rettshjelpsordningen må styrkes, og det bør være begrenset ytterligere hvor mye man kan få dekket av en motpart dersom man taper en sak. Prosessrisiko gjør at mange vegrer seg for å ta en sak til domstolene.

Forliksrådene har i dag ikke tilstrekkelig juridisk kompetanse. Deres oppgave er å finne minnelige løsninger, noe som i de fleste saker er bra og kan være konfliktdempende, men i saker der det er stor ubalanse mellom partene, kan forliksrådene medføre at den svake part som har rett, ikke nødvendigvis får rett. Derfor er det viktig med god juridisk kompetanse i forliksrådene. Da er det urovekkende, som JURK trekker fram i sitt høringssvar, at de opplever store forskjeller når det gjelder hvordan man blir møtt i forliksrådene. De viser også til en grad av geografiske forskjeller. Dette kan gjøre det vanskelig for parter å forberede seg på forliksrådsbehandlingen, og det at det heller ikke finnes et system som i tilstrekkelig grad sikrer at alle involverte parter blir varslet om at de er med i en sak, er en utfordring.

Derfor er det på sin plass å utrede hele ordningen, noe Juristforbundet nylig vedtok på sitt landsmøte. De ønsker en gjennomgang av forliksrådet og en utredning av hvordan denne institusjonen kan utvikles. Dette støttes av aktører som Jussbuss og JURK, og jeg tror det er noe mange ser fram til.

Derfor er jeg glad for at et flertall i Stortinget støtter dette forslaget. Jeg hadde også ønsket at regjeringspartiene, Arbeiderpartiet og Senterpartiet, så behovet for dette og hadde støttet representantforslaget.

Tobias Drevland Lund (R) [11:22:03]: Forliksrådsordningen er ment som et lavterskeltilbud som skal bidra til en rask og effektiv tvisteløsning. For mange er forliksrådene den eneste tilgjengelige arenaen for tvisteløsning. Det siste tiåret har sakskostnadene ved ordinær domstolsbehandling økt med over 90 pst. Med en slik økning har formålet med forliksrådet blitt enda viktigere for veldig mange i dette landet som trenger tvisteløsning. Mange har ikke noe annet sted å ta sakene sine i håp om en løsning. Derfor er jeg veldig enig med forrige taler, som tok opp viktigheten av å styrke ordningen med fri rettshjelp.

Tanken bak forliksrådene er god, men dagens ordning oppnår ikke sitt formål. Medlemmene i forliksrådene har ikke formell juridisk kompetanse, og det er heller ikke krav til medlemmene. Medlemmene av forliksrådene har sjelden formell meklingskompetanse, og dette medfører for ofte at meklingen ikke fører noe sted. Det burde kunne stilles krav til både juridisk kompetanse og meklingskompetanse hos medlemmene i forliksrådene.

Konsekvensen av en forliksordning som ikke fullt og helt fungerer i tråd med hensikten, er til syvende og sist at en betydelig andel av landets befolkning står med en illusorisk rettssikkerhet snarere enn en reell rettssikkerhet. Dette er mennesker som av ulike årsaker ikke nødvendigvis har mulighet til å ta sine saker til de ordinære domstolene. For disse menneskene skal forliksrådene ivareta rettssikkerheten og gi dem en arena for en tvisteløsning.

Det er derfor på høy tid at vi får en skikkelig utredning av ordningen, og at det blir gjort. Det er i og for seg ganske ille at ordningen ikke har blitt skikkelig evaluert tidligere. Derfor støtter Rødt komiteens tilråding her i dag og er glad for at så mange partier står samlet om det.

Ingvild Wetrhus Thorsvik (V) [11:24:09]: Forliksrådet er enormt viktig. Det er tiltenkt å fungere som en lavterskel tvisteløsningsarena som kan bidra til at ikke alle konflikter må tas til de ordinære domstolene. Dette har blitt bare viktigere og viktigere som følge av at sakskostnadene ved ordinær domstolsbehandling har økt voldsomt det siste tiåret. For mange er forliksrådet den eneste stedet man kan gå for å få prøvd sin sak uten å måtte gå til de ordinære domstolene.

Ikke minst er forliksrådet viktig fordi det sparer de ordinære domstolene for store saksmengder. Jussbuss trekker i sitt høringssvar fram at forliksrådene i 2019 behandlet 89 394 saker – seks ganger så mange sivile saker som tingrettene til sammen. Det er svært viktig med gode alternativer på lavere nivå enn domstolsbehandling, en ordning som også stimulerer til forlik i saker før de ender opp i domstolene, noe vi har sett har blitt fokusert mye mer på i de ordinære domstolene, bl.a. gjennom mekling.

Fordi forliksrådet er så viktig, er denne gjennomgangen veldig bra, spesielt fordi vi ser at det er en del utfordringer med dagens ordning. Mer kunnskap om noe som er så viktig, er som regel bare positivt fordi det kan brukes til å gjøre ordningene enda bedre og til at det fungerer etter formålet. Derfor er jeg glad for at et flertall

i komiteen støtter forslaget vårt, og at det ser ut til at vi får flertall her i dag.

Enkelte av brukerne av forliksrådet opplever som nevnt at ordningen lider av mangler. Blant annet er saksbehandlingstiden veldig lang. Ved utgangen av oktober 2021 var den på 107 dager, noe som er svært uheldig, da tvisteloven § 6-11 åpner for at behandlingen i forliksrådet kan innstilles dersom saken ikke er avsluttet innen tre måneder etter at klagen ble forkynt, dersom en av partene krever det. Det vil si at en part da kan tvinge saken over i de ordinære domstolene kun ved å vente på at fristen går ut. Dette er med på å skyve på styrkeforholdet, spesielt der hvor det er én sterk part og én part som f.eks. har dårligere økonomi til å skulle kunne ta en sak til domstolen, med den prosessrisikoen som det medfører.

Det er også et problem at det ikke føres årlig statistikk, fordi det vanskeliggjør kontroll og man heller ikke kan se på de geografiske forskjellene og sammenligne forliksrådene. I 2018 ble det innhentet tall, som allerede har blitt vist til fra denne talerstolen. Der ser vi at det er et svært lavt antall saker som ender i dom, saker som ender i forlik, og at veldig mange saker ender med fraværsdom og innstilling. Hvis man legger til grunn også disse sakene som ender i fraværsdom på grunn av manglende tilsvar eller manglende oppmøte – noe som er en problemstilling i seg selv fordi man ikke får en forkynning, f.eks. av denne klagen, slik man ville ha gjort i en sak for domstolene, og dermed kan gå glipp av møtet i forliksrådet, noe som er problematisk i seg selv – er tallene fortsatt fryktelig lave.

Så er det spesielt at man i samme åndedrag som man kritiserer Venstres bruk av disse tallene, viser til tall fra Oslo forliksråd, som er i en særstilling hva angår både hvilke oppgaver de har, og hvilke ressurser de har – bl.a. ansatte jurister, som er en del av forslaget vårt. Det blir rett og slett litt «cherry picking» å velge Oslo forliksråd som det forliksrådet man trekker fram, fordi det er så annerledes enn de andre forliksrådene.

Til sammenligning blir veldig mange av sakene for husleietvistutvalget forlikt. Der har medlemmene formell juridisk kompetanse. Et annet viktig poeng er at dette skal være et meklingsorgan hvor man veldig godt kan bli enig uten at det nødvendigvis skal komme som en avgjørelse fra forliksrådet, og da er jo meklingskompetanse enormt viktig.

Dersom kompetansen i forliksrådet økes, vil det i større grad være mulighet for at det kan behandle flere typer saker, for forliksrådet er enormt viktig. Det er det som nevnt flere grunner til. Derfor er det behov for å undersøke hvorvidt dagens ordning oppfyller den viktige rollen den er ment å ha. Jeg er veldig glad for at det nå ser ut som at vi får denne gjennomgangen.

Statsråd Emilie Mehl [11:29:18]: Jeg er glad for at forliksrådene er satt på dagsordenen. Det er et viktig område som departementet ønsker å prioritere og utvikle framover. Likevel mener jeg, som jeg svarte i brevet til justiskomiteen, at Stortinget ikke bør pålegge regjeringen å utrede forliksrådsordningen sånn som det er skissert i innstillingen. Det at Stortinget legger føringer for arbeidet på den måten, kan medføre at vi ikke får prioritert problemene i riktig rekkefølge. Det kan forhindre effektiv ressursbruk.

Så er jeg også bekymret for at den innretningen som representantforslaget legger opp til, kan føre til at vi vil få en dyrere og mer utilgjengelig ordning, og i streben etter å gjøre ting bedre må vi heller ikke minste av syne noe av det aller viktigste formålet med denne ordningen, nemlig at det skal være en lavterskelordning som bidrar til at mange saker ikke havner i domstolene.

I 2022 behandlet forliksrådene over 50 000 saker. Det er saker som ellers hadde belastet domstolene eller forblitt uløst. Derfor er forliksrådene ressursbesparende både for rettsvesenet og for enkeltpersoner i tvisten hvis de beholdes som et lavterskeltilbud.

Godt fungerende forliksråd sikrer rettssikkerheten i hele landet, og det er viktig for både rettsvesenet og borgerne som får løst konfliktene sine enkelt, raskt og billig. For mange er forliksrådene det eneste reelle tvisteløsningsorganet på grunn av lave sakskostnader. Som jeg sa, avlaster forliksrådene domstolene for mange tusen saker i året.

Helt siden forliksrådene ble opprettet i 1795, har de vært et lekmannsorgan og et lavterskeltilbud med fokus på praktiske og gode løsninger. Flere ganger har behovet for juridisk kompetanse vært vurdert, men det har gjennomgående blitt konkludert med at det ikke er hensiktsmessig. Forliksrådsmedlemmene får tilbud om opplæring, og departementet vurderer å videreutvikle denne og undersøke om den skal gjøres obligatorisk, eller om noe jus bør inn der, men jeg er ikke enig med de representantene som har gått langt i å forhåndskonkludere med at det er lurt. Jeg setter pris på at Høyre bl.a. har hatt en noe mer avventende tilnærming til resultatet av en utredning.

Jeg mener det er viktig at medlemmene evner å skrive gode begrunnelser i avgjørelsene. Det bidrar til en bedre prosess, og det sikrer at riktige hensyn er vurdert på riktig måte.

Departementet følger nøye med på saksbehandlingstiden, som i dag er på over 100 dager på landsbasis. Bildet blir imidlertid litt annerledes hvis man trekker fra det store antall flyklagesaker som har kommet inn til bl.a. Oslo og Bærum de siste årene. Noen forliksråd har fått ekstra ressurser for å avhjelpe denne situasjonen. Statistikk fra Politidirektoratet viser at gjennomsnittlig

saksbehandlingstid i 10 av 12 politidistrikter i slutten av november 2022 var under 90 dager. Derfor mener jeg at saksbehandlingstiden for de fleste av landets 264 forliksråd er akseptabel, men vi ønsker selvfølgelig alltid å få den enda mer ned.

Jeg vil understreke at min oppfatning er at forliksrådene i det store og hele gjør en samvittighetsfull, god og viktig jobb med å ivareta rettsikkerheten i hele Norge. Det kan være behov for å se på om ordningen kan forbedres på noen områder. Det ønsker regjeringen uansett å følge opp, men jeg mener som sagt at det ikke er riktig måte å gjøre det på med et slikt pålegg som kommer fra Stortinget. Uansett vil vi forholde oss til det og ta det med oss i det videre arbeidet vi skal gjøre med ordningen.

Masud Gharahkhani hadde her overtatt presidentplassen.

Presidenten [11:33:17]: Det blir replikkordskifte.

Ingvild Wetrhus Thorsvik (V) [11:33:30]: Det Stortinget nå ber om, er en utredning hvor det ses på flere områder. Statsråden tar i sitt innlegg opp flere bekymringer, bl.a. knyttet til økte kostnader, men det er jo noen av konsekvensene man vil måtte se på i forbindelse med utredningen som Stortinget ber om nå. Høringsinstansene som har kommet med innspill, er ganske klare og enige om at det er en del utfordringer med forliksrådsordningen sånn den er i dag.

Hvorfor ønsker ikke statsråden å innhente mer kunnskap om denne ordningen, all den tid den trekkes fram som så voldsomt viktig?

Statsråd Emilie Mehl [11:34:14]: Jeg sa ikke at jeg ikke ville det. Jeg sa tvert imot at departementet ønsker å jobbe med å utvikle og forbedre ordningen, og vi gjør det. Det jeg sa, var at jeg mener den innretningen Venstre har lagt opp til i sitt representantforslag, er uheldig. Jeg mener den innretningen går for langt i å pålegge regjeringen å gjøre en utredning som vil være ressurskrevende, som kan gjøre at vi ikke får tatt tak i de riktige problemene i riktig rekkefølge, og som dermed vil forhindre at vi klarer å forbedre ordningen på en mest mulig effektiv måte. Jeg er f.eks. opptatt av at vi får saksbehandlingstiden videre ned. Men vi forholder oss selvfølgelig til at det blir flertall for forslaget.

Ingvild Wetrhus Thorsvik (V) [11:34:57]: Det vi ber om, er bl.a. at man ser på disse punktene. De er valgt ut fordi de har blitt trukket fram som de største utfordringene av disse høringsinstansene, som er de som bruker forliksrådene hyppig. Jeg har litt vanskeligheter med å forstå kritikken, for dette trekkes fram som «blant annet», og man står fritt til å undersøke andre ting i tillegg. Noe av det som vil komme fram gjennom en slik utredning, er hvilke konsekvenser det vil kunne ha f.eks. å innføre krav om juridisk kompetanse. Så jeg prøver igjen:

Hva er det som gjør at statsråden er negativ til denne utredningen, all den tid departementet også står fritt til å undersøke andre sider ved ordningen, utover det som framgår av forslaget?

Statsråd Emilie Mehl [11:35:45]: Jeg redegjorde for det i mitt innlegg. En utredning er jo ikke gratis, og en utredning tar også tid. Forliksrådsordningen er noe departementet allerede jobber med å forbedre. Nå skal vi finne en innretning på en utredning som vi må få til å bli mest mulig hensiktsmessig og effektiv. Poenget er at vi ønsker å prioritere ressursene dit det er mest hensiktsmessig. Derfor mener jeg at det riktige hadde vært å ta tak i de mest akutte problemene først, bl.a. det med å få ned saksbehandlingstiden og å gjøre fortløpende vurderinger av f.eks. behovet for mer kompetanse, som jeg viste til i mitt innlegg, og som jeg også er åpen for å se på. Men jeg er ikke enig i det som ble sagt i noen av de innleggene som ble holdt her i sted, hvor man gikk ganske langt i å antyde at det er helt nødvendig. Krav til juridisk kompetanse har tidligere blitt lagt bort, av gode grunner, og jeg mener det er for tidlig å konkludere om det er riktig å nå gå inn for det likevel.

Ingvild Wetrhus Thorsvik (V) [11:36:46]: Det vel ingen som har konkludert, i og med at man bare har bedt om en utredning av dette. Er det da sånn å forstå at statsråden mener at det at det brukes en del ressurser på å utrede dette for å se om man kan finne løsninger som gjør at forliksrådet skal fungere bedre, gjør at man ikke vil sette i gang tiltak for å bøte på saksbehandlingstiden i de forskjellige forliksrådene?

Statsråd Emilie Mehl [11:37:16]: Det vil jeg ikke si, men det jeg sier, er at jeg mener det er feil av Stortinget å pålegge regjeringen en spesiell innretning for å forbedre forliksrådsordningen, når det er noe vi allerede jobber med. Jeg har tillit til at departementet jobber godt med dette og har gode forutsetninger for å kunne gjøre arbeidet i riktig rekkefølge, sånn at man får tatt tak i de viktigste problemene først, istedenfor å bruke tid på en større utredning, som representantforslaget ber om.

Presidenten [11:37:45]: Replikkordskiftet er omme.

De talere som heretter får ordet, har en taletid på inntil 3 minutter.

Odd Harald Hovland (A) [11:37:55]: Eg skal ikkje leggje opp til nokon stor og lang debatt i denne saka. Eg vil berre kommentere at representanten Thorsvik var

inne på min kommentar når det gjaldt statistikk. Hovudpoenget mitt er at skal ein vurdere kor vellukka noko er, basert på talet på saker der ein oppnår forlik, må ein i alle fall helst snakke om dei sakene som faktisk er behandla. Når ein tek med alle dommar, også fråværsdommar, uansett om det gjeld Oslo eller andre forliksråd, speglar prosenten nødvendigvis ikkje den faktiske kvaliteten som er ute i forliksråda. Det er det eg reagerer litt på i denne debatten: Skildringa av verkelegheita stemmer ikkje fullt ut med det eg trur er opplevinga der ute. Eg trur opplevinga der ute er at forliksråda stort sett fungerer ganske bra. Det er sjølvsagt ting som må forbetrast og utviklast, men eg er heilt einig med statsråden i at innrettinga på dette representantforslaget eigentleg ikkje vil ta tak i dei reelle utfordringane som er der ute. Eg vil faktisk påstå at forliksrådsmedlemar i dag nesten gjer dugnadsarbeid.

Det vi må utvikle og forbetre, er opplæringa og utveljinga. Det er kommunane som vel desse medlemane, og der kan me òg antakeleg gjere ein betre jobb eller få kommunane til å gjere ein betre jobb. Ingenting av det klarer me å få til ved å vedta det representantforslaget som ligg på bordet i dag.

Presidenten [11:39:38]: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 2.

Sak nr. 3 [11:39:40]

Innstilling fra justiskomiteen om Endringer i brann- og eksplosjonsvernloven (etablering av fagskole for brann- og redningspersonell mv.) (Innst. 149 L (2022–2023), jf. Prop. 15 L (2022–2023))

Presidenten [11:39:54]: Etter ønske fra justiskomiteen vil presidenten ordne debatten slik: 3 minutter til hver partigruppe og 3 minutter til medlemmer av regjeringen.

Videre vil det – innenfor den fordelte taletid – bli gitt anledning til inntil fem replikker med svar etter innlegg fra medlemmer av regjeringen, og de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får også en taletid på inntil 3 minutter.

Odd Harald Hovland (A) [11:40:19] (ordførar for saka): Denne saka gjeld opprettinga av ein ny fagskule som skal tilby ei høgare yrkesfagleg utdanning, ei fagskuleutdanning av brann- og redningspersonell. Endringane som vert føreslått i brann- og eksplosjonsvernlova, skal leggje til rette for den nye utdanningsmodellen.

Eg vil takke komiteen for eit smidig og godt samarbeid. Det gjer at vi får behandla denne saka veldig raskt, noko som gjer at det kan gjennomførast opptak til utdanninga allereie frå hausten. Det er bra i eit samfunnsøkonomisk perspektiv at vi kan få utnytta dei store investeringane som er gjorde, og at utdanninga kjem i gang.

Praksis i brann- og redningsvesen vil vere ein viktig del av fagskuleutdanninga. Forslag til nye føresegner om praksisplassar til fagskuleutdanninga vil verte sende på høyring på eit seinare tidspunkt. Dei viktigaste lovforslaga om fagskuleutdanninga er: ny føresegn, § 18 a, om krav til kvalifikasjonar for brann- og redningspersonell, ny føresegn, § 18 b, som fastslår at brann- og redningsskulen er den sentrale utdanningsinstitusjonen for brann- og redningspersonell, ny føresegn, § 18 c, om kommunens ansvar for opplæring av deltidspersonell, ny føresegn, § 18 d, om opptak til fagkuleutdanninga og ny føresegn, § 18 e, om forbod mot bruk av rusmiddel og dopingmiddel for studentar og kursdeltakarar ved brann- og redningsskulen.

I tillegg til endringane i utdanningsmodell føreslår departementet i proposisjonen at kravet til politiattest for tilsette i brann- og redningsvesenet vert endra frå ordinær politiattest til uttømmande politiattest, § 18. Det vert også føreslått ei ny føresegn, § 17 a, om forbod mot bruk av rusmiddel og dopingmiddel for tilsette i brann- og redningsvesenet og ved brann- og redningsskulen.

Stortinget har som kjend løyvd midlar til gjennomføring av byggjeprosjekt og vidare etablering av fagskulen i 2022 og har ved behandlinga av statsbudsjettet for 2022 godkjent nye kostnadsrammer for byggjeprosjektet.

Dette er ei veldig positiv sak. Den nye utdanninga og dei nye fasilitetane i Tjeldsund vil styrkje det faglege nivået i brann- og redningsetatane, og eg er dermed ikkje i tvil om at det på sikt også styrkjer norsk beredskap på eit viktig område.

Eit mindretal, Venstre og SV, føreslår nokre endringar, dvs. ny § 17 a tredje ledd bokstav a, ny § 18 a, ny § 18 e tredje ledd bokstav a. Eg reknar med at partia vil grunngje og fremje desse forslaga.

Komiteens fleirtal, Arbeidarpartiet, Senterpartiet og Framstegspartiet, støttar regjeringas forslag slik det føreligg i proposisjonen. Innstillinga frå fleirtalet vert med dette tilrådd.

Ingunn Foss (H) [11:43:06]: Regjeringen Solberg konkluderte i februar 2015 med at det skal etableres en offentlig toårig fagskole for utdanning av brann- og redningspersonell ved Norges brannskole i Tjeldsund kommune i Troms og Finnmark.

Det var et utvalg ledet av daværende fylkesmann i Vestfold, Erling Lae, som i 2012 pekte på behovet for en offentlig godkjent fagskole innen brann- og redningsledelse. En brannstudie som ble overlevert til Justis- og be-

redskapsdepartementet i 2013, støttet også at ledelse, kompetanse og systematisk læring må vektlegges i framtidas brann- og redningsvesen.

Det var stor glede nasjonalt og ikke minst lokalt i Tjeldsund. Beslutningen styrket utdanningstilbudet nasjonalt og Norges brannskole spesielt. «Ved å utvikle skolen til en fagskole vil man nå bygge videre på eksisterende infrastruktur og kompetanse», uttalte min kollega Margunn Ebbesen til avisa Fremover.

Det har lenge vært bred politisk enighet om at det er viktig å få etablert en fagskole for utdanning av brann- og redningspersonell som en del av et kompetanseløft for dette viktige innsatspersonellet. Dagens utdanning av brann- og redningspersonell er etatsstyrt og innebærer at personellet må være ansatt i brann- og redningsvesenet og ha gjennomført opplæring før de kan gjennomføre kurs og utdanning ved Norges brannskole.

En rekke utredninger har slått fast at dagens utdanningsmodell er mangelfull, og at den ikke i tilstrekkelig grad tilfører den fagkompetansen som brann- og redningsvesenet har behov for. Å etablere en toårig høyere yrkesfaglig fagskoleutdanning for brann- og redningspersonell vil helt klart styrke brannutdanningen.

Brann- og redningsskolen som skal tilby fagskoleutdanningen, vil være underlagt Justis- og beredskapsdepartementet. Deler av fagskoleutdanningen, som gjelder undervisning rettet mot brann- og redningsvesenets nødalarmsentraler, 110-sentraler, planlegges lagt til Justissektorens kurs- og øvingssenter i Stavern. Den nye fagskoleutdanningen innebærer at utdanningen av heltids brann- og redningspersonell, i likhet med andre etatsutdanninger, blir en del av det ordinære skolesystemet. Det er bra, og en modell som Høyre støtter.

Denne proposisjonen ble fremmet i statsråd 18. november 2022, referert i Stortingets møte 22. november og fordelt til justiskomiteen. Komiteen valgte saksordfører og fastsatte en ordinær framdriftsplan med god tid til forsvarlig politisk behandling. Fire uker etter at saken gikk i statsråd, ble det fra departementshold framholdt at det hastet å få vedtatt saken, og man måtte ha ikrafttredelse 1. februar 2023 for å sikre opptak av studenter til høsten. Komiteen måtte da legge en veldig kort framdriftsplan, med under en uke til avgivelse. Det ble ikke tid til en grundig politisk behandling i Stortinget.

Høyre beklager den korte saksbehandlingstida i en viktig sak, men er opptatt av framdrift i oppstarten av fagskolen og kommer til å støtte tilrådingen og stemme for lovforslaget i sin helhet.

Ivar B. Prestbakmo (Sp) [11:46:16]: Jeg vil først takke saksordføreren for en veldig god og fyllestgjørende gjennomgang av saken.

Brann- og redningstjenesten er en helt grunnleggende beredskaps- og redningsressurs i samfunnet. Som vi vet, er det ca. 200 kommunale brann- og redningsvesen i landet, 3 500 heltidspersonell og 8 500 deltidspersonell, som utgjør kommunenes og på mange måter samfunnets viktigste rednings- og beredskapsressurs. Det gjelder både i det daglige og når ting – bokstavelig talt – brenner, eller det er kritisk i andre sammenhenger.

Gjennom de økende behovene og sårbarheten i samfunnet ser vi daglig viktigheten av dette. Da kan jeg ikke understreke sterkt nok den viktige jobben som gjøres hver dag i hele landet, i smått og stort, av dedikerte og engasjerte brann- og redningsfolk.

Flere utredninger har over tid slått fast at dagens utdanningsmodell er mangelfull og ikke tilstrekkelig. Av det seneste er det nok å vise til NOU 2012: 8, «Ny utdanning for nye utfordringer – helhetlig utdanningsmodell for fremtidig personell i brannvesenet», og også brannstudien fra 2013. For å styrke denne brannutdanningen foreslår man altså å etablere en offentlig, toårig høyere yrkesfaglig fagskoleutdanning for brann- og redningspersonell. Brann- og redningsskolen som skal tilby fagskoleutdanning, vil ligge under Justis- og beredskapsdepartementet og lokaliseres til Fjelldal i Tjeldsund kommune, hvor Norges brannskole ligger i dag. Dette er og vil være en milepæl i utviklingen av brann- og redningstjenesten i Norge.

På sin komitéreise i Troms i november besøkte justiskomiteen skolen, og fikk både en god orientering om status i arbeidet og en fin befaring på anleggsområdet. Deler av fagskoleutdanningen som gjelder undervisningen rettet mot brann- og redningsvesenets nødalarmsentraler, planlegges lagt til Justissektorens kurs- og øvingssenter i Stavern.

Det har over mange år vært et sterkt engasjement, både innenfor brann- og redningstjenesten i Norge og knyttet til miljøet på Norges brannskole, for å få denne typen utdanning og satsing på plass. Det er en historisk og viktig dag når vi i dag får på plass det som er formaliseringen av fagskoleutdanningen knyttet til brann og redning. Det tror jeg vil tjene landet, og det tjener også denne salen til ære at vi faktisk får dette på plass. Det har vært etterlengtet lenge, det er viktig, og det legger et godt grunnlag for en god brann- og redningstjeneste i hele landet framover. Jeg vet at det er veldig mange som er glad for at dette nå kommer på plass med dagens vedtak.

Per-Willy Amundsen (FrP) [11:49:21]: Dette er på mange måter en gledens dag, for i dag fatter Stortinget på mange måter det endelige vedtaket om å opprette fagskole for brann- og redningstjenesten ved Norges brannskole på Fjelldal i Tjeldsund – for øvrig min egen valgkrets. Det har vært en lang kamp og mye arbeid

frem dit vi står i dag, med opptakene som igangsettes ved skolen allerede inneværende år. Fremskrittspartiet har egentlig jobbet med denne saken siden 1990-tallet. Motkreftene har vært sterke. Det har vært ganske sterke krefter i sving for å forsøke å få dette lokalisert til andre deler av landet. Argumentene som har vært brukt, har til dels vært distriktsfiendtlige og på mange måter svært uriktige. Jeg er veldig glad for at de motkreftene ikke nådde fram i kampen, og jeg er veldig glad for at Fremskrittspartiet i regjering var med på å få fattet det på mange måter endelige vedtaket. Nå vedtas det endelig i Stortinget, og det er flott at det er en enstemmig komité som støtter at det skjer på Fjelldal i Tjeldsund.

Men det er et lite skår i gleden, og det er at justiskomiteen sjelden har vært forelagt en sak som har vært så hastig, og som har måttet bli behandlet så raskt som denne saken. Høyre var inne på det: Vi har et ansvar i Stortinget og justiskomiteen for å ha en ansvarlig saksbehandling. Jeg vil si at i denne saken har vi nesten nærmet oss det som man vil kunne si er en uansvarlig saksbehandling, for det har gått veldig raskt. Det har bare vært noen dager med behandling av denne proposisjonen i komiteen – for å sørge for at vi i dag får til det vedtaket som muliggjør opptaket i år. Derfor måtte faktisk Fremskrittspartiet sørge for at vi fikk flertall for dette i innstillingen. Jeg oppfatter ikke at det egentlig er noen motstand mot innholdet fra noe parti – i hvert fall håper jeg ikke det. Det er en omfattende enighet.

Saksbehandlingen i seg selv har ikke vært tilrådelig. Det er en kritikk av departementet og, i forlengelsen av det, en kritikk av statsråden. Vi må få tydelig beskjed i tide, sånn at vi kan ha en forsvarlig saksbehandling og ikke i tolvte time raskt måtte saksbehandle en proposisjon for å få vedtak i Stortinget – slik som i dette tilfellet.

Ingvild Wetrhus Thorsvik (V) [11:52:37]: Jeg vil knytte et par kommentarer til noen av forslagene i proposisjonen. Flere av høringsinstansene peker på at de foreslåtte opptakskravene vil kunne være ekskluderende og diskriminerende for personer som ønsker å jobbe på forebyggende avdeling eller på 110-sentraler. Dette er arbeid som man helt fint skal kunne utføre selv om man ikke tilfredsstiller de fysiske testene. Da vil det være fryktelig synd å ekskludere mennesker med f.eks. en funksjonsnedsettelse fra disse stillingene. Det er viktig at disse unntakene gis i lovs form, og jeg håper derfor at flere partier vil støtte Venstres forslag til en endret § 18.

Det er viktig at ansatte i brann- og redningsvesen avstår fra bruk av rusmidler i arbeidstiden, men det er ikke noe behov for en dobbeltregulering av dette. Det foreslås at det skal kunne gis forskrift om pålegg om rustest ved mistanke. Som nevnt er det viktig at man avstår fra bruk av rus i arbeidstiden, men det er viktig at det er i stillingene hvor det er behov for å avgi slike prøver at det tydeliggjøres i bestemmelsen. Noe annet vil være uforholdsmessig og et svært inngripende tiltak, noe som også trekkes fram av flere høringsinstanser.

Jeg tar med dette opp forslagene fra Venstre og SV i saken.

Presidenten [11:54:09]: Representanten Ingvild Wetrhus Thorsvik har tatt opp de forslagene hun refererte til.

Statsråd Emilie Mehl [11:54:24]: Regjeringen vil opprette en ny fagskole som skal tilby en høyere toårig yrkesfaglig utdanning, en fagskoleutdanning, av brann- og redningspersonell. Lovforslaget skal legge til rette for den nye utdanningsmodellen. Fagskolen vil bli en del av Brann- og redningsskolen i Tjeldsund kommune, som i tillegg til fagskoleutdanning for inntil 160 studenter i året også vil tilby kurs og opplæring for om lag 2 500 personer i året.

Prosjektet med etablering av ny Brann- og redningsskole i Tjeldsund er et stort prosjekt med stramme tidsrammer. Én ting er det bygningsmessige og infrastruktur, noe annet er regelverk for opptak og gjennomføring av studiet. De lovhjemlene Stortinget nå inviteres til å vedta, danner igjen utgangspunktet for forskriftsarbeid. Alt dette må raskt på plass for at man skal kunne ta imot studenter i 2024. Det skjer med knappe frister og er nybrottsarbeid. Jeg er takknemlig for at komitélederen og komiteen har funnet rom til å behandle saken raskt, når det er et prosjekt det er tverrpolitisk enighet om.

Regjeringen forslår at Brann- og redningsskolen blir den sentrale utdanningsinstitusjonen for utdanning av brann- og redningspersonell. Brann- og redningsskolen skal tilby en helhetlig fagskoleutdanning for heltidspersonell, hvor alle relevante brann- og redningsfaglige områder er representert. Kommunene skal fortsatt ha ansvar for opplæring av deltidspersonell, men nå med økt støtte fra Brann- og redningsskolen. Støtten skal sikre at opplæringen i primæroppgavene er tilnærmet lik for hel- og deltidspersonell og på tvers av kommunegrenser.

Den nye fagskoleutdanningen skal være en generalistutdanning. De fleste som tar utdanningen, vil inngå som beredskapspersonell i et brann- og redningsvesen. Andre vil jobbe på 110-sentraler eller som forebyggende personell. Det er et ønske at alle som tar fagutdanningen, skal ha forutsetninger for å kunne jobbe som beredskapspersonell og derfor tilfredsstille kravene for å kunne utøve dette yrket.

Studentene ved fagskolen og kursdeltakere utdanner seg til krevende yrker som tidvis krever høy konsentrasjon og fysisk ytelse, og som kan innebære stor fare

for liv, helse og materielle verdier. Det er derfor viktig at den enkelte ikke inntar eller er påvirket av alkohol eller andre rusmidler på skolens område i undervisningstiden. Krav til edruelighet bør også gjelde for brann- og redningspersonell som er ansatt i de kommunale brann- og redningsvesenene. Det er viktig med bestemmelser som sikrer at arbeidet kan gjennomføres på en forsvarlig og tillitvekkende måte.

Den nye fagskoleutdanningen vil bli et stort løft for brannutdanningen i Norge og gjøre de kommunale brann- og redningsvesenene enda bedre rustet til å håndtere krevende situasjoner.

Presidenten [11:57:05]: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 3.

Sak nr. 4 [11:57:12]

Interpellasjon fra representanten Lan Marie Nguyen Berg til justis- og beredskapsministeren:

«Stortinget vedtok i 2015 at enslige mindreårige asylsøkere som forsvinner, skal letes etter på lik linje med alle andre. Likevel har 432 asylbarn forsvunnet siden 2015, uten at noen vet hvor de er. Totalt har minst 1 000 barn forsvunnet de siste 21 årene, ifølge tall fra NRK. Praksis i dag er at barn under 15 år tas hånd om av barnevernet, mens UDI har ansvaret for dem mellom 15 og 18 år. Det foreligger ingen objektive grunner for å diskriminere barn over 15 år. Forskning fra blant annet NTNU viser at å gi ansvaret for også de eldre barna til barnevernet i større grad kan ivareta rettighetene deres.

Vil statsråden iverksette en gransking av hvordan 432 barn har forsvunnet uten at noen vet hvor de er, og vil regjeringen sørge for at barn som søker asyl, får like god beskyttelse som andre barn, ved å flytte ansvaret for enslige mindreårige asylsøkere til barnevernet?»

Lan Marie Nguyen Berg (MDG) [11:58:33]: 1 000 barn som har søkt asyl i Norge, har forsvunnet siden 2001, 432 barn bare siden 2015, ifølge tall fra NRK – 1 000 barn som var i vår omsorg, som det var vårt ansvar å passe på, men som ingen vet hvor er. De legger ut på en ny flukt fordi de ikke føler seg trygge i Norge og er redde for å bli sendt ut av landet. Noen søker asyl i andre land, andre går under jorden som papirløse. De er sårbare og traumatiserte barn med begrenset nettverk. De er enkle ofre for menneskehandel og kriminalitet.

Forsvinningene har dukket opp i media med ujevne mellomrom i to tiår. I 2015 slo Stortinget fast at enslige mindreårige asylsøkere som forsvinner, skal letes etter på lik linje med norske statsborgere. Likevel har det ikke vært noen varig endring. NRK har avslørt at politiet ikke gjennomfører aktiv leting i flere saker om forsvunne enslige asylbarn.

Norge har noen av de mest restriktive reglene for enslige mindreårige barn som søker asyl. Det har også blitt bemerket av FNs høykommissær for flyktninger. En rekke FN-organer, bl.a. barnekomiteen, rasekomiteen og torturkomiteen, har kritisert Norge for den uholdbare behandlingen av barn som kommer hit for å søke beskyttelse. FNs menneskerettighetskomité sa senest i fjor at Norge bør undersøke og ta tak i de bakenforliggende årsakene til at barn forsvinner fra mottak. I sitt offisielle svar til FN fra i fjor skriver Norge at politiet antar at forsvinningene er frivillige. En slik ordning hadde aldri blitt akseptert om det var norske barn som forsvant. Det er på overtid med en gransking.

Barn mellom 15 og 18 år er ikke under barnevernets omsorg, men i UDIs mottak, og opplever en dobbel diskriminering. Norges institusjon for menneskerettigheter konkluderer med at enslige mindreårige asylsøkere over 15 år utsettes for usaklig forskjellsbehandling i strid med barnekonvensjonen, som sier at hensynet til barnets beste skal være grunnleggende i alle saker som berører barn. Flere rapporter har vist at barnets beste ofte ikke engang omtales når disse barna får behandlet sine asylsaker. I tillegg viser både NOAS, Redd Barna og flere forskningsrapporter at vissheten om at de har fått avslag, med utsatt avreise og svært varierende tilbud i mottakene, ytterligere har traumatisert barn som allerede sliter med svært vonde minner og opplevelser. Det fører til apati, selvskading og selvmordsforsøk, og til at omtrent halvparten av barna som har fått midlertidig opphold, har forsvunnet.

FN er tydelige: Norge må slutte med diskriminerингen av enslige asylbarn mellom 15 og 18 år og gi alle enslige mindreårige asylsøkere det samme nivået av omsorg som de ville fått under barnevernet. FNs rasekomité sier at ansvaret må legges til barnevernet. Det tar også Redd Barna til orde for.

Jeg er sjokkert over ikke-svarene som vi har fått så langt fra justisministeren. Jeg vil derfor utfordre justisministeren til i dag å svare på følgende:

1. I sitt skriftlige svar til meg sier justisministeren at hun legger til grunn at politiet leter etter forsvunne enslige mindreårige asylsøkere på lik linje med alle andre, i tråd med stortingsvedtaket fra 2015. Hvordan kan justisministeren si dette når NRK har avslørt at politiet ikke gjennomfører aktiv leting i flere saker?
2. Mener statsråden at politiets arbeid med å oppdatere rutiner er nok til å svare ut den gjentatte og tydelige kritikken fra en rekke FN-organer om at Norge ikke gjør nok for å gi lik omsorg til mindreårige asylsøkere og for å forhindre og etterforske forsvinninger?

3. Vil justisministeren støtte en gransking av hva som har skjedd med disse barna?
4. Vil justisministeren begynne å arbeide for å flytte ansvaret for alle enslige mindreårige asylsøkere til barnevernet, for å få slutt på diskrimineringen mellom asylbarn over og under 15 år og mellom asylbarn og norske barn, i tråd med anbefalingene fra FN?

Avslutningsvis vil jeg takke de andre partiene som har engasjert seg i denne saken, og jeg ser fram til justisministerens svar.

Statsråd Emilie Mehl [12:03:44]: Interpellasjonen gjelder ulike sider ved vår innsats for enslige mindreårige asylsøkere. Den reiser for det første spørsmål knyttet til mulig diskriminering, siden omsorgen for barn under 15 år er organisert på en annen måte enn for barn fra 15 til 18 år.

Vi vet at barn som kommer alene til Norge, er i en ekstremt sårbar situasjon. Omsorgen for dem må prioriteres høyt. God omsorg er bl.a. viktig for å forebygge at barn velger å forlate institusjonen de oppholder seg ved.

Norge har et alderstilpasset omsorgstilbud til enslige mindreårige som har søkt om beskyttelse. Enslige mindreårige som bor i asylmottak, får en mer begrenset oppfølging og omsorg enn både enslige mindreårige som bor i omsorgssentrene underlagt Bufetats ansvar, og andre barn som oppholder seg i barnevernsinstitusjoner.

I utgangspunktet fastslår barnekonvensjonen at alle barn har rett til likeverdig omsorg, uavhengig av barnets alder og oppholdsstatus. Det utgjør imidlertid ikke diskriminering etter barnekonvensjonen dersom slik forskjellsbehandling kan begrunnes i f.eks. ulike omsorgsbehov eller andre legitime formål.

Yngre barn trenger normalt mer oppfølging enn eldre barn, og slik er det også for enslige mindreårige som har søkt om beskyttelse. De eldste barna, som normalt bor i et asylmottak, har bl.a. behov for mer selvstendighetstrening enn yngre barn, slik at de i større grad kan forberedes på et liv som voksen.

Omsorgen som tilbys enslige mindreårige over 15 år, er tilpasset deres behov. Utlendingsmyndighetene har gjennom mange år utviklet et mottaksapparat med detaljerte krav til bemanning, kompetanse og omsorgsarbeid, tilpasset behovene til de enslige mindreårige beboerne.

Samlet sett synes det naturlig å fastslå at ulikheten i omsorgen er godt begrunnet og ikke utgjør diskriminering etter barnekonvensjonen.

Interpellasjonen nevner at vi ikke vet hvor alle de som de siste årene har forlatt mottak, har blitt av. Vi har likevel en del informasjon om hvilke enslige mindreårige asylsøkere som forlater asylmottak, og hvor de drar.

NTNU Samfunnsforskning utga i 2018 en kunnskapsoppsummering om enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger. Den redegjorde også for forskningen om forsvinninger. Forskningen viste at det var en sammenheng mellom juridisk status og forsvinning fra mottak. De som forlot mottak, var som regel asylsøkere som hadde fått avslag på søknad om asyl, og som risikerte å bli uttransportert til hjemlandet, men det var også andre kategorier enslige mindreårige.

Flere rapporter viste at afghanske enslige mindreårige i en periode dominerte forsvinningsstatistikken. Totalt forsvant 484 enslige mindreårige fra mottak mellom 2013 og 2017, hvorav 316 var enslige mindreårige fra Afghanistan. Rapporter viste eller estimerte at mange av dem forsvant til andre europeiske land.

Stortinget ba i 2015 den daværende regjeringen, ledet av Erna Solberg, sikre at barn som forsvinner fra asylmottak, blir ettersøkt. Dette forutsetter et tydelig samarbeid mellom aktuelle myndigheter.

UDI har i rundskriv regulert asylmottakenes plikt til å varsle ansvarlige myndigheter dersom en enslig mindreårig forsvinner fra mottaket. Det er en varsling som skal inneholde opplysninger som legger til rette for at politiet kan undersøke om forsvinningen kan skyldes et straffbart forhold, herunder iverksette undersøkelser, etterlyse den savnede og eventuelt igangsette en etterforskning.

Politidirektoratet understreket i brev til politidistriktene 1. juni 2016 – fortsatt under forrige regjering – at den videre oppfølgingen av saken hører inn under det lokale politidistriktet. Når en enslig mindreårig asylsøker forsvinner under påfallende eller uforklarlige omstendigheter, må politimesteren i det aktuelle politidistriktet fortløpende vurdere om det skal anmodes om bistand fra Kripos. Politidistriktet skal undersøke om forsvinningen skyldes et straffbart forhold, herunder iverksette undersøkelser, etterlyse den savnede eller eventuelt iverksette etterforskning.

Hvis det er grunn til å tro at den savnede har forsvunnet som følge av en straffbar handling, skal etterforskning settes i verk. Savnetmelding skal straks registreres i politiets registre, og den savnede skal registreres i Schengen informasjonssystem. Opplysninger politiet mottar om en savnet mindreårig asylsøker fra asylmottak, skal behandles på samme måte som enhver annen melding om en savnet mindreårig person. Samtlige politidistrikt skal, på bakgrunn av det, ha tett og løpende dialog med asylmottak i sine distrikt og skal etablere gode rutiner for oppfølgingen av slike saker.

Det er helt avgjørende at fastsatte rutiner følges ved forsvinninger fra mottak, og Politidirektoratet har fulgt

opp saken på bakgrunn av det som er kommet fram i NRKs reportasjer. Så må jeg komme tilbake til detaljene i det i mitt neste innlegg.

Lan Marie Nguyen Berg (MDG) [12:09:12]: Jeg takker justisministeren for hennes innlegg i salen her i dag, og jeg ser fram til å høre hva justisministeren vil gjøre for de barna som vi vet har forsvunnet fra mottak, og hvordan man skal følge det opp. Jeg håper samtidig at justisministeren er enig med meg i at vi trenger en gransking av hvordan disse barna har blitt behandlet over så mange år, og hvorfor vi ikke har klart å ivareta dem bedre.

Alle barn som oppholder seg i Norge, er beskyttet av barnekonvensjonen. NRK har avdekket at svært få av barna som forsvinner fra mottak, letes aktivt etter av politiet. I de fleste tilfellene opprettes det ikke engang en sak på forsvinningen, ikke engang for barn under ti år. Mener justisministeren at dette er å lete godt nok?

Jeg hører at hun kanskje ikke mener det, men jeg håper at det blir iverksatt bedre tiltak, for vi ville jo ikke akseptert dette nivået av etterforskning dersom det gjaldt norske barn som forsvant, som rømte hjemmefra eller fra en barnevernsinstitusjon. Jeg håper og tror at vi kan få til en løsning hvor vi får gjort noe for disse barna. Jeg tviler på at vi hadde godtatt at hundrevis av norske barn kunne forsvinne uten at noen lette etter dem, selv om de forsvant såkalt frivillig. Hvordan det har vært de siste 20 årene, sier noe om hvordan vi i Norge har behandlet asylsøkere, og hvorfor vi har fått kritikk fra FN.

Fafo har dokumentert at det ikke er lik omsorg i mottakene som i barnevernet. Forrige regjering har erkjent dette. FNs rasediskrimineringskomité har kritisert Norge og understreket at enslige barn som søker asyl, bør inn under barnevernet. Jeg håper at justisministeren vil ombestemme seg og sørge for at vi kan få til en ordning der disse barna også kan komme inn under barnevernet.

I tillegg håper jeg at justisministeren kan redegjøre for hva hun har gjort for å følge opp merknadene som Arbeiderpartiet og Senterpartiet hadde i stortingsbehandlingen i 2021, der de ba regjeringen sikre et omsorgstilbud i tråd med barnefaglige vurderinger. Hvis barnefaglige vurderinger faktisk er fulgt opp, kan jeg ikke skjønne hvordan man da kan diskriminere mellom barn over og under 15 år, for det finnes det ikke faglig eller juridisk belegg for å gjøre.

Derfor vil jeg gjerne spørre igjen: Vil justisministeren vurdere gransking og flytte ansvaret til barnevernet?

Statsråd Emilie Mehl [12:12:09]: Jeg tror vi alle er enige om at enhver sak med et barn som forsvinner eller utsettes for en straffbar handling, er alvorlig, og at det er viktig at den følges opp på en god måte.

I lys av det som har kommet fram fra NRK, har Politidirektoratet fulgt opp saken, som jeg sa i mitt forrige innlegg, og igangsatt et viktig arbeid med å se på rutiner og praksis. Og jeg har sagt at jeg vil avvente å ta stilling til om det er behov for en gransking, til vi får noe mer resultater av det arbeidet.

I brev av 7. desember i fjor begynte direktoratet med å minne politidistriktene om rutinene som ble fastsatt i 2016, og de ba også distriktene redegjøre for hvordan sakene håndteres. Det har direktoratet fått svar på, men har foreløpig ikke hatt tid til å gjøre en analyse av svarene. Det kan likevel nevnes at tilbakemeldingene er at rutinene følges, og at savnetsaker med enslige mindreårige asylsøkere håndteres på lik linje med alle andre savnetsaker.

Samtidig viser også tilbakemeldingene at det varierer hvordan distriktene har hentet ut tall på området, slik at grunnlaget for tall oppgitt til media nylig er ulikt. For eksempel viser en nærmere gjennomgang av registeringene man hadde i Nordland politidistrikt over forsvunne, at man hadde registrert 93 saker og ikke 15, som tidligere opplyst til media. Nå vil Politidirektoratet ta initiativ overfor UDI og Bufdir for å sikre at rundskrivet om varsling fra ansvarlige myndigheter, etterleves.

Savnetsaker er generelt krevende å håndtere, og politiet har fått kritikk for sin håndtering av enkeltsaker av forskjellig art. Derfor har også Politidirektoratet og riksadvokaten gitt Nasjonal faggruppe for etterforskningsledelse i oppdrag å oppdatere og videreutvikle gjeldende retningslinjer. Oppdraget er bl.a. å identifisere markører for risiko som kan indikere om de som er savnet, kan være utsatt for en straffbar handling, slik at den innledende etterforskningen kommer i gang så tidlig som mulig. Jeg ser det også som vesentlig at situasjonen til mindreårige asylsøkere står i fokus i de nye retningslinjene.

Justis- og beredskapsdepartementet kommer til å følge saken videre og holde oss orientert om de tiltakene som treffes på feltet, og vil også avvente Politidirektoratets vurdering av de tilbakemeldingene de har fått fra politidistriktene. Jeg er glad for at det er iverksatt tiltak på kort sikt.

Jeg ble også spurt om hva jeg har gjort siden 2021. Vi har bl.a. styrket barnefaglig kompetanse i mottak i forbindelse med at vi nå står i en historisk flyktningkrise, hvor det har vært behov for det for kunne å håndtere mottak av mange, mange tusen flyktninger fra Ukraina. – Og mer taletid har jeg ikke.

Grete Wold (SV) [12:15:24]: Først vil jeg si tusen takk til interpellanten, som setter denne saken på dags-

ordenen. Dette har som kjent vært en sak for SV – med Karin Andersen og flere andre i spissen – over flere stortingsperioder, for å få til bedringer på nettopp dette området. Men nå er det vi som er her nå, som må fortsette, til det blir en forståelse og en endring på disse områdene.

Bakteppet for at vi har dette oppe i dag, er nettopp avsløringen av at flere hundre barn – over 400 barn – er forsvunnet fra mottak og andre institusjoner, uten at de har blitt lett etter. Det i seg selv er jo en katastrofe, og det ville kanskje også vært framstilt som det om dette faktisk hadde vært barn som var født og vokst opp i Norge. Da hadde det vært forsideoppslag. Så forstår vi alle at det er mer komplisert og mer krevende når det er enslige asylsøkere på flukt, men nettopp derfor er det så ille at vi ikke vet hva som er skjedd med disse barna, eller hva de kan ha vært utsatt for. Verden, men også Norge, er et farlig sted for barn uten omsorgspersoner, uten trygge voksne rundt seg. Det er besluttet at vi skal lete etter disse barna, og så ser vi allikevel nå at det faktisk ikke skjer.

Vi vet at barn er lette ofre for menneskehandel, kriminell virksomhet og uærlige mennesker som svindler, lurer og utnytter unge mennesker i sårbare situasjoner. Vi vet også at utlendingsmyndighetene har store og omfattende oppgaver, kanskje har begrenset med ressurser og heller ikke besitter den erfaringskompetansen som trengs for å ivareta disse barna på en best mulig måte.

For det er jo barn; de er mindreårige jenter og gutter som er i behov av omsorg og trygge rammer. Vi har en instans her i landet med spesialkompetanse på det, og det er barnevernet. Barnevernet er de som har kompetanse, erfaring, nettverk og institusjoner som vet – og som har rutiner for – hvordan man sikrer barn i sårbare situasjoner. Det er derfor litt uforståelig at man ikke har lyttet til dem, og heller ikke til oss som lenge har påpekt at denne oppgaven bør overføres dit. Vi kan ikke la dette fortsette å skje på vår vakt. Vi kan ikke si at vi ikke visste, vi kan ikke si at vi ikke forsto. Nå vet vi, vi ser omfanget, og nå løftes det fram i denne salen, og det er nå vi har muligheten til å lære og endre.

Så her er det absolutt behov for en gransking av alle instanser som kan ha – eller kanskje rettere sagt burde hatt – en rolle i dette, ikke for å straffe noen, men for å lære og ikke minst for å forbedre og forebygge at det skjer igjen. Jeg forventer at man nå tar det med videre og vurderer seriøst å overføre omsorgen også for barna over 15 år til dem som har dette som sin primæroppgave, barnevernet.

Avslutningsvis: Vi må se dette i sammenheng. Når det blir sagt fra justisministeren at dette er barn som velger å forlate et mottak, har det sammenheng med hvilken juridisk status de har. Det må ses i sammenheng med hvordan vi lytter til barn i disse prosessene, hvordan det jobbes i saksbehandlingen, med saksbehandlingstiden og ikke minst UDIs ressurser til faktisk å følge opp disse barna, faktisk å lytte til deres behov, slik at vi kan forebygge at de muligens – det vet vi ikke, for vi har ikke gransket det – velger å reise fra landet for å søke beskyttelse andre steder.

Tobias Drevland Lund (R) [12:19:01]: Saken vi i dag diskuterer, om 432 mindreårige asylbarn som rett og slett har forsvunnet siden 2015, er rystende. Ja, det er rett og slett ubegripelig hvordan dette kunne skje. Hvordan kan over 400 barn, altså et antall på størrelse med en stor skole, forsvinne i Norge uten at myndighetene har noen anelse om hvor de har blitt av? Hvorfor har ikke mer blitt gjort for å redde dem og også få rede på hvor disse barna er? Totalt har minst 1 000 barn forsvunnet de siste 21 årene, ifølge NRK. Min påstand er at myndighetene hadde reagert annerledes hvis det var snakk om andre barn enn asylbarn. Det ville aldri fått bli forbigått i slik stillhet. Det ville blitt en enorm reaksjon i storsamfunnet. Det ville vært leteaksjoner, kampanjer, etterlysninger, og politi og myndigheter ville vært på banen i mye større grad enn det vi har sett i denne saken. Men det er ikke det som har skjedd. Disse barna har dessverre forsvunnet i det stille. Hvordan kan jeg si nettopp det? Etter et omfattende, gravende journalistisk arbeid av NRK kunne de 6. desember fortelle om følgende funn:

> «Politiet har i liten grad lett aktivt etter barna og ungdommene.
>
> Flere av de som har forsvunnet finnes ikke i politiets systemer.
>
> Ikke alle etterlyses.
>
> Savnetmeldinger blir i flere tilfeller liggende lenge hos politiet før det blir opprettet sak.
>
> Flere beskrives som sårbare, psykisk syke og voldelige – men blir likevel ikke lett aktivt etter.
>
> Politiet gjør mer i savnetsaker med norske statsborgere.»

Jeg håper statsråden etterpå her kan redegjøre for hvorvidt disse påstandene stemmer eller ikke, for det synes jeg statsråden kunne gjort litt mer i sine innlegg.

Dette er sårbare barn, som har kommet alene til Norge, barn som er her helt uten foreldre eller andre foresatte som kan passe på dem. Enslige mindreårige asylsøkere er en ekstremt sårbar og utsatt gruppe. De kan lett bli ofre for menneskesmugling og annen alvorlig kriminalitet. De har ikke nettverk. De har ikke familier og venner de kan gå til for å få hjelp. De er alene her, alene i et nytt land med en ny framtid. Stortinget vedtok i 2015, som det ble riktig sagt her i stad, at enslige mindreårige asylsøkere som forsvinner, skal letes etter på lik linje med alle andre norske barn som forsvinner. Men

det kan da umulig stemme når 432 barn har forsvunnet siden dette ble vedtatt. Hvordan kan dette ha skjedd, og hvorfor har ikke dette vedtaket blitt fulgt ettertrykkelig opp?

I sitt svar på et skriftlig spørsmål jeg sendte statsråden om denne saken i desember, skrev hun at hun ikke kan si noe konkret om hvordan disse sakene har vært håndtert, annet enn at hun forutsetter at de er håndtert i henhold til gjeldende retningslinjer og lover. Jeg er enig i at hver og en av disse sakene er unike og alle saker må behandles individuelt, men her må vi faktisk komme ordentlig til bunns i hva som har skjedd, og alle steiner må snus. Hvordan kunne dette skje, og hvordan skal vi sørge for at det ikke skjer igjen? Hvordan i alle dager kan så mange barn forsvinne uten at mer blir gjort? Statsråden svarte meg i desember at Politidirektoratet følger opp saken videre, og at det allerede er igangsatt et arbeid med å se nærmere på rutiner og praksis ute i distriktene. Det er veldig bra. Hun gjentar også det her i dag, men det må gjøres mye, mye mer.

Rødt mener dette burde legge grunnlag for en helhetlig gransking av hvordan dette kunne skje, og av alle offentlige instanser som er involvert, for dette er en regelrett skandale og en systemsvikt. Norge har tre ganger fått kritikk fra FNs barnekomité for måten vi behandler slike saker på.

Jeg vil takke representanten Nguyen Berg og Miljøpartiet De Grønne for å ta opp denne viktige interpellasjonen her i dag. Jeg vil også takke NRK, som har jobbet godt og grundig med å bringe dette fram og opp i offentligheten. Det er en selvfølge for meg at vi som land burde ha en klar visjon om at ingen barn skal kunne forsvinne uten at alt som kan gjøres for å forhindre det, blir gjort, og at vi i neste rekke også sørger for at alt som kan granskes for å sørge for at det ikke skjer igjen, blir gransket. Det spiller ingen rolle om det er snakk om et asylbarn eller en prinsesse – alle barn er like mye verdt – all den grad de befinner seg innenfor våre grenser.

Derfor støtter Rødt en gransking, og vi mener i likhet med interpellanten at målet burde vært at alle mindreårige asylsøkere flyttes over til barnevernet. Det er ingen rasjonelle eller objektive grunner til å trekke en strek ved fylte 15 år og si at nå tar UDI over ansvaret. En 15-åring er ikke så mye mer voksen enn en 14-åring, eller en 16-åring, for den saks skyld.

Kjell Ingolf Ropstad (KrF) [12:24:01]: Jeg vil også starte med å takke interpellanten, og for så vidt også andre som har hatt innlegg, for jeg synes det har vært gode og viktige innlegg i denne debatten.

For Kristelig Folkepartis del er dette et tema som vi har jobbet med over lang tid, og det er en kjent debatt. På mange måter ønsker jeg også å rydde i debatten, for det er to store områder som en egentlig diskuterer. Det ene er: Hvem skal ha ansvaret for barna? Er det UDI eller er det barnevernet når de blir over 15 år? Det andre er de barna som er forsvunnet. Jeg er glad for at vi får denne debatten, for jeg tror vi bare må gjennomføre de ulike debattene gang etter gang når en får nye opplysninger, slik vi har fått nå.

Kristelig Folkeparti spurte også statsråden i desember, og som representanten Lund før meg var inne på, vises det – slik også statsråden gjør i dag – til at Politidirektoratet skal gjennomgå praksis og rutiner. Det er jeg glad for at de skal gjøre. Samtidig må jeg si at når jeg leser sakene til NRK, oppleves det som at de er veldig tydelige på at det langt ifra har vært god praksis og rutine som er blitt fulgt. Så når statsråden sa her i stad at det foreløpige svaret – og nå skal jeg legge til grunn at hun ikke har jobbet grundig med rapporten ennå – er at hun legger til grunn at det langt på vei har vært fulgt, overrasker det meg veldig. Det er i hvert fall en veldig stor forskjell fra det inntrykket som skapes av de sakene som har vært, så jeg oppfordrer statsråden til virkelig å gå inn i dem.

Kristelig Folkeparti har også ønsket en gransking av disse sakene, og hva er grunnen til det? Det er ikke nødvendigvis for å straffe noen eller henge ut noen, poenget er: Kan vi gjøre mer for å finne de barna som er forsvunnet? Og ikke minst: Kan vi også lære av det, så det ikke skal skje igjen? Dette tror jeg det er ekstremt viktig at justisministeren tar på stort alvor, for det er henne – gjennom UDI – som har ansvaret for veldig mange av dem som har forsvunnet. Vi vet også at noen av dem er under 15 år.

Bildet som tegnes av mange her, er: Hadde dette vært norske statsborgere, hvordan hadde situasjonen vært da? Det er 432 barn som er forsvunnet siden 2015. Vi vet alle at det ville ha vært en helt annen diskusjon. Derfor må vi også stille oss spørsmål når statsråden sier at mange av dem velger å forlate mottak. Velger de å forlate mottak? En 15-åring, en 16-åring eller en 17-åring som har lagt ut på flukt, og som i mange tilfeller – det er jeg helt enig i – er ekstremt sårbare og kanskje har opplevd forferdelige ting underveis eller der de kom fra, velger å forlate mottaket som skulle være det trygge, gode stedet. Da tenker jeg at vi må gå i oss selv: Klarer vi å møte dem på en god nok måte? Sannsynligvis ikke, men det kan være at heller ikke barnevernet klarer det godt nok.

Vi har i hvert fall gjentatte ganger jobbet med å få opp den barnefaglige kompetansen på mottakene. Det er jeg glad for at også statsråden understreker er noe som jobbes med nå, gitt at det også kommer veldig mange fra Ukraina – kanskje ikke enslige, men likevel barn som kommer på mottak. Hadde vi gjort enda mer for dem når de er på mottak, er jeg sikker på at flere av dem ville vært trygge på situasjonen.

Det er nok også slik at noen av disse barna begynner å forstå at de kanskje ikke har rett til opphold. Da tror jeg også at det å jobbe med dem, gi dem trygghet og hjelpe dem videre er et ekstremt viktig arbeid, også på grunn av at hvis de skal returneres, må en gjøre det en kan for å sikre overgangen tilbake igjen, slik at de ikke rømmer. Jeg er ganske sikker – uten å ha dokumentasjon på det, men jeg er ganske sikker – på at mange av disse barna som er forsvunnet, mange av de enslige mindreårige, møter man igjen på gater rundt om i Europa, i kriminalitet, i prostitusjon, i menneskehandel. Det tror jeg vi kunne ha gjort mer for å unngå dersom vi hadde møtt dem på en bedre måte enn vi klarer i dag.

Saker som dette er det prisverdig at kommer fram. Det er slik sett skuffende at det er NRK som må løfte fram tallene, og at ikke vi fra politisk hold eller fra departementet klarer å legge fram gode nok tall i utgangspunktet. Men når tallene er der, håper jeg at det gjøres noe med dem. Jeg ser på talerlisten at det er ingen fra Fremskrittspartiet, det er ingen fra Høyre, det er ingen fra Arbeiderpartiet. Så er statsråden riktignok fra Senterpartiet, men det er ingen stortingsrepresentanter fra Senterpartiet som er i debatten. Det er de partiene som gang på gang stemmer ned forslag om å overføre ansvaret fra UDI til barnevernet. Nei, det hadde sikkert ikke løst alt, men jeg tror at en da ville ha klart både å legge inn mer ressurser og å møte disse barna på en mye bedre måte.

Jeg håper virkelig at statsråden går grundig inn i de rapportene som kommer, og at hun gjør mer – ikke for å henge ut noen, men for å lære, og ikke minst for å se om det er noe vi kan gjøre for å finne de barna som dessverre er forsvunnet, og som vi ikke har klart å ta godt nok vare på.

Lan Marie Nguyen Berg (MDG) [12:29:26]: Takk igjen for innleggene i salen her i dag og for svarene fra justisministeren.

Justisministeren sier at forskjellsbehandlingen av asylbarn over 15 år er nødvendig. Det er det ikke faglig belegg for, snarere tvert imot. Forrige regjering erkjente også at de mellom 15 og 18 år får dårligere omsorg enn dem som er under barnevernets omsorg. Det kunstige skillet mellom dem over og under 15 år er diskriminering.

Barnevernet har alderstilpasset omsorg for de barna som de har ansvar for. Jeg mener derfor at justisministerens poeng faller på sin egen urimelighet. Barnevernet kan og bør få ansvar for alle asylbarn. Da kunne også asylbarna fått rett på en form for ettervern om de får avslag på opphold. Spørsmålet er ikke om endring skal skje, men hvor fort regjeringen er villig til å gjøre det. 100 millioner mennesker er i dag på flukt, og halvparten av dem er barn. Mange av dem kommer til å miste foreldre og omsorgspersoner på veien og må søke asyl alene.

De siste årene har det blitt gjort en rekke innstramminger i regelverket for enslige mindreårige asylsøkere. I flere sammenhenger har begrunnelsen vært at vi skal avskrekke, slik at flere barn ikke kommer hit. Det finnes ikke noe belegg for at det er resultatet, og det er i strid med barnekonvensjonen å bruke barn til et slikt formål. Dagens praksis i Norge for enslige mindreårige asylsøkere framstår som preget av antakelser og partipolitiske føringer, ikke barnets beste. Det er en skandale.

Enslige mindreårige asylsøkere har altfor lenge blitt brukt som brikker i et politisk spill hvor norske regjeringer unngår å ta sin del av det internasjonale ansvaret for å ta imot flyktninger. Det er på høy tid at regjeringen fjerner bruken av midlertidig opphold permanent. Alle barn er barn. Derfor må omsorgen for alle enslige mindreårige asylsøkere gå over til barnevernet, slik også FN og Redd Barna anbefaler. Et asylsystem vi med god samvittighet ikke kunne sendt våre egne barn inn i, er ikke et asylsystem som vi kan stå for.

Jeg kom hit i dag i håp om at justisministeren allerede nå ville bekrefte at hun vil kreve at en iverksetter gransking av forsvinningene, og flytte ansvaret for alle enslige asylbarn til barnevernet. Vi hører at justisministeren tenker, men vi ønsker å fremme dette som forslag også i Stortinget.

Avslutningsvis vil jeg også takke NRK, som har bidratt til å løfte fram disse tallene og denne viktige debatten.

Statsråd Emilie Mehl [12:32:24]: Jeg vil takke for en god debatt og starte med å minne om hvor ulike savnetsaker er, også de som gjelder norske barn.

Mange savnetsaker om barn blir ikke etterforsket fordi vurderingene som foretas innledningsvis, er at det ikke har tilstøtt barna noe kriminelt. Det gjelder uansett hvilke barn det er snakk om. Derfor mener jeg vi bør være forsiktige med – slik flere har gjort – å trekke den slutning at savnetsaker som gjelder mindreårige asylsøkere, behandles på en annen måte enn tilsvarende saker som gjelder norske barn. Savnetsaker som omhandler asylsøkere, er ofte utfordrende fordi informasjonen politiet får, er mangelfull. Det kan knytte seg usikkerhet til identitet, oppholdssted eller ID-papirer, at man sjelden har sporbare enheter, f.eks. mobil eller norsk bank, og at man har ukjent omgangskrets osv. På den måten skiller disse savnetmeldingene seg fra meldinger om norske barn.

Jeg er veldig glad for at det pågår et arbeid i Politidirektoratet for å oppdatere og videreutvikle retningslinjene. Det er viktig for meg at dette tas ordentlig på alvor. Jeg vil også, som jeg sa i mitt første innlegg, avvente vur-

deringene til Politidirektoratet om de tilbakemeldingene de har fått fra politidistriktene. Jeg mener det ikke er riktig å iverksette en gransking nå, men at vi heller bør gjøre de tiltakene som har størst effekt på kort sikt.

Det er veldig viktig at vi sørger for at det er gode forhold i mottak, fordi det i seg selv vil kunne forebygge at personer velger å forlate mottak – i de tilfellene det er det som har skjedd. Det er bl.a. bakgrunnen for at UDI de siste årene har fått flere profesjonelle omsorgsarbeidere med barnefaglig kompetanse som jobber med enslige mindreårige. De har også gjort en rekke utbedringer etter å ha fått råd og evalueringer fra eksterne kompetansemiljøer. Og regjeringen har i 2022 etablert et uavhengig tilsyn med omsorgen for enslige mindreårige som bor i asylmottak, der Statsforvalteren er tilsynsmyndighet. Det er også et veldig viktig tiltak.

Til spørsmålet om hvorfor man forlater mottak: Det er noe forskning på det. Det har over flere år vært en kjent utfordring i alle europeiske land som mottar flyktninger, at også mindreårige asylsøkere forlater mottak. Noen gjør det fordi de har som målsetting å reise til et annet land enn der de registreres som flyktninger, noen der de har slektninger eller forventninger om et bedre liv, og noen gjør det av frykt for å bli uttransportert. Men selvfølgelig må vi ta på alvor de tilfellene hvor barn savnes og kan være utsatt for en kriminell handling.

Presidenten [12:35:15]: Sak nr. 4 er omme.

Sak nr. 5 [12:35:20]

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Riksrevisjonens undersøkelse av myndighetenes innsats mot vold i nære relasjoner (Innst. 147 S (2022–2023), jf. Dokument 3:8 (2021–2022))

Presidenten [12:35:34]: Etter ønske fra kontroll- og konstitusjonskomiteen vil presidenten ordne debatten slik: 5 minutter til hver partigruppe og 5 minutter til medlemmer av regjeringen.

Videre vil det – innenfor den fordelte taletid – bli gitt anledning til inntil seks replikker med svar etter innlegg fra medlemmer av regjeringen, og de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

Peter Frølich [12:36:04] (komiteens leder og ordfører for saken): Stortinget har fått en grundig rapport om et alvorlig tema. Mellom 75 000 og 150 000 personer i Norge blir utsatt for vold i nære relasjoner. Myndighetene har en forpliktelse til å gi disse beskyttelse. Selv om det er gjort mange viktige tiltak de siste årene mot denne typen vold, er det avdekket alvorlige mangler ved håndteringen på flere nivåer.

Det er fem hovedpunkter som Riksrevisjonen trekker fram i sine konklusjoner. Det ene er at viktige aktører, som f.eks. lærere, har for lite kunnskap om opplysningsplikten og avvergingsplikten. Det er svakheter i det helhetlige hjelpetilbudet. Politiet prioriterer saker om vold i nære relasjoner, men det er utfordringer med etterforskning og beskyttelsestiltak, og Nav, kommunen og politiet har mangelfull kunnskap om æresrelatert vold, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Det kan i neste omgang føre til at saker ikke avdekkes. I tillegg er det svakheter i myndighetenes samordning av innsatsen mot vold i nære relasjoner.

Når det gjelder kritikken, merker jeg meg at Riksrevisjonen mener at det ikke er enkeltheter, men mer sammensatte faktorer som gir grunnlag for det Riksrevisjonen har vurdert som alvorlig. Samlet sett går det ut på at saksbehandlingstiden er for lang, at oppklaringsprosenten har gått ned, at man ikke vurderer risiko for partnervold godt nok, at det ikke brukes gode nok beskyttelsestiltak, og at det er for liten kompetanse om æresrelatert vold. Alle skjønner at dette kan få betydelige konsekvenser for dem som er voldsutsatt. Dette er funn og kritikk som komiteen samstemt stiller seg bak.

Når det gjelder Riksrevisjonens anbefalinger, framstår det som helt riktige tiltak, og det er veldig positivt å se at statsråden også er enig og vil følge opp de anbefalingene. Jeg går ikke nærmere inn på de enkelte anbefalingene, de er grundig behandlet i komiteens merknader.

Når det gjelder én anbefaling, har jeg bare lyst til å knytte noen bemerkninger til den. Det gjelder anbefalingen om å iverksette tiltak for å øke kunnskapen om avvergings- og opplysningsplikten hos relevante aktører. Det er denne berømmelige veilederen som er blitt tema i diskusjonen. Jeg kan sitere litt fra rapporten. Der står det:

> «Riksrevisjonen mener arbeidet med veilederen har tatt for lang tid og at det er viktig at veilederen ferdigstilles og at den gjøres lett forståelig for brukere uten juridisk kompetanse.»

Det er lett å si seg enig i det, og det har en samstemt komité gjort. I justis- og beredskapsministerens svar til Riksrevisjonen, som er datert 6. mai, blir det skrevet at veilederen

> «har vært på høring og det legges opp til ferdigstillelse før sommeren 2022».

Jeg vil bare benytte anledningen til å be om en liten oppklaring og oppdatering på status i den saken. Da jeg sjekket regjeringen.no, senest i går, sto det at høringen er til behandling. Jeg hadde satt pris på en kort kommentar fra statsråden om hva som er årsaken til at den ennå ikke er ferdigstilt, og når eventuell ferdigstillelse kan forventes.

Så har jeg lyst til å avslutte med å takke Riksrevisjonen for grundig arbeid med rapporten og takke komite-

en for konstruktivt arbeid hvor vi alle samles om felles mål framover.

Even Eriksen (A) [12:40:24]: Vold i nære relasjoner er et stort samfunnsproblem. Det er alvorlig at en av fem unge blir utsatt for vold fra en forelder i oppveksten. Det er alvorlig at det blir dokumentert gjentatt voldsutøvelse i forkant av 70 pst. av alle partnerdrap. Forebygging og forhindring av vold i nære relasjoner kan gi barndommen attende til mange unge og redde liv.

Takk til saksordføreren for en god redegjørelse for saken. Jeg ønsker også å takke Riksrevisjonen for en viktig rapport og for arbeidet de har lagt ned.

Riksrevisjonens undersøkelse viser at innsatsen mot vold i nære relasjoner har vært et prioritert område for norske myndigheter i en årrekke. Det er avgjørende for dem som blir utsatt for vold at myndighetene så raskt som mulig griper inn for å forhindre utførelse av volden og en eventuell eskalering. Likevel er det såpass store svakheter i myndighetenes arbeid at Riksrevisjonen vurderer de samlede svakhetene som alvorlige, ettersom det har så betydelige konsekvenser for den enkelte voldsutsatte.

Viktige aktører er usikre på om og hvordan de skal melde fra om mistanke om vold. Det er utfordringer i politiets etterforskning og bruk av beskyttelsestiltak. Svakheter i det helhetlige hjelpetilbudet kan innebære at voldsutsatte ikke får den hjelpen de trenger, og det varierer hvordan kommunene følger opp sitt ansvar – for å nevne noe.

Har man blitt utsatt for vold, vil man kunne ha behov for et sammensatt og omfattende tilbud fra det offentlige, om det så er krisesenter, helse- og omsorgstjenester, skole, barnehage, politi eller barnevern. Samhandling og samordning mellom de ulike instansene kan utgjøre en stor forskjell og må derfor prioriteres. Kompetanse er en annen fellesnevner. Våre ansatte i barneskolen, på det lokale lensmannskontoret eller på hovedsjukehuset må utstyres med redskapene til å kunne hjelpe dem som trenger det.

Det trengs mer kunnskap om opplysningsplikt, avvergingsplikt og avdekking av vold i nære relasjoner. Derfor er det veldig bra at undersøkelsen viser at f.eks. politiets kompetanse har blitt styrket de siste årene. På den andre siden har andelen oppklarte saker gått ned, og lang saksbehandlingstid fører ofte til strafferabatt.

Det er med andre ord fortsatt en vei å gå. Statsrådene med respektive ansvar for myndighetenes innsats mot vold i nære relasjoner skriver i sitt svar til Riksrevisjonen at undersøkelsen gir et godt grunnlag for læring og videre utvikling. Det er bra, og rapporten kommer godt med når regjeringen i år skal legge fram en opptrappingsplan mot vold i nære relasjoner.

Til slutt vil jeg takke komiteen for et godt samarbeid i saken.

Nils T. Bjørke (Sp) [12:43:37]: I innstillinga til denne saka legg ein samla komité vekt på at eit liv utan vald er ein menneskerett. Det er denne menneskeretten den samla statlege innsatsen for å tryggja dei valdsutsette er meint å taka vare på. Riksrevisjonen peikar på at svakheita i det heilskaplege hjelpetilbodet kan føra til at dei valdsutsette ikkje får den hjelpa dei treng. Eg er samd i dette.

Riksrevisjonen meiner det er langvarige svakheiter i samordninga av styresmaktene sin innsats mot vald i nære relasjonar. Mange peikar på manglande avklaring av roller og ansvar mellom dei ulike aktørane av tenestene, men heller ikkje rapporten klarar å peika konkret på dei manglane som ligg der. Det er vel kanskje litt av hovudproblemet her – at det er så mange aktørar inne at det er vanskeleg å få eit klart bilde av kva som manglar, og kven som ikkje gjer oppgåva si.

Eg er glad for at statsråden tek funna i rapporten på alvor, og at regjeringa vil utarbeida ein opptrappingsplan om vald i nære relasjonar. Desse problema må denne planen klara å løysa på ein god måte. Eg vil takka komiteen og Riksrevisjonen for eit godt arbeid.

Seher Aydar (R) [12:45:19]: Det finnes urett som blir begått, og systemer som svikter. Mange som blir utsatt for urett, har ikke mulighet til å avdekke og endre systemet. Barn som blir utsatt for vold i hjemmet sitt, er en slik gruppe.

Det er derfor veldig verdifullt at Riksrevisjonen har undersøkt myndighetenes innsats mot vold i nære relasjoner. Jobben med å avdekke er gjort. Jobben med å endre venter, og her forventer jeg kraftfulle tiltak fra regjeringen. Den varslede opptrappingsplanen bør inneholde konkrete tiltak, men også midler til å gjennomføre dem. Tidligere planer har manglet nettopp det.

Funnene er så alvorlige at det konkluderes med at svakheter i det helhetlige hjelpetilbudet kan innebære at voldsutsatte ikke får den hjelpen de trenger. Voldsutsatte har i for stor grad blitt sviktet. Det er mangler i alt fra hjelpetilbud til politiets bruk av oppfølging og beskyttelsestiltak. Det er hårreisende at politiet håndhever besøksforbud og andre beskyttelsestiltak så dårlig. Terskelen for å anmelde en som står deg nær og få innvilget beskyttelse, er allerede skyhøy, og så kan du ikke stole på at politiet rykker ut når voldsutøveren står utenfor døra di. Brudd på besøksforbud kan ikke være konsekvensfritt, og bruken av omvendt voldsalarm bør økes. Det er viktige tiltak for å forebygge nye voldshandlinger.

Oppklaringsprosenten har gått kraftig ned, og saksbehandlingstiden er for lang. Det svekker rettssikkerheten til alle som lever med vold. Det trengs kompetanse-

løft, styrking av krisesentrene og bedre beskyttelsestiltak.

Vold i nære relasjoner er en bred betegnelse. Noen ganger må vi presisere for å forebygge og avdekke. Før påske i fjor var det sju kvinnedrap i Norge. Siden 2000 har 167 kvinner og 18 menn blitt ofre for partnerdrap. I majoriteten av drapene har enten offeret eller drapsmannen selv vært i kontakt med hjelpeapparatet kort tid før drapet. Likevel har det ikke blitt avverget. Denne saken handler faktisk om liv, og den handler om død. Bekjempelse av partnerdrap og partnervold er et essensielt ledd i bekjempelse av vold mot kvinner. Kvinner er mer utsatt for vold fra partner enn menn, og kvinner drepes i større grad av sine partnere, som regel av menn. I tillegg utsettes kvinner for seksuell vold i større grad enn menn, og seksuelle overgrep og voldtekt utføres i mange tilfeller av en i nær relasjon, ofte en ektemann, samboer eller kjæreste.

Jeg nevner kvinner spesifikt når jeg snakker om partnervold, fordi usynliggjøring av kjønnsperspektivet tildekker maktubalansen og forståelsen av samfunnsproblemet. Norge har tidligere fått kritikk av FNs kvinnekomité, som har vært bekymret for at kjønnsnøytral lovgivning, politikk og programmer kan føre til mangelfull beskyttelse av kvinner og hindre oppnåelse av faktisk likestilling mellom kjønnene.

Synliggjøring av maktperspektivet vil gi oss bedre verktøy i dette arbeidet. Vold mot kvinner er både et resultat av manglende likestilling og en årsak til manglende likestilling. Forebygging av vold mot kvinner og likestillingsarbeid kan faktisk redde liv.

Menns vold mot kvinner er et globalt fenomen, og det er til hinder for kvinners rett til liv, helse, selvstendighet, utvikling og frihet. Vold i hjemmet er en av hovedårsakene til sykdom, skader og død blant kvinner verden over. Ved siden av det forebyggende arbeidet må de som blir utsatt, få muligheten til å komme seg ut av voldelige forhold og bygge sin framtid fri fra vold.

Rapporten peker på at politi og andre hjelpetjenester ikke tidsnok iverksetter forebyggende tiltak, som kunne redusert risikoen for alvorlig partnervold og partnerdrap. Ved majoriteten av partnerdrapene har det vært registrert partnervold i forkant. Ved halvparten av de registrerte partnerdrapene er det registrert mer enn fem voldsepisoder i forkant. Fem voldsepisoder som er registrert, betyr at det er altfor mange voldsepisoder som ikke er registrert.

Alle former for vold i nære relasjoner må motarbeides og bekjempes. Denne rapporten understreker behovet for å styrke arbeidet mot vold i nære relasjoner og beskyttelse av spesielt kvinner og barn.

Avslutningsvis vil jeg støtte komitélederen og saksordførerens spørsmål til justisministeren om oppfølging av taushetsplikten. Jeg håper virkelig at vi ser reell handling framover, og at rapporten blir en viktig vekker i arbeidet for felles innsats mot vold i nære relasjoner.

Statsråd Emilie Mehl [12:50:20]: Hvis det ikke er trygt hjemme, hvor kan man da være trygg? For de fleste av oss er det trygt å komme hjem. Vi kan slappe av, puste ut, ha det godt. Men for mange barn og voksne er det dessverre ikke slik: Når døra lukkes hjemme, er man aller mest utrygg.

Mange barn og voksne er hver eneste dag redde for psykisk eller fysisk vold fra en forelder eller en partner. Denne typen vold er alvorlig kriminalitet, med stort skadepotensial både for dem som utsettes for vold, og for dem som er vitne til volden. Denne formen for kriminalitet har konsekvenser ikke bare for den enkelte, men for oss som samfunn – og det er av stor betydning og svært viktig for regjeringen å forebygge og bekjempe vold i nære relasjoner.

Riksrevisjonens undersøkelse synliggjør både styrker og svakheter i dagens innsats mot vold i nære relasjoner og gir retning for hvordan og på hvilken måte vi kan legge opp arbeidet framover når vi vil styrke det enda mer.

Som varslet i Hurdalsplattformen vil Senterpartiet og Arbeiderpartiet i regjering i høst legge fram en opptrappingsplan mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner. Denne planen blir et viktig verktøy for å følge opp bl.a. Riksrevisjonens anbefalinger. Opptrappingsplanen skal legge til rette for utviklingen av en helhetlig og samordnet politikk mot vold i nære relasjoner og skal involvere alle relevante sektorer, etater, institusjoner og organisasjoner, for det er mange som må involveres for å lykkes. God samhandling mellom forskjellige forvaltningsnivåer og mellom forskjellige sektorer på statlig, regionalt og kommunalt nivå er en forutsetning for å få kvalitet i arbeidet og klare å utnytte ressursene mest mulig effektivt sånn at vi når dem det er så viktig at vi klarer å hjelpe. I tillegg har opptrappingsplanen som formål å sørge for at vold og overgrep i enda større grad får den prioriteten det behøver i hele straffesakskjeden.

Riksrevisjonens undersøkelse viser hvordan svakheter i det helhetlige hjelpetilbudet kan innebære at voldsutsatte ikke får den hjelpen de trenger. Statlige myndigheter har ikke i tilstrekkelig grad fulgt opp og stimulert kommunene til å ivareta sitt ansvar og gi dette området tilstrekkelig oppmerksomhet og prioritet. Riksrevisjonen finner bl.a. variasjon i hvordan kommunene følger opp sitt ansvar etter krisesenterloven. Krisesentertilbudet er et viktig tilbud for kvinner og menn og deres barn som er utsatt for vold i nære relasjoner. Krisesenteret gir ikke bare beskyttelse, men også råd og vei-

ledning. Barne- og familiedepartementet jobber nå med et høringsnotat om krisesentertilbudet, der mange av de problemstillingene Riksrevisjonen peker på, skal omhandles. Høringsnotatet skal ferdigstilles i løpet av 2023.

Samordning og samarbeid i arbeidet mot vold i nære relasjoner på alle myndighetsnivåer vil være et viktig tema for regjeringen i opptrappingsplanen. Det inkluderer bl.a. tiltak for å øke kunnskapen om avvergings- og opplysningsplikten. Som det har vært spørsmål om i debatten så langt, er den tverrfaglige veilederen om taushetsplikt, opplysningsplikt og opplysningsrett som Riksrevisjonen har vist til i sin undersøkelse, klar for å ferdigstilles om veldig kort tid. Det ser jeg fram til.

For å imøtekomme Riksrevisjonens anbefaling om en styrking av kunnskapen politiet har om æresrelatert vold, er det også iverksatt flere tiltak. Dette temaet var bl.a. en del av den obligatoriske opplæringen for etterforskere og påtale i politiet i 2021–2022.

Dette er kanskje noe av det mest alvorlige vi diskuterer, jobber med og har ansvar for. Det er mennesker som er helt alene i sin hverdag og er avhengig av at samfunnet klarer å hjelpe dem ut av volden. Ikke minst er det viktig for å redde liv, fordi vi dessverre vet at vold i nære relasjoner i noen tilfeller fører til varslede drap.

Vold i nære relasjoner er alvorlig kriminalitet som skal forebygges og bekjempes enda bedre enn i dag. Vi er i gang, men vi er ikke i mål. Jeg ser veldig fram til å kunne legge fram en ny opptrappingsplan senere i år.

Presidenten [12:55:06]: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 5.

Sak nr. 6 [12:55:14]

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Riksrevisjonens kontroll med forvaltningen av statens interesser i selskaper – 2020 (Innst. 146 S (2022–2023), jf. Dokument 3:2 (2021–2022))

Presidenten [12:55:28]: Etter ønske fra kontroll- og konstitusjonskomiteen vil presidenten ordne debatten slik: 5 minutter til hver partigruppe og 5 minutter til medlemmer av regjeringen.

Videre vil det – innenfor den fordelte taletid – bli gitt anledning til inntil seks replikker med svar etter innlegg fra medlemmer av regjeringen, og de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

Svein Harberg (H) [12:55:49] (ordfører for saken): Dokument 3:2 for 2021–2022 er Riksrevisjonens kontroll av statens interesser i selskaper og gjelder driftsåret 2020. Kontrollen omfatter godt over 100 virksomheter under 12 departement og har omfattet to temaer: helseforetakenes investeringer i bygg og medisinsk-teknisk utstyr og svalbardselskapenes håndtering av klimautfordringer.

I undersøkelsen av helseforetakenes investeringer i bygg og medisinsk-teknisk utstyr konkluderer Riksrevisjonen med at investeringene ikke har vært tilstrekkelige til å sikre en god nok tilstand på bygg og utstyr. Riksrevisjonen mener det er kritikkverdig at den tekniske tilstanden til bygningsmassen ikke har blitt bedret, og at gjennomsnittsalderen for utstyret øker. Riksrevisjonen mener videre det er alvorlig at det er risiko for at helse- og sykehusplanens ambisjoner ikke blir oppfylt.

Komiteen slutter seg til Riksrevisjonens konklusjoner. Det er helseforetakene selv som fordeler tildelte midler mellom drift og investeringer, og det synes som om investeringer ikke har fått den rette oppmerksomheten. Investeringer har ikke hatt den samme økonomiske utvikling som driften for øvrig. Det kan synes som om de regionale helseforetakene har vært for passive. Selv om departementet har stilt relevante krav, har ikke dette vært tilstrekkelig til at planlagte investeringer har blitt realisert.

Riksrevisjonen anbefaler at Helse- og omsorgsdepartementet vurderer hvordan de bedre kan legge til rette for at helseforetakene gjør best mulig prioriteringer mellom løpende drift og investeringer, og at de regionale helseforetakenes utviklingsplaner gir et godt grunnlag for langsiktig planlegging og prioritering av investeringer. De regionale helseforetakene bør også styrke helseforetakenes økonomiske langtidsplaner som styringsvirkemiddel. Helseforetakene må også utarbeide realistiske og gode investerings- og resultatmål.

Et flertall bestående av Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet og Venstre viser til at statsråden i sitt svar til Riksrevisjonen peker på at det er viktig å finne den riktige balansen i fordeling av ressurser mellom drift og investering. Det har gjennom sykehusreformen vært et mål å oppnå bedre ressursbruk gjennom å gi både de regionale foretakene og de enkelte foretak og sykehus et ansvar for å se dette i sammenheng. Høye investeringer er ikke et mål i seg selv. Investeringer må være et virkemiddel for å nå helsepolitiske mål.

Så til undersøkelsen av svarbardselskapenes håndtering av klimautfordringer. Riksrevisjonen slår fast at bortsett fra Svalbard lufthavn AS har de fire andre selskapene som er undersøkt, ikke etablert risikostyringssystemer som er egnet i arbeidet med å tilpasse og sikre eksisterende bygninger og infrastruktur til klimautfordringene. Riksrevisjonen mener det er kritikkverdig at selskapene i liten grad har systematisk innhenting av dokumentasjon på bygningenes tilstand, særlig på eldre

eksisterende bygg. Det slås også fast at eierdepartementene har liten oppmerksomhet på klimautfordringene på Svalbard i styringsdialogen med selskapene. Riksrevisjonen anbefaler derfor at selskapene sørger for at det finnes gode systemer og rutiner for å dokumentere tilstandsvurderinger og inspeksjoner, og at de gjør egne risikovurderinger av hvordan klimaendringene påvirker deres bygninger og infrastruktur. De anbefaler videre at eierdepartementene har større oppmerksomhet på den økte risikoen som klimautfordringene innebærer. Komiteen slutter seg til Riksrevisjonens anbefalinger.

Komiteen har fulgt opp rapporten med en studiereise til Svalbard og fikk inntrykk av at klimaendringene nå hadde stor oppmerksomhet både hos lokalstyret og hos de respektive virksomheter som ble besøkt. Det er også naturlig å peke på at vernestatus på bygninger og områder medfører betydelige utfordringer.

Til slutt kan vi slå fast at det er Riksrevisjonens oppfatning at generalforsamlingene og foretaksmøtene i de selskapene som er kontrollert for regnskapsåret 2020, i all hovedsak har blitt avholdt i samsvar med formalkravene til innkalling, gjennomføring og dokumentasjon i selskapslovgivningen. Det er bra.

Ingrid Fiskaa hadde her teke over presidentplassen.

Even Eriksen (A) [13:00:59]: Staten har egeninteresser i over 100 foretak. Foretakene er mangfoldige og varierer i både størrelse og form. Det er alt fra Equinor til Norsk Tipping til helseforetak til Kimen Såvarelaboratoriet AS – med andre ord et voldsomt spenn.

Det er tolv ulike departementer som skal forvalte statens interesser i foretakene, og Riksrevisjonen har sett nærmere på hvordan denne forvaltningen har vært utøvd. Det er særlig to temaer kontrollen for 2020 har undersøkt, og jeg vil fokusere på Riksrevisjonens undersøkelse av helseforetakenes investeringer i bygg og medisinsk-teknisk utstyr.

Takk til saksordfører for en god redegjørelse. Jeg viser til hans innlegg og komiteens merknader. Kun én ting: Flertallet i komiteen, Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet og Venstre, har valgt å løfte fram og stille seg bak et poeng som helse- og omsorgsministeren kom med i sitt svar. Statsråden peker på at de regionale helseforetakene har ansvaret for å finne en riktig balanse i fordelingen av ressurser mellom drift og investeringer. Økte investeringer kan ikke gjøres til et mål i seg selv. De er bare et virkemiddel for å kunne nå de helsepolitiske målene. Dette stiller altså flertallet i komiteen seg bak.

Det er sykehusene selv som bestemmer hvordan ressursene best skal brukes for å nå de helsepolitiske målene. Det er et sentralt mål for sykehusreformen.

Riksrevisjonens undersøkelse har tatt utgangspunkt i økonomiske langtidsplaner. Flertallet har likevel pekt på at Riksrevisjonen burde tatt utgangspunkt i de regionale helseforetakenes økonomiske langtidsplaner, ikke i de enkelte helseforetakenes. Det er fordi det er de regionale helseforetakene som prioriterer og vedtar regionens investeringer.

Investeringene som gjøres i helsesektoren, er enorme og avgjørende for vår felles gode helsetjeneste. Riksrevisjonens rapport er viktig og bidrar i så måte til debatt og læring rundt dette viktige temaet. La meg derfor avslutte med å takke Riksrevisjonen for en god rapport og komiteen for et godt samarbeid.

Nils T. Bjørke (Sp) [13:03:42]: Eg vil takka saksordføraren for ein god og grundig gjennomgang av innstillinga. Det er mange selskap ein kunne ha vore innom her, men eg trur eg vil konsentrera meg om funna i rapporten om investeringane til helseføretaka, sjølv om det òg vart nemnd av førre talar.

Det er alvorleg når Riksrevisjonen finn at investeringar ikkje har vore tilstrekkelege til å sikra god nok tilstand på sjukehusbygga, og viss Riksrevisjonen meiner det er risiko for at ambisjonane i helse- og sjukehusplanen ikkje vert oppfylte i helseføretaka og i lokale som ikkje er ein del av dei store byggeprosjekta. Dette er viktige funn som tyder på svikt i grunnlaget for investeringar i sjukehusbygg. Det er difor uheldig at Riksrevisjonen bommar på utgangspunktet i denne saka.

Senterpartiet er med i ein merknad som peikar på at det ligg ein feil i den eine tilrådinga frå Riksrevisjonen. Riksrevisjonen tilrår at departementet må leggja betre til rette for at helseføretaka kan gjera rette prioriteringar mellom drift og investeringar for å sikra at dei helsepolitiske måla vert nådde.

Då Stortinget handsama sjukehusreforma, var målet om å sjå drift og kapitalressursane i samanheng knytt opp mot innføring av rekneskapslova i helseføretaka. Det var ikkje knytt opp mot helsepolitiske mål, slik denne undersøkinga legg til grunn. Difor vert Riksrevisjonens inngang i saka på sida av det Stortinget har vedteke.

Då Stortinget handsama rolla til stortingsorgana etter Harberg-utvalets rapport, var det viktigaste grunnprinsippet at stortingsorgana er eit verkemiddel i Stortingets kontrollverksemd. Som stortingsorgan er Riksrevisjonen eit verkemiddel i Stortingets kontroll. For å fylla denne rolla må Riksrevisjonen leggja rett tolking av Stortingets vedtak til grunn for arbeidet sitt. Det må ikkje vera tvil om at vurderingane, konklusjonane og tilrådingane er bygde på vedtak Stortinget har gjort.

Styringa av den statlege spesialisthelsetenesta må verta vurdert opp mot samanhengen mellom mål og

verkemiddel, slik Stortinget har lagt til grunn. Helseføretaka sine prioriteringar mellom drift og investering må sjåast i ljos av at innføringa av rekneskapslova skulle føra til betre ressursbruk, då føretaka fekk ansvar for å sjå drifts- og kapitalressursane i samanheng. Dei helsepolitiske måla skal verta realiserte gjennom den samla verkemiddelbruken i helseføretaka. Difor er fleirtalet i komiteen samde med statsråden i at eit auka investeringsnivå ikkje er eit mål i seg sjølv, men eit verkemiddel for å nå dei helsepolitiske måla. Eg forventar at Riksrevisjonen legg dette til grunn i det vidare arbeidet.

Audun Lysbakken (SV) [13:06:34]: Jeg vil også ta ordet til den delen av saken som handler om helseforetakene, og mer konkret om prioriteringer mellom drift på den ene siden og investeringer i bygg og utstyr på den andre.

Riksrevisjonen gjør viktige påpekninger av utfordringene knyttet til det å sørge for at det finnes nok midler til investeringer, ikke minst i en god og oppdatert bygningsmasse i helsevesenet vårt. Det er likevel, synes jeg, som et mindretall i komiteen har påpekt, på sin plass å vise til at dette er et strukturproblem og en del av en pågående diskusjon om hvordan vi skal organisere sykehusene. Der er vårt syn at det vi her får avdekket, er et av kjerneproblemene ved den helseforetaksmodellen som nå har ligget til grunn for organiseringen av sykehusene i mer enn 20 år.

Kontrasten til universitets- og høyskolesektoren er et godt eksempel, der en jo har et annet system for å sørge for dette – hvor Stortinget er langt mer direkte involvert, hvor det er mulig å prioritere midler til f.eks. investering i bygg uten at det skal hentes fra løpende drift. Det er et mer bærekraftig system. Det er også et system som sørger for at det som er reelle politiske prioriteringer, i større grad foretas av politisk valgte organ.

Det er et symptom på manglende politisk styring når det er regnskapslovens bestemmelser som legges til grunn for måten helseforetakenes midler disponeres på – som om de var ordinære bedrifter i et ordinært marked. Det er de jo ikke, og de problemene Riksrevisjonen påpeker, viser det veldig tydelig.

Derfor mener jeg at det er vel og bra å stille krav til foretakene om å stille mer midler til rådighet for investering, men det er egentlig å se bort fra det systemproblemet som er årsaken til situasjonen. Hvis det ikke er vilje til å gjøre noe med det strukturelle, er min spådom at denne problemstillingen vil bestå.

Det er også en annen utfordring som rapporten berører, og det er evnen til oppfyllelse av overordnede mål innenfor helsesektoren. Det ser vi bl.a. når det gjelder helseforetakenes oppfølging av tydelige politiske føringer innen satsing på psykisk helse. Dette er jo også en forutsigbar konsekvens av foretaksmodellen, for Stortinget og regjeringen setter politiske mål som en har få virkemidler til å følge opp gjennom direkte politisk styring. Sånn sett har helseforetaksmodellen bidratt til en ansvarspulverisering i Helse-Norge. Det som etter vårt syn burde være konklusjonen i denne gjennomgangen, er at det er tid for en revisjon av reformen. Etter mer enn 20 år burde tiden virkelig være moden for det.

Seher Aydar (R) [13:10:37]: Jeg har også tenkt å fokusere på Riksrevisjonens funn om at investeringene ikke har vært tilstrekkelige til å sikre god nok tilstand på bygg og medisinsk-teknisk utstyr. Jeg vil først takke Riksrevisjonen for undersøkelsen de har gjort, i både denne saken og den forrige saken vi behandlet i dag.

Det som kommer fram, er at det er stor variasjon i alderen på medisinsk-teknisk utstyr, og alderen på utstyret har steget i perioden kontrollen omfatter. Riksrevisjonen påpeker at Helse- og omsorgsdepartementet har stilt relevante krav, men dette har ikke vært tilstrekkelig til at planlagte investeringer har blitt realisert i mange helseforetak. Akkurat det er ikke noe nytt i møte med politiske avgjørelser og helseforetakene.

Hvis vi ser på de tidligere undersøkelsene Riksrevisjonen har gjort, kan vi se på Riksrevisjonens undersøkelse av kliniske behandlingsstudier i helseforetakene – der pekte Riksrevisjonen på viktige svakheter ved måten sykehusene driftes på. Vi kan se på Riksrevisjonens undersøkelse av psykiske helsetjenester – der fant Riksrevisjonen det sterkt kritikkverdig at helseforetakene ikke hadde innfridd Helse- og omsorgsdepartementets mål om større vekst innen psykisk helsevern.

Dette er eksempler på rapporter som til sammen viser at de folkevalgtes manglende innflytelse på drift av helseforetakene har blitt et demokratisk problem. Dette er det viktig å påpeke, for det kommer gang på gang rapporter – det er også reelle erfaringer med dette fra sykehusdrift i dag som det ikke finnes noen rapporter om – om at det finnes et gap mellom politiske mål og faktisk praksis i helseforetakene. Den bedriftsøkonomiske tenkningen som ligger til grunn for sykehusdriften, vanskeliggjør investeringer.

Helseforetakene har ikke fulgt opp kravene departementet har stilt etter at Stortinget allerede i 2011 slo fast at tilstanden mange steder ikke tilfredsstilte gjeldende krav. Jeg understreker at denne rapporten er én av flere av Riksrevisjonens funn der det kommer tydelig fram at det er et gap mellom politisk formulerte mål og faktisk praksis i helseforetakene. Jeg sier det to ganger, og jeg kan gjerne gjenta det flere ganger. Jeg gjør det fordi det er kjernen i saken, og det er vi nødt til å løse.

Med helseforetaksmodellen ble sykehusene juridisk selvstendige foretak, fristilt fra folkevalgt styring og

underlagt regnskapslovens bestemmelser, noe som binder sykehusene til å følge lovbestemte bedriftsøkonomiske målsettinger – som ethvert annet privat aksjeselskap. Driften og pasientbehandlingen må gå i overskudd for at helseforetakene skal få råd til å investere. Idet man putter investeringer i bygg eller utstyr i samme pott som pasientbehandling og annen drift, blir det vanskeligere, spesielt når rammene er stramme i utgangspunktet. Det burde være mulig å diskutere om man burde skille dem.

Det ble påstått at helseforetaksmodellen skulle skape mindre byråkrati og tydelige ansvarsforhold, men utviklingen viser absolutt det motsatte: Helseforetaksmodellen muliggjør en politisk ansvarspulverisering. Over 20 år med erfaringer fra helseforetaksmodellen understreker tydelig at markedsprinsipper ikke er egnet for styring av sykehusene.

Helseministeren har tidligere sagt at hun vil riste i helseforetaksmodellen, og jeg ønsker den ristingen veldig velkommen. Men jeg tror disse rapportene og alvorlighetsgraden i summen av dem – ikke bare i én, men i summen av dem – viser at det kanskje er litt mer enn risting som må til, og at vi er nødt til å tenke nytt og annerledes når det gjelder sykehusdrift. Dette handler til syvende og sist om pasientsikkerhet. Det handler om arbeidsplassene til tusenvis av mennesker og våre fellesskapsmidler. Det er et politisk ansvar, og det må løses politisk. Det er ikke styrene i helseforetakene som er de hovedansvarlige – det er det regjeringen som er.

Statsråd Ingvild Kjerkol [13:14:55]: Riksrevisjonen mener at investeringene ikke har vært tilstrekkelige til å sikre god nok tilstand på bygg og medisinsk-teknisk utstyr i helseregionene våre. Undersøkelsen kan gi inntrykk av at det ved flere av landets sykehus ikke kan gis god nok pasientbehandling som følge av byggenes tilstand. Jeg vil vise til at Riksrevisjonen har sett på tilstandsvurdering av sykehusbygg basert på en gitt nasjonal standard, alder på utstyr og årlig investeringsnivå, uten vurderinger av hvordan byggenes levetid og alder på utstyr kan knyttes til effektivitet og kvalitet på pasientbehandlingen.

Jeg vil vise til at det gis gode spesialisthelsetjenester i landets sykehusbygg, også ved de sykehusene som ikke har de mest moderne byggene. Samtidig er det et behov for modernisering og oppgradering ved flere sykehus, og det foreligger også omfattende planer for investeringer framover. Dette må de regionale helseforetakene gjennomføre innenfor de rammene som tildeles sektoren. Økte midler til investeringer må prioriteres på bekostning av noe annet. Riktig balanse mellom fordeling av ressurser til drift og investeringer er de regionale helseforetakenes ansvar. De regionale helseforetakene har i perioden 2012–2020 hatt positive økonomiske resultater på over 27 mrd. kr, noe som viser at investeringer er prioritert. Investeringsnivået i norske sykehus er også høyere enn på mange tiår. Dette er imidlertid ikke et mål i seg selv, som påpekt av flere, men det er et virkemiddel for å nå helsepolitiske mål.

Jeg mener det viktige spørsmålet er hvorvidt helseforetakene har opprettholdt en fornuftig og verdibevarende samlet tilstandsgrad for den aktive bygningsmassen, hvordan sykehusbygg med en dårlig tilstandsgrad følges opp, og hvordan dette prioriteres opp mot annen nødvendig drift i sykehusene. Dette må vurderes i de ulike helseregioner og må også ses i sammenheng med kommende planer for vedlikehold, investeringer og annen drift.

Styringsmodellen og årlige bevilgninger til de regionale helseforetakene innebærer at det ikke lar seg gjøre å løfte store investeringer ved mange helseforetak i samme region samtidig, og det må derfor prioriteres mellom prosjekter. Dette innebærer at byggenes tilstandsgrad hos enkelte foretak må synke i perioden, samtidig som den øker hos andre. Det er derfor den samlede utviklingen i en region som er viktig å vurdere.

Samlet i landet er tilstandsgraden om lag den samme i 2020 som i 2012, men det er regionale forskjeller. I Helse Vest, Helse Nord og Helse Midt-Norge har tilstandsgraden forbedret seg til dels betraktelig i perioden 2012–2020 og er på kartleggingstidspunktet i 2020 godt innenfor tilstandsgrad 1 – tilfredsstillende tilstand. Helse Sør-Øst har hatt en negativ utvikling siden 2012. Dette må sees i lys av at regionen, som ble samlet i 2007, har prioritert betydelige investeringer i IKT. Regionen har en omfattende investeringsportefølje framover og flere investeringsprosjekter under gjennomføring.

Riksrevisjonen undervurderer etter min mening omfanget av investeringer i spesialisthelsetjenesten når IKT-investeringer ikke er omfattet av undersøkelsen. Helse- og omsorgsdepartementets oversikt, som også omfatter IKT-investeringer, viser at det samlet er investert for 83 mrd. kr i perioden 2010–2019.

Med bakgrunn i undersøkelsen har jeg bedt de regionale helseforetakene om å fastsette mål for tilstandsgraden for sine sykehusbygg og sikre at helseforetakene utarbeider verdibevarende vedlikeholdsplaner. Jeg har også stilt krav om at alle de regionale helseforetakene skal ha god oversikt over tilstanden på medisinsk-teknisk utstyr og oversikt og planer for oppgradering av denne typen utstyr.

Statsråd Espen Barth Eide [13:20:02]: Jeg skal ikke si noe om helseforetakene, men jeg synes det var rimelig å knytte noen kommentarer til det som ble sagt om Svalbard og forholdet til klimaendringer.

Jeg vil begynne med å understreke, som det også er blitt sagt, at klimaendringene synes raskere og bedre på Svalbard enn nesten noe annet sted på kloden. De går mellom tre og fem ganger raskere, og dette merkes veldig sterkt. Ikke minst i Ny-Ålesund ved Kings Bay, som jeg har ansvaret for og komiteen også har besøkt, er man veldig oppmerksom på det. Dette er blitt et veldig sentralt tema i vår styringsdialog med dem.

Der er bygningsmassen, naturlig nok, i sin tid bygget på permafrost, i den forståelse at permafrosten nettopp var perma, altså varig. Men nå har både en veldig rask opptining og et våtere klima gjort at vi har store utfordringer med den bygningsmassen. Det betyr at når de forskerne som har dette som et unikt utgangspunkt for å studere klimaendringer i det store, kommer tilbake til der de bor eller har sine instrumenter, ser de at bygningene siger, og at man må bruke stadig mer penger på å holde disse ved like. Jeg kan i hvert fall understreke at dette har vi et veldig skarpt fokus på sammen med selskapet. Jeg er glad for at komiteen også konstaterer det.

Jeg vil også anerkjenne at både komiteen og Riksrevisjonen så tydelig har lagt vekt på sammenhengen mellom klimaendringer og statens interesser på Svalbard, og egentlig slutte meg til de funnene og rådene og bare understreke så tydelig jeg kan, at dette har regjeringen også et skarpt fokus på. Derfor er vi glad for at Stortinget slutter seg til forslaget om å øke bevilgningen til Kings Bay for 2023 med 10 mill. kr, og vi vil altså komme tilbake i neste budsjett med forslag til ytterligere styrkning fordi dette er en utfordring som på ingen måte blir mindre, men som blir stadig mer tydelig.

Presidenten [13:21:55]: Fleire har ikkje bedt om ordet til sak nr. 6.

Sak nr. 7 [13:22:02]

Innstilling fra helse- og omsorgskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentant Seher Aydar om å sikre ungdom helserettigheter gjennom å utvide egenandelsfritaket (Innst. 136 S (2022–2023), jf. Dokument 8:267 S (2021–2022))

Presidenten [13:22:21]: Etter ønske frå helse- og omsorgskomiteen vil presidenten ordna debatten slik: 3 minutt til kvar partigruppe og 3 minutt til medlemer av regjeringa.

Vidare vil det – innanfor den fordelte taletida – bli gjeve høve til inntil sju replikkar med svar etter innlegg frå medlemer av regjeringa, og dei som måtte teikna seg på talarlista utover den fordelte taletida, får òg ei taletid på inntil 3 minutt.

Bård Hoksrud (FrP) [13:23:01]: På vegne av saksordføreren vil jeg takke komiteen for arbeidet med saken. Jeg regner med at de forskjellige partiene vil redegjøre for sitt syn i saken.

For oss i Fremskrittspartiet er det naturlig at egenandelstaket skal følge myndighetsalder, slik det også gjøres ved tannbehandling. Derfor la vi også inn midler for å dekke inn kostnaden til dette i vårt alternative budsjett.

I statsrådens vurdering av forslaget den 9. september anmodet hun helse- og omsorgskomiteen om ikke å gå videre med representantforslaget, og hun sa at regjeringen ville komme tilbake til vurdering av egenandelen for aldersgruppen fra 16 til 18 år i sine budsjettforslag til Stortinget. Men regjeringen kom i hvert fall ikke tilbake til det i sitt forslag til budsjett for i år.

Jeg har ingenting imot at regjeringen og SV har prioritert at personer mellom 23 og 26 år skal få halvert pris på tannbehandling, i stedet for å gå inn for å heve egenandelstaket for dem som er 16 og 17 år, hvorav mange har enda dårligere råd og mindre mulighet til å finansiere høye egenandeler på sine helsetjenester, og hvor det er foreldrenes økonomi som avgjør om man har mulighet til det eller ikke.

I utgangspunktet ønsket Fremskrittspartiet at egenandelene for 2023 skulle vært redusert for alle, og at de mellom 16 og 18 år skulle sluppet hele denne utgiften fordi disse vil være avhengig av om foreldrene har mulighet til å betale for det eller ikke. Det kan få store negative konsekvenser, spesielt for den enkelte, men det kan også bli ganske dyrt for samfunnet dersom personer som er mellom 16 og 18 år, ikke kan gå til lege eller ikke kan kjøpe medisiner fordi de ikke har råd til det. Derfor mener vi at dette er et godt forslag, og vi støtter at egenandelsfritaket utvides, slik at grensen settes ved myndighetsalder.

Det er spesielt at SV, som jeg trodde var et parti som var opptatt av både å redusere egenandeler og å gjøre noe med egenandelene, faktisk velger å stemme imot dette forslaget. Jeg er ikke like overrasket over at Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Høyre er imot, men det er trist for dem som er mellom 16 og 18 år, der noen kan risikere å ikke ha råd til å få de helsetjenestene man burde få.

Jeg vil ta opp det forslaget som Fremskrittspartiet er med på, og så vil Fremskrittspartiet subsidiært støtte det forslaget Venstre kommer til å fremme litt senere i debatten. Jeg regner med at Venstres representant vil redegjøre for det, og jeg håper da, når flertallet ikke ønsker å stemme for det forslaget Fremskrittspartiet er med på, om å sørge for at det blir gratis, at de i hvert fall kan stemme for et forslag der man anmoder om at regjeringen kommer tilbake med en sak som nettopp går på det. Jeg

skjønner at ikke alle har lagt det inn i sine budsjetter, eller alternative budsjetter, men det har Fremskrittspartiet gjort. Derfor mener vi også det er helt naturlig å støtte dette gode forslaget, som vil betyr mye for mange unge.

Presidenten [13:25:54]: Representanten Bård Hoksrud har då teke opp det forslaget han refererte til.

Truls Vasvik (A) [13:26:10]: Det er enighet – det er jeg ganske sikker på – her i salen om at det er viktig at egenandelene i vårt felles helsevesen er så lave som mulig. Det er også viktig at alle skal ha lik tilgang til helsetjenester av høy kvalitet uavhengig av økonomi og geografi. Det er faktisk grunnfjellet i helsevesenet vårt. Egenandelsordningen skal sikre at alle skal ha råd til å få nødvendig helsehjelp og medisiner i landet vårt uansett alder, sykdomsbilde eller sosioøkonomisk status.

Jeg har ingen problemer med å se forslagsstillers gode intensjon med dette forslaget. Det er viktig at vi hele tiden gjør vurderinger av om egenandelene er på et riktig nivå, både beløpsmessig og aldersmessig, for det er mange som har det tøft i dagens situasjon, med økende renter og høy inflasjon.

I statsbudsjettet for i år har regjeringen klart å holde økningen i egenandelene langt under inflasjonen. Det er veldig bra. Statsråden er også tydelig på at regjeringen vil vurdere endringer av egenandelsordningen i kommende statsbudsjetter. Det er også viktig å tenke på at den omtalte aldersgruppen allerede har tilrettelagte og tverrfaglige helsetjenester uten egenandel gjennom helsestasjonen og skolehelsetjenesten fram til en alder av 20 år.

For neste års budsjett er det også framgang for en mer solidarisk organisering av egenandelene. Det er en utfordring at utgiftene til medisinske kostnader for mange er svært høye i årets første måneder, fram til egenandelstaket og frikortet slår inn. Dette kan hindre noen pasienter i å oppsøke og få nødvendig helsehjelp. Vi er derfor glad for at det i budsjettenigheten er slått fast at det i løpet av 2023 skal utredes hvordan medisinske kostnader knyttet til egenandelstaket kan fordeles utover hele kalenderåret, og ser fram til en sak til Stortinget om dette.

Jeg vil også tillate meg å vise til Hurdalsplattformen og regjeringens ambisjoner på dette området. Vi skal jobbe for å fjerne egenandelen for pasienter til og med 25 år for behandling i offentlig psykisk helsevern og gradvis utvide ordningen med gratis fastlege, slik at det blir gratis å gå til fastlegen til og med fylte 18 år.

Det er ingen tvil om at dette er et spørsmål om penger og budsjett, samtidig som det er viktig å tenke helhet i saker som gjelder universelle ordninger. Det er igangsatt en utredning om tannhelse og egenandeler, og vi i Arbeiderpartiet og Senterpartiet mener det vil være helt naturlig å gjøre en helhetlig vurdering i etterkant av dette. I den sammenhengen vil det også være naturlig å ta med seg de mange gode høringsinnspillene som er gitt i denne saken.

Erlend Svardal Bøe (H) [13:28:51]: Høyre er opptatt av å skape en god og tilgjengelig helse- og omsorgstjeneste som setter pasientenes behov i sentrum. Solbergregjeringen gjorde mye for å styrke arbeidet med forebygging og tidlig innsats i helse- og omsorgstjenesten, og den prioriterte barn og unge høyt på agendaen. Blant annet ble helsestasjons- og skolehelsetjenesten betydelig styrket, fritt behandlingsvalg ble innført, noe som fikk ned ventetidene for behandling innen rus og psykisk helse, og det ble etablert flere ulike lavterskeltilbud.

Høyre kommer ikke til å støtte forslagene som er fremmet i denne saken. Det er viktig at endringer i grunnleggende ordninger, som egenandeler, ikke blir gjort stykkevis og delt, men gjøres helhetlig og blir sett i sammenheng med resten av tilbudet i helse- og omsorgstjenesten. Det mener vi at dette forslaget ikke legger opp til.

Det er også fremmet et løst forslag i saken, om at regjeringen skal komme tilbake med en vurdering av å utvide egenandelsfritaket i forbindelse med statsbudsjettet for 2024. Høyre kommer ikke til å støtte det forslaget heller, og grunnen til det er at regjeringen i sitt brev til Stortinget skriver at de vil gjøre en vurdering og komme tilbake med forslag til Stortinget i forbindelse med senere budsjettforslag.

Selv om det ikke kom en slik vurdering i forbindelse med regjeringens forslag til statsbudsjett for 2023 – sikkert fordi forslaget ble fremmet etter at statsbudsjettet var lagt fram – regner jeg med at regjeringen kommer tilbake igjen med en slik vurdering, som varslet, i statsbudsjettet for 2024. Derfor vil Høyre også avvente den vurderingen.

Hans Inge Myrvold (Sp) [13:30:47]: La meg få starta med bakgrunnen for dette representantforslaget. Det handlar om helserettane til barn og ungdom. Pasient- og brukarrettslova regulerer i dag dei overordna føringane og måla for den samla pasienttryggleiken. Samstundes har lova slik ho framstår i dag, eit eige kapittel som omhandlar rettane til barn, gjennom § 6-1.

Forslagsstillaren rettar i forslaget sitt søkjelyset mot FNs barnekonvensjon og forholdet vi som nasjon har til denne. Eg vil nytta høvet til å minna oss på at Noreg, som det fyrste landet i verda, fekk etablert sitt eige barneombod i 1981, og seinare kom det òg ein eigen barneminister. I 2003 vart barnekonvensjonen òg ein del av norsk lovgjeving.

I konvensjonen heiter det at alle barn har rett til best mogleg helsehjelp og nok mat og drikke. Dei felles

helsetenestene våre er breitt samansette. Gode, tilrettelagde helsetenester i heile landet er avgjerande for barn og ungdom. Særleg handlar dette om god helseoppfølging gjennom oppveksten, i kombinasjon med skulehelsetenesta og helsestasjonar. Kommunane og fylkeskommunane ber ansvaret sitt på ein god måte. Dette er helseteneste utan krav til eigendel, også for den aldersgruppa som er omtalt i dette forslaget. Like fullt er gode, spesialiserte tenester gjennom helseføretaka avgjerande når det krevst. Her er spisskompetansen samla for å yta dei beste helsetenestene òg for barn og ungdom.

Når det gjeld sjølve forslaget i saka, om å heva alderstaket i eigendelsordninga frå 16 til 18 år, er dette eit forslag som Senterpartiet vil vurdera ut frå ei samla vurdering opp mot statsbudsjettet. Regjeringa har uttrykt at ho særleg fokuserer på å heva alderstaket til 25 år innan psykisk helsevern. Samstundes har Stortinget vedteke å setja ned eit tannhelseutval som skal gjennomgå denne delen av helsetenesta på ein heilskapleg måte, deriblant finansiering.

Det vil vera klokt å sjå samla på eigendelsordninga opp mot ei samla helseteneste på alle nivå for barna og ungdommane våre. Dette må gjerast etter utgreiing og prioritering til statsbudsjettet. Senterpartiet vil difor ikkje stemma for dette enkeltforslaget her i dag.

Marian Hussein (SV) [13:33:47]: Jeg vil starte med å takke Rødt for å ha fremmet dette forslaget, og for å ha tatt denne saken opp til debatt i Stortinget. Vi i SV støtter intensjonen og mener at dette er et fornuftig forslag og også et ganske kostnadseffektivt tiltak.

Denne talerstolen brukes til ulike historiefortellinger. Jeg kan ikke kjenne meg helt igjen i den historiefortellingen representanten fra Fremskrittspartiet forsøker å skape her, for vi vet at mens Fremskrittspartiet hadde hånden på rattet og var med og styrte landet med Høyre, økte forskjellene. Egenandelene økte, og fattige mennesker fikk ikke mer å leve for, de fikk tvert imot mindre. I den tiden da representanten Hoksrud var minister osv., jobbet jeg i tjenester for mennesker med uføretrygd og så hvordan pengene ikke strakk til, enten det var til fysioterapibehandling eller til en cola når man hadde vært på tur.

Det samfunnet og det stortingsflertallet vi har i denne salen nå, har jeg tenkt å bruke til faktisk å redusere forskjellene. Derfor er jeg glad for gjennomslaget SV fikk i forhandlingene med regjeringen for å se på hvordan man kan endre egenandelstaket og ordningene. Det som er veldig tydelig, er at veldig mange mennesker i Norge bruker altfor mye av sine ressurser til å være syke, og dermed har de ikke mer å leve av.

Dette forslaget handler om dem som er mellom 16 år og 18 år. Det vi vet når det gjelder unge mennesker og tannbehandling, er at veldig mange lar være fordi vi har en privat tannhelsetjeneste. Det hullet i velferden har vi tenkt å fylle, og den velferden skal vi bygge videre.

Jeg synes det er veldig positivt å høre at regjeringen skal komme tilbake med en sak og se på egenandelstaket for denne gruppen. Noe annet vi har støttet Rødt i i forbindelse med denne saken, handler om å gjennomføre en evaluering av hele egenandelssystemet, for vi ser at kombinasjonen av egenandelstak og andre utgifter – enten det er til pasientreiser eller til ikke-møtt-gebyrer – gjør det veldig dyrt å være syk i Norge. Vi kan ikke ha det sånn at det skal straffe seg ekstra økonomisk for mennesker å være syke. De endringene ser vi fram til å få gjort noe med og å bruke dette stortingsflertallet – i motsetning til hva Fremskrittspartiet gjorde – til faktisk å redusere forskjeller.

Med det tar jeg opp forslaget SV er en del av.

Presidenten [13:36:47]: Representanten Marian Hussein har teke opp det forslaget ho refererte til.

Seher Aydar (R) [13:36:59]: Egenandeler i helsetjenester er en barriere for folk med dårlig økonomi, og det er med på å øke helseforskjellene. Hvis alle skal ha lik tilgang til helsetjenester og alle barn skal ha lik tilgang til helsetjenester, forutsetter det at økonomien ikke står i veien. Likevel må 16–18-åringer betale egenandeler på lik linje med voksne hos lege, på poliklinikk på sykehus, på røntgeninstitutt og hos fysioterapeut, i tillegg til en del medisiner og utstyr på blå resept.

Veldig få 16-åringer har en inntekt som gjør at de er økonomisk selvstendige, slik at de kan betale helsehjelp uten å få penger fra foreldrene. Da barnetrygden ble forlenget til 18 år, var argumentet nettopp at få forsørger seg selv før de fyller 18 år. Fritak for egenandeler i helsetjenestene burde følge det samme prinsippet.

For familier som møter det nye året med regningsbunker de sliter med å betale, eller som de må skrape sammen penger for å få betalt, betyr 400 kr på sykehuset eller 200 kr hos fastlegen veldig mye. Det er ganske mange mennesker i landet vårt som har skikkelig dårlig råd. Det burde ikke stå i veien for at 16-åringer, 17-åringer og 18-åringer kan dra til legen uten å føle at det blir enda en byrde for foreldrene som allerede sliter økonomisk. Det er det dette handler om.

Jeg hører at flere partier snakker om at det finnes et eller annet utvalg som jobber med tannhelse. Det er flott det, men det har ingenting med denne saken å gjøre. Jeg hører at både Arbeiderpartiet, Høyre og Senterpartiet snakker om at vi må se helhetlig på det. Men de snakket ikke om at vi måtte se helhetlig på det da høyreregjeringen slengte på bordet 450 kr ekstra for å nå egenandelsfritaket før de ga seg i regjering. Denne regjeringen videreførte det, og det ble økt en gang til dette året. Da var

det greit. Det er altså greit å øke egenandelstaket, men når det gjelder alt som har med fritak å gjøre, må vi stoppe opp og tenke helhetlig. Det er ikke konsekvent. Er man for, så er man for. Er man mot, så er man mot. Man kan godt være ærlig på at man ikke prioriterer det, men da må man si det. Vikarierende argumenter mener jeg at man kanskje kan spare seg for.

Legeforeningen har tatt til orde for en evaluering av hele ordningen med egenandeler for å sikre at ordningen ikke forsterker de sosiale helseforskjellene og ikke er i strid med prinsippet om likeverdig tilgang til helsetjenester, uavhengig av sosioøkonomisk status. Det støtter vi, og det er også derfor vi fremmer forslag om det i dag. I høringsinnspillene ytrer flere bekymring for at egenandeler i helsetjenesten, særlig for barn og ungdom, svekker tilgangen til helsetjenester for folk med dårlig økonomi.

Sykdom rammer i større grad folk som har dårlig råd, og derfor går egenandeler hardest ut over dem som allerede har det vanskeligst. Det er på tide at barn unntas fra egenandeler, og det er også på tide at vi gjør noe konkret for å møte de økende forskjellene.

Grunde Almeland (V) [13:40:19]: Jeg vil først takke forslagsstillerne for å ta opp et viktig tema om hvordan vi kan styrke ungdoms helserettigheter. Venstre har vært opptatt av dette temaet svært lenge, til tross for at vi nå ikke sitter i komiteen og får vært med på innstillingen der.

Vi var bl.a. aktive i arbeidet med Norges første ungdomsstrategi, fordi det å gi ungdom tilgang til digitale helsetilbud og ikke minst sørge for en historisk opptrapping av skolehelsetjenesten og helsestasjoner, også for ungdom, var viktig i alle årene med Venstre i maktposisjon. Ketil Kjenseth, tidligere stortingsrepresentant for Venstre, var en av initiativtakerne til å lage en ungdomshelsestrategi og lanserte den sammen med helseminister Bent Høie i 2016. Han var også initiativtaker til at ungdom selv fikk være med på å påvirke innholdet i strategien gjennom toppmøtet om ungdomshelse under ungdoms-OL på Lillehammer samme år.

For oss i Venstre er det viktig at ungdom blir hørt, at deres behov møtes, og at det legges til rette for at det kan leves et fritt og selvstendig liv. Overgangen fra barn til voksen må gjøres så sømløs som mulig, og jeg vil oppfordre den sittende regjering til å videreføre satsingen Venstre tok initiativ til i denne strategien.

I ungdomshelsestrategien tas det bl.a. opp hvor viktig det er at vi har en helsetjeneste som er lett tilgjengelig for ungdom. Ungdom trenger en helhetlig og sammenhengende helsetjeneste. Ungdom er en gruppe som dessverre ofte faller mellom to stoler. De er ikke barn og ikke voksne. Å heve aldersgrensen for egenandeler for helsetjenester fra 16 til 18 år er et grep i riktig retning i så måte.

Jeg vil også varsle at samtlige forslag her er svært gode, og derfor støtter Venstre forslag nr. 2, fra SV, Rødt og Pasientfokus, om at egenandelssystemet evalueres, i den hensikt å finne ut hva som forsterker sosiale helseforskjeller. Vi støtter også at regjeringen skal vurdere egenandelene, men stemmer ikke for forslag nr. 1. Vi foreslår heller, i vårt løse forslag, at regjeringen finner en løsning på dette i statsbudsjettet for 2024. Det løse forslaget som herved da er fremmet, håper jeg at flere vil stemme for, og jeg hører også at flere har varslet det allerede.

Avslutningsvis vil jeg nevne at jeg synes det er litt merkelig av Høyre å stå på talerstolen og si at de støtter dette, de ønsker dette, de regner med at det kommer – altså selve vurderingen av dette – men ikke kan være med på å forplikte en regjering til å faktisk komme med den vurderingen i statsbudsjettet for 2024. Hvis de virkelig ønsker den vurderingen, er det ikke problematisk å stemme for dette. Jeg synes også det var rart at SV ikke ønsket å støtte dette forslaget, for dette er også en fin forpliktelse, regner jeg med, i og med at SV egentlig støttet hele dette forslaget. Så jeg håper at de vil varsle at de vil støtte det likevel.

Presidenten [13:43:29]: Representanten Grunde Almeland har teke opp det forslaget han refererte til.

Statsråd Ingvild Kjerkol [13:43:40]: Lik tilgang til helsetjenester av høy kvalitet, uavhengig av økonomi, er et grunnleggende prinsipp i vår felles helsetjeneste. Derfor er en rekke helsetjenester helt gratis for barn og unge under 16 år. Det handler om å bygge tillit til en tilgjengelig tjeneste helt fra start. Barn og unge har også tilbud om gratis helsestasjons- og skolehelsetjeneste og gratis psykolog til de er 18 år, og gode ordninger for gratis eller billigere tannbehandling helt til de er 26 år. Det har denne regjeringen og SV allerede sørget for.

I Hurdalsplattformen står det at regjeringen gradvis vil utvide ordningen med gratis fastlege, sånn at det blir gratis helt til fylte 18 år. Dette er viktig for oss, for det skal ikke være sånn at ungdom lar være å oppsøke helsehjelp på grunn av foreldrenes eller ens egen økonomiske situasjon. Men med et stramt budsjett for 2023 har vi måttet prioritere mellom mange gode formål.

Egenandelstaket er en ordning som skal skjerme pasienter som har høye helseutgifter, gammel som ung. Egenandeler skal fortsatt holdes på et lavt nivå. Det slår vi fast i vår egen regjeringsplattform. Egenandeler og egenandelstaket er i statsbudsjettet for 2023 satt til om lag forventet inntektsvekst. Det har vært viktig å innrette den årlige økningen i egenandelene og egenandelstaket sånn at det ikke svekker kjøpekraften i befolknin-

gen. Egenandeler og/eller egenandelstaket reguleres årlig i statsbudsjettet.

Jeg er enig i at det er viktig å gjøre flere helsetjenester opp til 18 år gratis gjennom å fjerne egenandelene for denne gruppen. Derfor vil regjeringen komme tilbake i de kommende budsjettprosessene og vurdere å heve aldersgrensen for fritak for egenandeler.

Presidenten [13:45:48]: Det blir replikkordskifte.

Seher Aydar (R) [13:46:05]: Jeg vil takke statsråd Kjerkol for at hun helt ærlig sier hva realitetene er. Jeg lurer bare på en konkret ting knyttet til Hurdalsplattformen og hva regjeringens politikk er, og som jeg ser ikke blir prioritert i år. Er det slik at regjeringen er for å fjerne egenandelsfritaket for både spesialisthelsetjenesten og primærhelsetjenesten for alle barn opp til 18 år, eller gjelder det bare for fastlege?

Statsråd Ingvild Kjerkol [13:46:39]: I Hurdalsplattformen forplikter vi oss til gradvis å utvide ordningen med gratis fastlege, slik at det blir gratis å gå til fastlegen til og med fylte 18 år. Spesialisthelsetjenesten er også gratis, men også der er det egenandeler. Jeg refererer Hurdalsplattformens tekst, og den er knyttet til fastlege – som jeg oppfattet at spørsmålet til representanten Aydar handlet om.

Bård Hoksrud (FrP) [13:47:25]: Statsråd Kjerkol sier at tilgang til like tjenester for alle innenfor helseområdet er grunnleggende, og at det er noe alle er enige om. Det kan man jo si, men mange som er 16, 17 eller 18 år og har foreldre som ikke har økonomi til å kunne betale egenandeler, får nå utfordringer med at man må betale egenandeler, og at kostnadene har økt kraftig. Statsråd Kjerkol sier at det skal holdes på et lavt nivå, men mener statsråden at en økning langt over forventet prisvekst både i fjor og i år er et lavt nivå på egenandeler?

Statsråd Ingvild Kjerkol [13:48:06]: Det er et prinsipp om at egenandelene skal justeres i tråd med prisutviklingen, slik at det ikke svekker kjøpekraften i befolkningen. Det er et prinsipp som ble innført av den forrige regjeringen. Det betyr at egenandelen reguleres slik at deres relative kostnad i økonomien verken går opp eller ned. Det er nivået vi har holdt oss på.

To år tilbake i tid la Solberg-regjeringen på en ekstraordinær økning. Jeg vil berømme Fremskrittspartiet for å tilbakeføre det i de budsjettforhandlingene man hadde med regjeringen den gangen. Den økningen syntes jeg var urimelig, og jeg var enig med Fremskrittspartiet den gangen.

Bård Hoksrud (FrP) [13:48:58]: Jeg har lyst til å utfordre statsråden, for representanter fra regjeringspartiene har vært på talerstolen her og sagt at de skal vurdere dette fram til 2024. Hvorfor kan man ikke da stemme for forslaget fra Venstre, om at man ber regjeringen om å komme tilbake med en vurdering av om man skal redusere eller gjøre noe med egenandelene i statsbudsjettet for 2024? Jeg synes det er spesielt. Hvorfor kan ikke statsråd Kjerkol sørge for at regjeringspartiene støtter forslaget, som man sier at man skal gjøre? Det er rart å stemme mot noe man egentlig er for. Eller synes statsråd Kjerkol at det er logikk i det?

Statsråd Ingvild Kjerkol [13:49:38]: Regjeringen vil, på samme vis som dette året, ha en budsjettprosess fram til statsbudsjettet for 2024 legges fram. Da vil vi vurdere også dette punktet i Hurdalsplattformen, som er viktig for oss. Det opplever jeg at jeg har full støtte fra regjeringspartiene til å gjøre.

Presidenten [13:50:03]: Replikkordskiftet er avslutta.

Me avbryt debatten i sak nr. 7 for å gå til votering over dei debatterte sakene på dagens kart.

Votering

Etter at det var ringt til votering, sa

presidenten [14:00:48]: Stortinget går då til votering over sakene nr. 1–6 og 12 på dagens kart.

Votering i sak nr. 1, debattert 5. januar 2023

Innstilling fra justiskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Andreas Sjalg Unneland, Kathy Lie og Marian Hussein om bedre oppfølging av unge innsatte i fengsel (Innst. 122 S (2022–2023), jf. Dokument 8:14 S (2022–2023))

Presidenten: Under debatten har Andreas Sjalg Unneland sett fram sju forslag på vegner av Sosialistisk Venstreparti og Venstre.

Det blir votert over forslaga nr. 2–5, frå Sosialistisk Venstreparti og Venstre.

Forslag nr. 2 lyder:

> «Stortinget ber regjeringen utrede etablering av egne overgangsinstitusjoner eller -avdelinger mellom ungdomsenheter og voksenfengsler for unge innsatte mellom 18 og 24 år, som sikrer et mer helhetlig og tverrfaglig oppfølgings- og behandlingsspor.»

Forslag nr. 3 lyder:

> «Stortinget ber regjeringen iverksette tiltak for å imøtekomme anbefalingen fra FNs barnekomité om å slutte med forvaring av barn.»

Forslag nr. 4 lyder:

«Stortinget ber regjeringen utrede hele straffereaksjonsstigen for mindreårige og unge innsatte opptil 24 år, der særlig barn og unges egne erfaringer med de ulike reaksjonene inngår.»

Forslag nr. 5 lyder:

«Stortinget ber regjeringen innhente mer kunnskap om effekt og virkninger av alternative straffereaksjoner til fengsel for barn.»

Raudt og Miljøpartiet Dei Grøne har varsla støtte til forslaga.

Votering:

Forslaga frå Sosialistisk Venstreparti og Venstre blei med 80 mot 19 røyster ikkje vedtekne.

(Voteringsutskrift kl. 14.01.22)

Presidenten: Det blir votert over forslaga nr. 1, 6 og 7, frå Sosialistisk Venstreparti og Venstre.

Forslag nr. 1 lyder:

«Stortinget ber regjeringen iverksette tiltak for å sikre at fengsling i ungdomsenhetene bare skjer i ekstraordinære tilfeller og som en siste utvei.»

Forslag nr. 6 lyder:

«Stortinget ber regjeringen utrede hvordan rehabiliteringsformålet og unge innsattes rettigheter best kan oppfylles i henhold til FNs barnekonvensjon artikkel 37 og 40, samt straffegjennomføringsloven § 2»

Forslag nr. 7 lyder:

«Stortinget ber regjeringen se nærmere på dagens praksis når det gjelder rettspsykiatriske vurderinger i alvorlige straffesaker som gjelder barn.»

Raudt, Miljøpartiet Dei Grøne og Kristeleg Folkeparti har varsla støtte til forslaga.

Votering:

Forslaga frå Sosialistisk Venstreparti og Venstre blei med 80 mot 20 røyster ikkje vedtekne.

(Voteringsutskrift kl. 14.01.45)

Komiteen hadde tilrådd Stortinget å gjera følgjande

vedtak:

Dokument 8:14 S (2022–2023) – Representantforslag fra stortingsrepresentantene Andreas Sjalg Unneland, Kathy Lie og Marian Hussein om bedre oppfølging av unge innsatte i fengsel – vedtas ikke.

Presidenten: Sosialistisk Venstreparti, Raudt, Venstre, Miljøpartiet Dei Grøne og Kristeleg Folkeparti har varsla at dei vil røysta imot.

Votering:

Tilrådinga frå komiteen blei vedteken med 78 mot 20 røyster.

(Voteringsutskrift kl. 14.02.16)

Votering i sak nr. 2, debattert 5. januar 2023

Innstilling fra justiskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Ingvild Wetrhus Thorsvik, Abid Raja, Grunde Almeland, Alfred Jens Bjørlo og Sveinung Rotevatn om en utredning av forliksrådsordningen (Innst. 123 S (2022–2023), jf. Dokument 8:6 S (2022–2023))

Komiteen hadde tilrådd Stortinget å gjera følgjande

vedtak:

Stortinget ber regjeringen utrede forliksrådsordningen med sikte på å styrke og forbedre den. Utredningen skal se spesielt på:

- hvorvidt dagens ordning ivaretar rettssikkerheten til borgerne
- eventuelt behov for formell juridisk kompetanse hos ett eller flere forliksrådsmedlemmer
- kompetansebehov hos forliksrådsmedlemmene, inkludert meklingskompetanse og juridisk kompetanse
- hvordan den lange saksbehandlingstiden kan reduseres
- hvorvidt tvisteloven § 6-11 fjerde ledd bør endres
- hvorvidt det bør innføres føring av årlig statistikk over forliksrådets avgjørelser, for å gjøre kontroll enklere
- hvorvidt dagens organisering av forliksrådet bør endres
- hvorvidt et forliksråd med eventuelt styrket juridisk kompetanse skal kunne behandle flere sakstyper enn i dag
- hvorvidt forliksrådets domsavsigelser ivaretar rettighetene etter EMK
- eventuelt behov for et system som sikrer at parter blir varslet om at de er part i en sak for forliksrådet
- hvorvidt det er behov for årlig statistikkføring
- hvorvidt innsynsretten i forliksrådenes virksomhet bør styrkes for å sikre bedre kontroll.

Presidenten: Arbeidarpartiet og Senterpartiet har varsla at dei vil røysta imot.

Votering:

Tilrådinga frå komiteen blei vedteken med 52 mot 47 røyster.

(Voteringsutskrift kl. 14.02.47)

Votering i sak nr. 3, debattert 5. januar 2023

Innstilling fra justiskomiteen om Endringer i brann- og eksplosjonsvernloven (etablering av fagskole for brann- og redningspersonell mv.) (Innst. 149 L (2022–2023), jf. Prop. 15 L (2022–2023))

Presidenten: Under debatten har Ingvild Wetrhus Thorsvik sett fram tre forslag på vegner av Sosialistisk Venstreparti og Venstre.

Forslag nr. 1 lyder:

«I lov 14. juni 2002 nr. 20 om vern mot brann, eksplosjon og ulykker med farlig stoff og om brannvesenets redningsoppgaver skal ny § 17 a tredje ledd bokstav a lyde:

a. at ansatte som utfører arbeid som krever høy grad av konsentrasjon og fysisk ytelse, og hvor misbruk av rusmidler kan føre til tap av liv, helse og materielle verdier, skal kunne pålegges å avgi utåndingsprøve, blodprøve eller lignende prøve ved mistanke om overtredelse av første ledd.»

Forslag nr. 2. lyder:

«I lov 14. juni 2002 nr. 20 om vern mot brann, eksplosjon og ulykker med farlig stoff og om brannvesenets redningsoppgaver gjøres følgende endringer:

Ny § 18 a skal lyde:

§ 18 a *Krav til kvalifikasjoner for brann- og redningspersonell*

Brann- og redningspersonell skal ha de kvalifikasjonene som er nødvendige for å ivareta brann- og redningsvesenets oppgaver på en forsvarlig måte.

Personer med funksjonsnedsettelser, som sikter seg inn mot en karriere innen brann og redning hvor kravene i første ledd bokstav d ikke er nødvendige for å utøve yrket, er unntatt fra disse kravene.

Departementet kan gi forskrift om krav til kvalifikasjoner og utdanning for å arbeide som brann- og redningspersonell i kommunene.»

Forslag nr. 3 lyder:

«I lov 14. juni 2002 nr. 20 om vern mot brann, eksplosjon og ulykker med farlig stoff og om brannvesenets redningsoppgaver skal ny § 18 e tredje ledd bokstav a lyde:

at studenter og kursdeltakere som i praksisperiode ved brann- og redningsvesen utfører arbeid som krever høy grad av konsentrasjon og fysisk ytelse, og hvor misbruk av rusmidler kan føre til tap av liv, helse og materielle verdier, skal kunne pålegges å avgi utåndingsprøve, blodprøve eller lignende prøve ved mistanke om overtredelse av første ledd.»

Det blir votert alternativt mellom desse forslaga og tilrådinga frå komiteen til I, ny § 17 a tredje ledd bokstav a, ny § 18 a og ny § 18 e tredje ledd bokstav a.

Raudt og Miljøpartiet Dei Grøne har varsla støtte til forslaga.

Komiteen hadde tilrådd Stortinget å gjera følgjande vedtak til

l o v

om endringer i brann- og eksplosjonsvernloven (etablering av fagskole for brann- og redningspersonell mv.)

I

I lov 14. juni 2002 nr. 20 om vern mot brann, eksplosjon og ulykker med farlig stoff og om brannvesenets redningsoppgaver gjøres følgende endringer:

§ 9 tredje ledd oppheves.

§ 9 fjerde ledd blir tredje ledd.

§ 9 femte ledd blir fjerde ledd og skal lyde:

Departementet kan gi *forskrift* om etablering og drift av *brann- og redningsvesenet*.

Ny § 17 a skal lyde:

§ 17 a *Forbud mot bruk av rusmidler og dopingmidler for ansatte*

Ansatte i brann- og redningsvesenet og ved Brann- og redningsskolen skal ikke innta eller være påvirket av alkohol eller andre rusmidler i arbeidstiden. De skal ikke bruke dopingmidler, jf. legemiddelloven § 24 a.

Legemidler som er nødvendige på grunn av sykdom, regnes ikke som rusmidler etter første ledd. Ansatte som inntar legemidler som kan påvirke deres fysiske eller psykiske tilstand negativt, skal snarest orientere arbeidsgiveren om dette.

Departementet kan i forskrift gi bestemmelser om:

a. at ansatte skal kunne pålegges å avgi utåndingsprøve, blodprøve eller lignende prøve ved mistanke om overtredelse av første ledd
b. forbud mot inntak av rusmidler i et nærmere bestemt tidsrom før tjenestetiden eller undervisningen begynner.

Overtredelse av første ledd andre punktum straffes etter legemiddelloven § 31 andre ledd. Overtredelser av paragrafen for øvrig straffes etter § 42 i denne loven.

Overtredelse av første ledd, andre ledd andre punktum og bestemmelser gitt i medhold av tredje ledd kan også føre til reaksjoner fra arbeidsgiver etter arbeidsmiljøloven og statsansatteloven.

§ 18 skal lyde:

Det skal kreves uttømmende politiattest etter politiregisterloven § 41 og god vandel ved ansettelse i brann- og redningsvesenet. Ved pålegg om tjenesteplikt i brann- og redningsvesenet kan det kreves uttømmende politiattest dersom dette anses nødvendig for å ivareta de oppgavene vedkommende skal ha. Det samme gjelder for personell i virksomheter som etter avtale helt eller delvis utfører brann- og redningsvesenets oppgaver.

Departementet kan gi forskrift om kravet til god vandel ved ansettelse i brann- og redningsvesenet.

Nytt kapittel 3 A skal lyde:

Kapittel 3 A. Krav til kvalifikasjoner og utdanning for brann- og redningspersonell

§ 18 a *Krav til kvalifikasjoner for brann- og redningspersonell*

Brann- og redningspersonell skal ha de kvalifikasjonene som er nødvendige for å ivareta brann- og redningsvesenets oppgaver på en forsvarlig måte.

Departementet kan gi forskrift om krav til kvalifikasjoner og utdanning for å arbeide som brann- og redningspersonell i kommunene.

§ 18 b *Brann- og redningsskolens ansvar og organisering*

Brann- og redningsskolen er den sentrale utdanningsinstitusjonen for utdanning av brann- og redningspersonell.

Brann- og redningsskolen er underlagt departementet og har et styre som øverste ansvarlige styringsorgan.

Brann- og redningsskolen har ansvaret for fagskoleutdanningen av studenter som skal gi kvalifikasjoner til stillinger som heltidspersonell i brann- og redningsvesenet. Brann- og redningsskolen skal tilby og legge til rette for kurs for deltidspersonell i brann- og redningsvesenet.

§ 18 c *Kommunenes ansvar for opplæring av deltidspersonell i brann- og redningsvesenet*

Kommunene skal sørge for at deltidspersonell i brann- og redningsvesenet har fullført opplæring og kurs innen to år etter at de ble ansatt.

§ 18 d *Opptak til fagskoleutdanningen ved Brann- og redningsskolen*

For å kvalifisere for opptak til fagskoleutdanningen må søkere

a. tilfredsstille kravene i fagskoleloven § 16 første ledd
b. fremlegge uttømmende politiattest, jf. politiregisterloven § 41
c. ha god vandel
d. gjennomføre helseundersøkelse og oppfylle de helsekravene som er nødvendige for å gjennomføre utdanningen og å utøve yrket
e. oppfylle andre krav som er nødvendige for å gjennomføre utdanningen og å utøve yrket.

Departementet kan gi forskrift om opptakskrav, utsilingskriterier og om gjennomføring av tester etter første ledd bokstav c, d og e. Departementets myndighet til å gi forskrift kan delegeres til styret ved Brann- og redningsskolen.

§ 18 e *Forbud mot bruk av rusmidler og dopingmidler for studenter og kursdeltakere ved Brann- og redningsskolen*

Studenter og kursdeltakere ved Brann- og redningsskolen skal ikke innta eller være påvirket av alkohol eller andre rusmidler på skolens område i undervisningstiden. De skal ikke bruke dopingmidler, jf. legemiddelloven § 24 a.

Legemidler som er nødvendige på grunn av sykdom, regnes ikke som rusmidler etter første ledd. Studenter og kursdeltakere som inntar legemidler som kan påvirke deres fysiske eller psykiske tilstand negativt, skal snarest orientere skolen om dette.

Departementet kan i forskrift gi bestemmelser om:

a. at studenter og kursdeltakere skal kunne pålegges å avgi utåndingsprøve, blodprøve eller lignende prøve ved mistanke om overtredelse av første ledd
b. forbud mot inntak av rusmidler i et nærmere bestemt tidsrom før undervisningen begynner.

Overtredelse av første ledd andre punktum straffes etter legemiddelloven § 31 andre ledd. Overtredelser av paragrafen for øvrig straffes etter § 42 i denne loven.

Overtredelse av første ledd og bestemmelser gitt i medhold av tredje ledd bokstav b kan også føre til reaksjoner fra skolen etter fagskoleloven §§ 25 og 26. Manglende orientering etter andre ledd andre punktum og nektelse av å medvirke til prøver som nevnt i tredje ledd bokstav a kan føre til utvisning eller utestenging fra skolen for inntil tre år.

II

Loven trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer.

Votering:

Ved alternativ votering mellom tilrådinga frå komiteen og forslaga frå Sosialistisk Venstreparti og Venstre blei tilrådinga vedteken med 82 mot 18 røyster.

(Voteringsutskrift kl. 14.03.52)

Presidenten: Det blir votert over resten av I og II.

Votering:

Tilrådinga frå komiteen blei samrøystes vedteken.

Presidenten: Det blir votert over overskrifta til lova og lova i det heile.

Votering:

Overskrifta til lova og lova i det heile blei samrøystes vedtekne.

Presidenten: Lovvedtaket vil bli sett opp til andre gongs behandling i eit seinare møte i Stortinget.

Sak nr. 4 var interpellasjon.

Votering i sak nr. 5, debattert 5. januar 2023

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Riksrevisjonens undersøkelse av myndighetenes innsats mot vold i nære relasjoner (Innst. 147 S (2022–2023), jf. Dokument 3:8 (2021–2022))

Komiteen hadde tilrådd Stortinget å gjera følgjande

vedtak:

Dokument 3:8 (2021–2022) – Riksrevisjonens undersøkelse av myndighetenes innsats mot vold i nære relasjoner – vedlegges protokollen.

Votering:

Tilrådinga frå komiteen blei samrøystes vedteken.

Votering i sak nr. 6, debattert 5. januar 2023

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Riksrevisjonens kontroll med forvaltningen av statens interesser i selskaper – 2020 (Innst. 146 S (2022–2023), jf. Dokument 3:2 (2021–2022))

Komiteen hadde tilrådd Stortinget å gjera følgjande

vedtak:

Dokument 3:2 (2021–2022) – Riksrevisjonens kontroll med forvaltningen av statens interesser i selskaper – 2020 – vedlegges protokollen.

Votering:

Tilrådinga frå komiteen blei samrøystes vedteken.

Sak nr. 12 [14:05:02]

Referat

1. (152) Representantforslag fra stortingsrepresentantene Cato Brunvand Ellingsen, Kathy Lie og Kirsti Bergstø om hva det koster å være funksjonsnedsatt - et offentlig utvalg som skal utrede de økonomiske levekårene for personer med nedsatt funksjonsevne og deres nærmeste familie (Dokument 8:77 S (2022–2023))
   Samr.: Blir sendt arbeids- og sosialkomiteen.
2. (153) Representantforslag fra stortingsrepresentantene Bjørnar Moxnes, Geir Jørgensen og Sofie Marhaug om å ta tilbake den demokratiske kontrollen over kraften (Dokument 8:78 S (2022–2023))
3. (154) Representantforslag fra stortingsrepresentantene Rasmus Hansson, Kristoffer Robin Haug og Sigrid Zurbuchen Heiberg om å stanse alvorlige naturinngrep og styrke vernet av norsk natur i tråd med ambisjonene i den globale naturavtalen (Dokument 8:79 S (2022–2023))
   Samr.: Nr. 2 og 3 blir sende energi- og miljøkomiteen.
4. (155) Representantforslag fra stortingsrepresentantene Grunde Almeland, Abid Raja og Ingvild Wetrhus Thorsvik om å styrke barns personvern på digitale flater (Dokument 8:81 S (2022–2023))
   Samr.: Blir sendt familie- og kulturkomiteen.
5. (156) Representantforslag fra stortingsrepresentantene Bård Hoksrud, Morten Wold, Silje Hjemdal og Himanshu Gulati om en full gjennomgang av Norsk pasientskadeerstatning for å sikre norske pasienters rettssikkerhet (Dokument 8:80 S (2022–2023))
   Samr.: Blir sendt helse- og omsorgskomiteen.

Sak nr. 7 heldt fram [14:05:39]

Innstilling fra helse- og omsorgskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentant Seher Aydar om å sikre ungdom helserettigheter gjennom å utvide egenandelsfritaket (Innst. 136 S (2022–2023), jf. Dokument 8:267 S (2021–2022))

Presidenten [14:05:29]: Vi held då fram med debatten i sak nr. 7. Første talar er representanten Bård Hoksrud.

Bård Hoksrud (FrP) [14:06:29]: Jeg kunne ikke dy meg da representanten fra SV var oppe og pratet om historiefortelling. Det er bra at statsråden i salen var tydelig på at det var Fremskrittspartiet som sørget for at egenandelene for helsetjenester ikke ble økt da regjeringen kom til Stortinget og foreslo en økning i forbindelse med budsjettet for 2021. Men den gang SV satt i regjering, var det altså sånn at fattigdommen blant barn og unge økte på tross av at SV sa det var den viktigste saken man skulle sørge for å gjøre noe med. Så når representanten Hussein er opptatt av historien, må hun i hvert fall ha med seg hele historien, og det var da fattigdommen økte.

Med denne regjeringen og de forslagene som ligger om egenandeler, er jeg redd SV er med på å øke egenan-

delene – både i det budsjettet vi hadde i fjor, og i det budsjettet vi har nå. Økningen i fjor var ganske høy – over 400 kr. For mange er det mye penger, og når man må betale det helt på begynnelsen av året også, er det en stor utgiftspost.

Det er interessant å høre på representantene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Høyre, som alle sier at ja, det er veldig viktig at vi nå ser på egenandelene, ser på dette, og at vi må bruke tiden fram til budsjettet i 2024. Men de stemmer altså imot forslag som ikke er mer forpliktende enn at man sier at man skal se på dette fram til statsbudsjettet i 2024. Jeg skjønner at ikke alle har, som Fremskrittspartiet, sørget for at det er lagt inn penger for faktisk å gjøre dette. Men Fremskrittspartiet har lagt inn penger, og vi vil, og det er derfor vi også støtter det primære forslaget. Vi mener at når man står på denne talerstolen og prater om viktigheten av at man skal ha lave egenandeler, er det spesielt at man økte dem kraftig i fjor. Først var det Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre, så var det altså Arbeiderpartiet, Senterpartiet og SV som gjennomførte det som kom fra Solberg-regjeringen, og så blir det videreført med en ytterligere økning i årets budsjett.

Dette er egenandeler. Det betyr noe. Det betyr faktisk noe for omtrent alle mennesker. I hvert fall alle som har lite, vet og kjenner på det når den aller største delen av utgiftene kommer i januar, februar og kanskje mars – da må man betale hele egenandelen. Og den har altså gått opp fra 2 400 kr til over 3 000 kr. For dem som sitter i denne sal, er sikkert ikke det noe stort problem, men for veldig, veldig mange der ute som nå sliter – og nå er det mange som sliter – er dette en stor belastning. Så jeg håper at de partiene som har vært oppe og sagt at de er for dette, faktisk stemmer for forslag og ikke stemmer ned forslag de i hvert fall har sagt fra talerstolen at de er enig i. Hvis ikke viser de til fulle at de egentlig ikke ønsker dette.

Seher Aydar (R) [14:09:45]: Det er blitt sagt veldig mange ord som jeg støtter, fra denne talerstolen, om tilgjengelighet for alle. Det er faktisk reelt at penger står i veien for flere. Det er et faktum som folk opplever i hverdagen sin, i livet sitt. Jeg registrerer at regjeringen ikke har prioritert det for dette budsjettet – det er reelt, det er vedtatt, det er sånn det er. Men jeg forstår egentlig ikke hvorfor man ikke kan forplikte seg til å si at ved neste budsjettbehandling ser vi på det.

Det jeg heller ikke forstår, er hvorfor det ikke er flere partier som støtter at man skal evaluere hele egenandelsordningen. Når Legeforeningen, som ikke har noen egeninteresse i dette, tar til orde for en evaluering av hele ordningen med egenandeler for å sikre at ordningen ikke forsterker de sosiale helseforskjellene og ikke er i strid med prinsippet om likeverdig tilgang til helsetjenester uavhengig av sosioøkonomisk status, skjønner ikke jeg hvorfor dette forslaget ikke får mer støtte. Hva er det som gjør at vi har bestemt oss for at det skal være egenandeler i helsetjenesten, og at de skal øke – med mindre det finnes et parti som av og til klarer å kjempe gjennom at det kan stoppes, og ikke økes? Men det er som om det er en uskreven regel. Og hvem er det som har bestemt det? Er det ikke politikere? Det er ikke naturbestemt. Og hvorfor kan vi ikke vurdere å se på om det vi har bestemt, står i veien for et veldig viktig prinsipp som handler om likeverdige helsetjenester for alle? Det forstår jeg egentlig ikke helt.

Alle kan si at de er bekymret for den økonomiske situasjonen veldig mange befinner seg i. Alle kan stå på denne talerstolen og si at det ikke er bra med økte forskjeller. Men vi må se på realitetene. Hva gjør vi for å endre på det? Hvordan prioriterer vi? Hvem prioriteres? Hva er det som gjør at det finnes mennesker som har blitt rikere og rikere gjennom alle kriser, både priskrisen som vi befinner oss i, og koronakrisen? Det er helt greit, men at egenandelene i takt med det også skal øke, det er også greit. Hvordan prioriterer vi da? Hvorfor kunne vi ikke tatt fra dem som har blitt rikere og rikere gjennom begge krisene vi har befunnet oss i de siste tre årene? Kunne ikke de bidratt litt mer til fellesskapet sånn at egenandelene kunne gått ned?

Det er et prioriteringsspørsmål, for dette er ikke bare en priskrise, det er en forskjellskrise, og den forskjellskrisen må møtes med tiltak som reelt sett gjør noe med den virkeligheten folk befinner seg i. Og den virkeligheten folk befinner seg i, endrer seg ikke med gode ord fra denne talerstolen. Det holder faktisk ikke. Den endrer seg reelt sett med hvordan det ligger an med sparekontoen, hvordan det ligger an med brukskontoen, og hvordan det faktisk ligger an med tilgangen til helsetjenester. Og det er det jeg skulle ønske at vi reelt sett kunne diskutert i dag.

Marian Hussein (SV) [14:13:00]: Jeg kunne ikke vært mer enig med forrige representant om viktigheten av å evaluere dette, for det er et system som det virker som at man har gitt opp. Det er ikke nødvendigvis alle som har tatt inn over seg hva det egentlig betyr å være syk, være uføretrygdet. Hvor mye penger betyr det egentlig i måneden, når husleien og de faste utgiftene er betalt? For veldig mange betyr det at man kanskje har 3 000 kr eller 4 000 kr å leve av, veldig ofte mye mindre enn det vi tror. De siste månedenes debatt om hvor lite fattigfolk har å leve av, tror jeg har vist veldig mange hva det dreier seg om, og de ulike møtene med hjelpetjenestene.

Det er svært interessant å følge denne debatten og den uenigheten som det tegner til å bli på borgerlig side.

For vi kan ikke si at historien ikke er viktig, men historien har vist oss at man ikke evnet å prioritere å fjerne egenandelstaket for 16- og 18-åringer den gangen.

Så er det veldig interessant å se Fremskrittspartiet, som går hardt ut og kjemper for folk som har dårlig råd, når de også i sitt alternative budsjett foreslår å tilbakeføre karensåret. Karensåret sendte utrolig mange mennesker som var syke, som ikke var ferdig avklart i helsevesenet, ut til sosialhjelpskø, og veldig mange måtte leve på sin partner fordi familien samlet sett hadde akkurat litt for mye til å være ordentlig fattige. Dette var mennesker jeg som ansatt møtte i Nav-køen.

Og ja, den gangen SV sist satt i regjering, var det en historiefortelling, men det var et forsøk på en historiefortelling som har vist seg å være tilbakeført. SV har brukt sin posisjon og de prosentene vi har hatt i oppslutning, til faktisk å forsøke å redusere forskjellene. Da handler det også om å bygge opp velferd, og det skal vi fortsette med, men det er jo noen andre som må endre seg i dette.

Så er det alltid interessant å høre at det partiet som i hvert fall brukte sin posisjon til å kjempe for skattekutt for milliardærene, nå later som om det er de som kjemper for den lille mann.

Presidenten [14:15:55]: Representanten Bård Hoksrud har hatt ordet to gonger tidlegare og får ordet til ein kort merknad, avgrensa til 1 minutt.

Bård Hoksrud (FrP) [14:16:02]: Jeg bare konstaterer at representanten fra SV er veldig opptatt av dem som har lite, men jeg konstaterer også at representanten fra SV i løpet av to år, to budsjetter, altså foreslo å øke kostnadene for mange av dem som har lite penger, med over 500 kr. Det er SVs takk og hjelp til dem som er fattige og sliter. Det er altså høyere egenandel fordi SV ikke er opptatt av å redusere egenandelene, men ønsker å utvide dem, og ikke vil at unge mellom 16 år og 18 år skal slippe å betale egenandel for helsetjenester.

Presidenten [14:16:41]: Fleire har ikkje bedt om ordet til sak nr. 7.

Sak nr. 8 [14:16:46]

Innstilling fra helse- og omsorgskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Grunde Almeland og Ingvild Wetrhus Thorsvik om å innføre en tredje juridisk kjønnskategori og et styrket og desentralisert behandlingstilbud for personer med kjønnsinkongruens (Innst. 135 S (2022–2023), jf. Dokument 8:276 S (2021–2022))

Presidenten [14:17:11]: Etter ønske frå helse- og omsorgskomiteen vil presidenten ordna debatten slik: 3 minutt til kvar partigruppe og 3 minutt til medlemer av regjeringa.

Vidare vil det – innanfor den fordelte taletida – bli gjeve høve til inntil sju replikkar med svar etter innlegg frå medlemer av regjeringa, og dei som måtte teikna seg på talarlista utover den fordelte taletida, får òg ei taletid på inntil 3 minutt.

Første talar er representanten Even A. Røed, som er ordførar i saka. – Han er ikkje her. Då er det representanten Cecilie Myrseth som skal ha første innlegg – for saksordføraren, kanskje? Det stemmer.

Cecilie Myrseth (A) [14:18:21]: Det kan godt hende at det er vi som har glippet litt der, men jeg skal i hvert fall på vegne av Even takke komiteen for samarbeidet, i hans fravær.

Regjeringen, ved kultur- og likestillingsminister Anette Trettebergstuen, har igangsatt en utredning av et tredje juridisk kjønn, noe som vil danne grunnlaget for et eventuelt lovforslag om å innføre dette. Vi kommer derfor ikke til å stemme for forslaget nå.

Helsetilbudet til personer med kjønnsinkongruens har i lang tid vært mangelfullt. Det er derfor svært viktig at arbeidet med å etablere regionale senter nå er kommet godt i gang, og at det foreligger konkrete planer i helseregionene for å få på plass et medisinsk utrednings- og behandlingstilbud.

Det er ingen tvil om at vi støtter og jobber etter at nasjonale faglige retningslinjer for kjønnsinkongruens skal følges opp i alle helseregioner, med sikte på å styrke og desentralisere helsetilbudet til alle mennesker med kjønnsinkongruens og gi det samme tilbudet i hele landet. Jeg vil understreke at også disse har de samme rettighetene som andre, og at de prioriteres etter de samme kriteriene som befolkningen ellers. Pasientgruppen har krav på tilbud som er likeverdige med tilbudene til andre pasienter.

Vi har et særlig mål i Hurdalsplattformen om å gjennomgå og styrke tilbudet til folk med kjønnsinkongruens. Det er viktig at også disse personene får muligheter til å få majoriteten av sin behandling så nær bostedet som det er faglig forsvarlig å tilby tjenestene.

Nordlandsforskning har på oppdrag av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet igangsatt et prosjekt om likeverdige helsetjenester til personer med kjønnsinkongruens. Prosjektet har som mål å svare på spørsmål om hvilke erfaringer disse personene, pårørende og helsepersonell har med dagens helsetilbud, og hvilke ønsker og anbefalinger brukere, organisasjoner og fagfolk har når det gjelder å styrke adgangen til helse- og omsorgstjenester for personer med kjønnsinkongruens, og ivaretakelse av foresatte.

Forslagsstillernes ønske om å gjennomgå behandlingstilbudet er derfor ivaretatt.

Kristin Ørmen Johnsen (H) [14:21:15]: Høyre er opptatt av et samfunn med mangfold, der alle skal føle seg trygge og inkludert og ha de samme rettighetene og mulighetene til å delta i samfunnet. Det gjelder også LHBTIQ-personer – eller skeive, som noen kaller det.

Regjeringen Solberg var offensiv og åpnet for skifte av juridisk kjønn i 2016. Uten en omfattende medisinsk og psykologisk behandling kan nå personer som ønsker å skifte kjønn, gjøre dette på en enkel måte. Rundt 1 700 personer har benyttet seg av den muligheten.

Personer med kjønnsinkongruens, også kjent som transpersoner, skal ha et godt helsetilbud som ivaretar den enkeltes behov. Mennesker som opplever kjønnsinkongruens, har ofte behov for helsehjelp relatert til dette. Helsehjelpen som skal tilbys, skal være en kjønnsbekreftende behandling og skal fremme en trygg identitet og dempe angst, plager og ubehag.

I 2020 ga daværende helseminister Bent Høie spesialisthelsetjenesten i oppdrag å etablere regionale behandlingstilbud for dem med kjønnsinkongruens. Det ble senere også utarbeidet en nasjonal faglig retningslinje for slike tilbud. I tillegg har Helsedirektoratet innført WHOs diagnosemanual som fjerner kravet om psykiatrisk utredning. Vi er altså kommet et stykke på vei.

Vi støtter forslagsstillernes intensjon i dette. Vi er utålmodige, og vi ønsker at et desentralisert tilbud må opp og gå. Det lar vente på seg, men vi vet at det er på gang. Vi ønsker også at den faglige retningslinjen skal bli etterfulgt i alle helseregioner, og jeg vil si at flertallet i komiteen understreker dette i merknadene.

Det er også gjort et arbeid med å få økt kunnskap om hvilke erfaringer personer med kjønnsinkongruens har, og det gjelder ikke minst også deres pårørende og helsepersonell – hva de tenker og mener om dagens tilbud, og hvilke ønsker og anbefalinger de vil ha. Rapporten kommer i januar/februar, og vi avventer denne.

Når det gjelder et tredje juridisk kjønn, vil Høyre avvente. Det er, som forrige taler sa her, nå igangsatt en utredning av kultur- og likestillingsministeren, og Høyre vil også se hva den lander på før vi konkluderer.

Lisa Marie Ness Klungland (Sp) [14:24:24]: Mange personer med kjønnsinkongruens har en utfordrende hverdag. Usikkerhet, skam, uro, selvmordstanker, selvmordsforsøk og ikke minst selvmord er ikke ukjent. Regjeringen vår skal føre en offensiv likestillingspolitikk, slik at alle blir inkludert i samfunnet. Vårt mål er at hverdagen til personer med kjønnsinkongruens blir byttet ut med trygghet, stolthet, inkludering og god psykisk helse. Regjeringen skal bl.a. legge fram en ny handlingsplan for LHBT+-personer, med fokus på levekår og psykisk helse, og man skal særlig gjennomgå og styrke tilbudet til folk med kjønnsinkongruens.

Senterpartiet anerkjenner at helsetilbudet lenge har vært mangelfullt. Det er viktig med åpenhet og kunnskap om hvordan personer med kjønnsinkongruens har det. Samtaletilbud og behandling skal skje så nært der man bor som råd er. Det er også viktig å si at kvaliteten skal være god, trygg og faglig forsvarlig. Helseministeren er godt i gang med å bygge opp dette.

Det må lyttes til brukerne av helsetilbudet når vi skal utvikle tjenestetilbudet. Vi ser derfor fram til resultatene av prosjektet Likeverdige helsetjenester til personer med kjønnsinkongruens, som Nordlandsforskning har igangsatt, på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Målet er å få svar på spørsmålet om hvilke erfaringer personer med kjønnsinkongruens, pårørende og helsepersonell har med dagens helsetilbud, og hvilke ønsker og anbefalinger brukere, organisasjoner og fagfolk har når det kommer til å styrke adgangen til helse- og omsorgstjenester.

Senterpartiet mener at en grundig utredning av spørsmålet om å innføre en tredje juridisk kjønnskategori er viktig og ikke kan bli håndtert via et representantforslag. En innføring vil gi konsekvenser på mange områder, bl.a. i passet. Det er derfor nyttig at det kommer både en utredning av konsekvenser i forkant og penger hvis dette blir innført.

Kultur- og likestillingsministeren har satt i gang en utredning, og denne vil danne grunnlag for eventuelt å fremme et lovforslag om å innføre et tredje juridisk kjønn. Senterpartiet velger i denne omgang å vente på den.

Bård Hoksrud (FrP) [14:27:00]: For oss er det selvfølgelig viktig at de som føler seg annerledes, og som ikke føler seg hjemme i noen av kjønnskategoriene, skal respekteres og få leve livet sitt like fritt som alle andre. Men vi mener det ikke er en politisk oppgave å regulere kjønn eller kjønnskategorier – der er biologien allerede veldig klar. Det overrasker meg litt at Venstre, som vanligvis ikke er så opptatt av nye reguleringer og statlig kontroll, nå vil innføre denne typen regulering. Det er allerede mange organisasjoner, bedrifter osv. som opererer med en åpen kategori når man skal fylle ut skjemaer osv. Her trenger ikke staten å gå inn og regulere.

Jeg mener det er feil å påstå at det å ikke innføre en tredje juridisk kjønnskategori vil føre til at mange ikke får ta del i samfunnet på lik linje med alle andre. Dersom noen føler at de ikke kan delta i samfunnet på grunn av sin kjønnsidentitet, handler nok det heller om diskriminering, utestengelse osv. Det skal vi selvfølgelig jobbe imot, men med andre virkemidler enn ved å innføre flere kjønnskategorier.

På Facebook kan man velge mellom 58 forskjellige kjønnskategorier – jeg trodde det var 40 – og da er det ikke sikkert at hvis man bare får én kategori til, så vil alle der føle at de har den samme tilhørigheten. Jeg synes også at man skal være forsiktig med å harselere med slikt, for jeg har stor forståelse for mange av dem som lever med det. Men dette blir litt for enkelt.

Vi har allerede mange kjønnsspesifikke reguleringer, f.eks. når det gjelder likestillingsloven og hvordan mange av strukturene våre er bygget opp rundt de to kjønnene. Derfor kan man ikke helt uten videre innføre en tredje kategori uten å se om det kan ha påvirkning på andre områder.

Når det gjelder helse, vet vi f.eks. at mange sykdommer har ulike forløp hos kvinner og menn, og det å ha tilstrekkelig informasjon om kjønn kan være viktig for å yte god helsehjelp, kanskje spesielt i akutte situasjoner. Jeg mener det er ganske mange forhold man må ha med seg inn i denne diskusjonen, også når det gjelder det juridiske. Det er også mange andre områder man kunne ha gått inn på. Jeg har ikke lyst til å gjøre det, for jeg har stor respekt for at det er mennesker som føler seg annerledes. Det skal man ha respekt for.

Vi ønsker å stemme imot forslaget, slik det nå foreligger. Man har mulighet til å skifte juridisk kjønn. Fremskrittspartiet støtter altså ikke forslaget fra Venstre.

Marian Hussein (SV) [14:29:54]: Jeg vil først starte med å takke representanten fra Venstre for å ha fremmet dette forslaget. Jeg vil også benytte anledningen til å takke Støre-regjeringen for å ha satt i gang arbeidet med å utrede en tredje kjønnskategori, for som mange av representantene som var i denne sal i forrige periode, er kjent med, har Norge ikke bare begått overgrep mot mennesker med kjønnsinkongruens, men vi har også i denne sal sagt nei til å si unnskyld til mennesker som har opplevd at staten har sagt at hvis man ønsker å endre kjønn, må man sterilisere seg, og andre ting. Så det å si at vi har behandlet mennesker med kjønnsinkongruens rettferdig i dette landet, kan vi se langt etter. Så kan man jo si, som representanten fra Fremskrittspartiet sa, at man ikke vil at staten skal regulere, men her har faktisk staten i lang tid valgt å regulere livet til noen mennesker og satt noen stolper, og de konsekvensene må de leve med.

Når det er sagt: Det er fint at regjeringen utreder en tredje kjønnskategori nå, men jeg ønsker også å rette oppmerksomhet mot at det er på tide at vi fremmer de nødvendige forslagene for å innføre en tredje kjønnskategori, sånn at vi kommer videre, for her har vi en historie om mange mennesker i Norge som ikke har fått leve et fritt liv, slik de er, fordi normer og regler i vårt samfunn har satt hindringer.

Vi vet at behandlingstilbudet for personer med kjønnsinkongruens fortsatt er dårlig veldig mange steder i landet, og vi har fortsatt en del historikk med oss som gjør det vanskelig å reformere dette. Debatten i fjor sommer her i Oslo viste også tydelig hvordan disse uenighetene og det rommet som er uavklart, faktisk får konsekvenser for mennesker som i altfor mange år har levd med uverdige behandlingstilbud og uverdige tilbud.

Med det tar jeg opp de forslag SV er en del av, og så vil jeg takke for debatten.

Nils T. Bjørke hadde her teke over presidentplassen.

Presidenten: Då har representanten Marian Hussein teke opp dei forslaga ho refererte til.

Seher Aydar (R) [14:33:04]: Den første levekårsundersøkelsen der transpersoner var med i et representativt utvalg, ble gjort for to år siden. Den viste at transpersoner skårer mye lavere enn andre når det gjelder psykisk helse. De opplever mer ensomhet og mindre tilfredshet med livet og har oftere tenkt på eller forsøkt selvmord. For mange i denne gruppen har ikke helsetjenesten vært et sted der de kan føle seg trygge på å få hjelp.

I 2020 fikk vi nasjonale retningslinjer for behandling av kjønnsinkongruens som framhever transpersoners rett til helsehjelp. De løfter medvirkning og selvbestemmelse og åpner for at også ikke-binære skal ha rett til hjelpemidler og behandling. Ikke minst slår de fast at tilbudet må være desentralisert gjennom etablering av regionale sentre. Dessverre er det sånn at den helsehjelpen folk får, ikke bestemmes av hva som står i retningslinjene til Helsedirektoratet, men av tilbudet som faktisk finnes der ute i helsetjenestene våre. Selv om nye tilbud er i anmarsj, er det i noen regioner fortsatt sånn at Rikshospitalet i dag har nærmest behandlingsmonopol. Dermed er det nå veldig mange som blir stående uten noe tilbud fra det offentlige.

Vi trenger at det etableres et helhetlig behandlingstilbud i hele landet, et tilbud som er basert på den enkeltes individuelle behov og ønsker. De nasjonale retningslinjene må bli fulgt opp i alle helseregioner, og det er det behov for.

Levekårsundersøkelsen viste også at transpersoner generelt opplever manglende helsetilbud. De erfarer dessuten også at helsepersonell har lite kompetanse om kjønnsmangfold. I møte med helsevesenet opplever mange å føle seg usynliggjort og å ikke bli tatt på alvor eller lyttet til. Generell kunnskapsmangel i samfunnet som helhet, inkludert kunnskapsmangel blant helsepersonell, utgjør et problem for mange.

Jeg vet at det er uenigheter om denne saken i salen, men jeg vil helt tydelig si at det ikke burde være noe uenighet om akkurat disse funnene fra levekårsundersøkelsen, som sier at det finnes mennesker i samfunnet vårt som opplever manglende helsetilbud for hvem de er. Det burde være en felles innsats å sørge for at helsetjenestene våre er et tilbud som alle kan føle at inkluderer også dem.

Den retningen som er nå, kan vi snu. Forslagene som er fremmet i denne saken, får ikke flertall, men vi vet at det er endring på gang. Forskningsprosjekt som vil gi viktig kunnskap, er satt i gang. Det gjøres nå et arbeid i helseregionene for å få på plass et tilbud som er i samsvar med retningslinjene, og regjeringen har satt i gang en utredning som vi håper vil munne ut i et forslag om opprettelsen av en tredje kjønnskategori. Dette er positive signaler, men transpersoner har ventet for lenge. Også de må få den tryggheten det innebærer å vite at det finnes kompetanse og tilpasset helsehjelp tilgjengelig når de trenger det.

Grunde Almeland (V) [14:36:25]: Forslaget vi behandler i dag, er et veldig godt eksempel på en sak som kanskje ikke berører det store flertallet, men betyr veldig mye for dem det gjelder. Vedtar vi disse forslagene, gjør vi en stor forskjell for en liten minoritet, uten at det går ut over majoriteten.

Disse ordene virker kanskje selvsagte for mange av oss, men vi trenger ikke søke lenge på nett, lese mange debattinnlegg i aviser eller skrolle særlig mye på Twitter for å se at det slett ikke framstår som en sannhet for en god del. Mengden hat og motstand transpersoner og ikke-binære møter i offentligheten, er skremmende. De som tør å stå fram og ta kampen i offentligheten, er rett og slett modige, og vi trenger dem. Men selv de som ikke søker offentligheten, blir stadig møtt med hat, enten det er i form av ord, utestenging eller vold.

Stortinget har tidligere vært modig når det har handlet om å gi minoriteter rettigheter som kanskje ikke alle i opinionen var helt modne for. Det ble gjort for over 50 år siden, da vi avkriminaliserte homofili. Det ble gjort på 1990-tallet med partnerskapsloven, på 2000-tallet med ekteskapsloven og i 2016 med loven om juridisk kjønn – for å nevne noen eksempler. Felles for disse eksemplene er at erfaringene er veldig gode. Det viser seg nemlig at om man anerkjenner folk for den de er, får de også et bedre liv, og det uten at livet til dem det ikke gjelder, blir noe dårligere av den grunn. Hvem skulle ha trodd det?

Skal en stat klare å ivareta sine innbyggere og oppfylle deres rettigheter på tilstrekkelig vis, starter det med å anerkjenne hver enkelt av oss, inkludert vår identitet. I dag har vi muligheten til å ta det neste steget for dette. Ved å stemme for å innføre en tredje kjønnskategori gir vi flere anerkjennelse for den de er.

Dette er noe Venstre har foreslått i flere stortingsperioder tidligere, men fått lite støtte for. Derfor var jeg veldig glad da Arbeiderpartiet i forrige periode delvis snudde og sa at de ikke var for å innføre dette, men for en utredning. Derfor hadde jeg heller ikke tenkt å fremme et forslag i denne perioden, fordi regjeringen varslet at det kom en utredning. Men da kultur- og likestillingsministeren i stortingssalen den 12. mai i fjor sa at hun ikke kunne garantere at utredningen ville føre til noe som helst forslag som ville bli presentert for Stortinget, så jeg meg nødt til på nytt å fremme dette forslaget, for at Stortinget skal få muligheten til å forplikte at denne utredningen faktisk fører til noe. Det er det forslaget handler om.

Det er en rekke flere ting jeg har tenkt å nevne om behandlingstilbudet, men jeg kommer tilbake til det.

Lan Marie Nguyen Berg (MDG) [14:39:34]: I et likestilt samfunn skal hver enkelt ha mulighet til å leve et trygt, variert og meningsfullt liv, uavhengig av kjønnsuttrykk eller kjønnsidentitet. Et likestilt samfunn skal romme oss alle og legge til rette for at flest mulig får leve i tråd med seg selv. Et likestilt samfunn betyr tilgang på likeverdig helsehjelp, mulighet for deltagelse og selvbestemmelse over egen kropp.

Bufdir anslår at antallet transpersoner i Norge varierer mellom 20 000 og 260 000 mennesker, avhengig av om man spør om henholdsvis kjønnsdysfori eller kjønnsambivalens. Samtidig benytter staten Norge seg av en tokjønnsmodell med fødselsnumre som er kjønnsspesifikke og har to kategorier. Det norske lovverkets binære forståelse av kjønn gjenspeiler ikke den fulle bredden av kjønnsidentiteter, kjønnsuttrykk og variasjon i kroppslig kjønnsutvikling som finnes i samfunnet vårt. Det fører til at mennesker som ikke definerer seg som mann eller kvinne, ikke får leve livet sitt i tråd med sin kjønnsidentitet. Dagens tokjønnsmodell bidrar til en situasjon hvor offentlige tjenester i praksis forsterker utenforskap, opplevd stigma og en opplevelse av kjønnsdysfori for en allerede sårbar gruppe.

Mennesker i sårbare situasjoner skal møte et forutsigbart, trygt og forståelsesfullt helsevesen, uansett hvor i landet de bor. Da må det være tilstrekkelig kompetanse om kjønnsinkongruens i den kommunale helse- og omsorgstjenesten. Mangelen på klare nasjonale retningslinjer for et fullverdig behandlingstilbud, inkludert hormonbehandling og kirurgiske inngrep, skaper en fortvilet situasjon.

I Helsedirektoratets nasjonale retningslinjer for kjønnsinkongruens fra 2020 står det:

> «Organisering og funksjonsfordeling av helsehjelpen til personer med kjønnsinkongruens bør

være desentralisert, differensiert, koordinert, helhetlig og i tråd med prinsippet om lavest effektive omsorgsnivå.»

Det er på høy tid å følge opp disse retningslinjene og desentralisere behandlingstilbudet til personer med kjønnsinkongruens.

Helse- og omsorgsministeren skriver i svarbrevet sitt til komiteen at det er blitt igangsatt en utredning om et tredje juridisk kjønn, og at utredningen vil danne grunnlag for eventuelle lovforslag. Det er bra, men det haster å få dette på plass. Arbeidet med helsetilbudet til personer med kjønnsinkongruens har for lenge vært mangelfullt, og etableringen av regionale, desentraliserte behandlingstilbud har gått altfor sakte.

Vi i De Grønne kommer aldri til å slutte å kjempe for skeives rettigheter og for et likestilt samfunn. Vi takker Venstre for å ha fremmet dette representantforslaget og støtter forslagene fremmet av SV, Rødt og Pasientfokus.

Hadle Rasmus Bjuland (KrF) [14:42:53]: Jeg deler engasjementet til tidligere talere om å hjelpe grupper i en vanskelig situasjon, og så er jeg uenig i at å hastebehandle et forslag om å innføre en tredje kjønnskategori og utvide desentralisert behandling er et godt svar på det.

Alle mennesker er unike og ulike, og det er et viktig grunnlag for samfunnet vårt. Samtidig er det noen faktorer som er grunnleggende for det samfunnet vi har i dag. Kristelig Folkeparti mener at de to kjønnskategoriene vi har i dag, er nettopp det. Derfor støtter vi ikke dette representantforslaget. Vi mener det må være en sammenheng mellom de biologiske og de juridiske kjønnene i samfunnet. Det har vi i dag, og Kristelig Folkeparti mener at det fortsatt skal være slik.

Samtidig vil jeg si det er viktig at samfunnet tar fortvilelsen til enkeltmenneskene som ikke kjenner seg hjemme, på alvor. Det er mye vi trenger svar på rundt hva slags konsekvenser en eventuell innføring av et tredje kjønn vil få, og det håper jeg at den utredningen som er varslet i løpet av våren, vil belyse grundig fra alle sider.

Dette forslaget handler også om desentralisert behandlingstilbud. Kristelig Folkeparti mener det er behov for å styrke behandlingstilbudet, men her er det snakk om spesialisert behandling, og vi mener det er viktig å sikre god kompetanse og trygghet for dem som har behov for behandlingen. Derfor ønsker ikke vi å fortsette med å desentralisere tilbud og risikere at pasienter i en sårbar fase skal møte ulik kvalitet i behandlingen etter hvor de bor hen i landet. Dagens retningslinjer, som legger opp til en desentralisert behandling, har fått sterk kritikk fra Rikshospitalet, FHI og Norsk forening for barne- og ungdomspsykiatri. De mener retningslinjene er uforsvarlige. FHI argumenterer med at vi har liberalisert tilgangen til en behandling som er irreversibel, og som har store konsekvenser, uten at vi har kunnskapsgrunnlag for det.

Kristelig Folkeparti mener at vi ikke kan ignorere disse innspillene fra flere av våre tyngste fagmiljøer på denne tematikken. Det er et stort behov for mer forskning på dette framover for å få mer informasjon om både ønskede og utilsiktede konsekvenser. Denne forskningen må brukes i det videre arbeidet for å utvikle både retningslinjer og behandlingstilbud.

Statsråd Ingvild Kjerkol [14:45:36]: Regjeringen har en tydelig ambisjon om å styrke skeives livssituasjon og helsebetingelser. Som varslet i Hurdalsplattformen jobber flere departement med en ny handlingsplan for LHBT+-personer under ledelse av Kultur- og likestillingsdepartementet. Sentralt i denne planen er det å forbedre helsetilbudet til mennesker med kjønnsinkongruens. Vi tar sikte på å legge fram denne handlingsplanen tidlig i år.

Jeg er enig med forslagsstillerne i at behandlingstilbudet for personer med kjønnsinkongruens kan bli bedre, og det bygges nå opp et behandlingstilbud i helseregionene. I Helse Sør-Øst er to sentre etablert. Helse Vest tar sikte på etablering av sentre i løpet av våren, og i Helse Midt-Norge og Helse Nord jobbes det med å få organisering og tilstrekkelig og riktig kompetanse på plass. Selv om arbeidet er forsinket, har foretakene nå gjort viktige avklaringer om oppgavefordelingen mellom den nasjonale behandlingstjenesten og helseregionene.

Elementer i det regionale tilbudet kan bl.a. omfatte initial utredning, veiledning, psykososial hjelp og støtte, utprøving av hjelpemidler og oppfølging av hormonbehandling i dialog med den nasjonale tjenesten. Sentrene vil ha en nøkkelrolle i å veilede og bistå lokale spesialisthelsetjenester og kommunale helsetjenester og tilrettelegge for gode, sammenhengende pasientforløp.

Selv om forekomsten av kjønnsinkongruens i befolkningen er lav, er det viktig at fastlegene har nødvendig kunnskap om tilstanden. For mange vil fastlegen og helsesykepleier være det første kontaktpunktet. Det er et viktig prinsipp at fastlegen innhenter nødvendig bistand og henviser pasienten der egne kvalifikasjoner ikke strekker til.

Når det gjelder forslaget om å innføre en tredje juridisk kjønnskategori, viser jeg til at kultur- og likestillingsministeren har satt i gang en utredning. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet har på oppdrag fra Kultur- og likestillingsdepartementet innhentet en juridisk betenkning og har utlyst en samfunnsøkonomisk analyse. Hele utredningen skal etter planen være ferdig i

mai i 2023. Regjeringen vil vurdere veien videre på bakgrunn av den utredningen.

Presidenten [14:48:20]: Det vert replikkordskifte.

Kristin Ørmen Johnsen (H) [14:48:37]: Som jeg sa i mitt tidligere innlegg, startet dette arbeidet i 2020, da Bent Høie ga et oppdrag om å etablere regionale behandlingstilbud. Nå redegjorde ministeren her for noe av framdriften i de behandlingstilbudene. Jeg kunne ikke høre at ministeren nevnte regionalt senter ved Sykehuset i Vestfold, men jeg er iallfall kjent med at de også har startet opp et behandlingstilbud.

Mitt spørsmål er: Hvordan er egentlig framdriften i det, og kan man si noe mer konkret om det planlagte innholdet i behandlingen? Så ser vi at det er i Nord-Norge at det går saktest. Hva kan ministeren gjøre for å pushe på dette? Vi er i 2023, så det har jo gått en stund. Hva kommer det av at det går såpass treigt?

Statsråd Ingvild Kjerkol [14:49:41]: Det er ingen tvil om at dette har tatt lengre tid enn både representanten Ørmen Johnsen, den tidligere helseministeren og jeg hadde ønsket oss. Jeg har sendt et revidert oppdragsbrev for at dette skal bli prioritert. Vi kan nok sikkert forklare noe av forsinkelsen med en unntakstilstand i spesialisthelsetjenesten som følge av pandemien, men jeg er også utålmodig.

Senteret i Vestfold, som representanten nevnte, er et av de to sentrene i Helse Sør-Øst som jeg nevnte i innlegget mitt. De er etablert. Helse Vest tar sikte på etablering i løpet av våren, og Helse Midt-Norge jobber med organisering og riktig kompetanse ved Sankt Olavs hospital, regionsykehuset. Det samme med Helse Nord: Der jobber man nå med organisering, og det har ikke kommet så langt at jeg har noe å meddele utover det.

Kristin Ørmen Johnsen (H) [14:50:47]: Noe som også har vært nevnt, er at det har vært Rikshospitalet som har hatt det vi kan kalle et såkalt monopol på dette feltet. Kan ministeren forsikre om at – hva skal vi si – dette monopolet nå er avviklet, og at det er en forståelse i fagmiljøet, også på Rikshospitalet, om at dette skal være et desentralisert tilbud, sånn at alle har mulighet til å få dette og da slipper å reise til Rikshospitalet?

Statsråd Ingvild Kjerkol [14:51:23]: Vi har mange tjenester som er organisert regionalt og nasjonalt. Tjenestetilbudet for å møte mennesker med kjønnsinkongruens har vært smalt og spesialisert, og det har vært tilknyttet Rikshospitalet, og det har vært en frustrasjon for mange. De regionale tilbudene må finne sin gode ansvarsfordeling, sammen med den nasjonale tjenesten, så vi får en god oppgavefordeling og kan gi de pasientene som trenger helsehjelp, best mulig oppfølging, nærmest mulig der de bor, når det er riktig hjelp på riktig sted. Men det vil også fortsatt være behov for den nasjonale tjenesten tilknyttet Rikshospitalet, så god arbeidsdeling er vel et stikkord her.

Kristin Ørmen Johnsen (H) [14:52:22]: Takk for det.

Jeg har et spørsmål: Nå har vi snakket om spesialisthelsetjenesten, men vi har jo også kommunehelsetjenesten, hvor de fleste som opplever utfordringer med kjønnsinkongruens, møter enten fastlegen eller en helsestasjon. Det er jo kun i Oslo at vi har en helsestasjon for kjønn og seksualitet som – på en måte som det eneste behandlingstilbudet – også inkluderer ikke-binære personer. Vil ministeren ta initiativ til også å få et slikt tilbud ut i andre regioner?

Statsråd Ingvild Kjerkol [14:53:03]: Det er viktig at fastlegene har nødvendig kunnskap om kjønnsinkongruens, sånn at de kan møte sine pasienter på best mulig måte. Fastlegene har jo et listeansvar, og deres oppgave er å følge opp de pasientene de har på listen sin, over tid. Det er også et viktig prinsipp at fastlegen innhenter nødvendig bistand og henviser pasienten der egne kvalifikasjoner ikke strekker til. Så har fastlegene også selv et ansvar for å få til relevant fagutvikling, for å dekke behovet til de pasientene de har på listen sin. Helsesykepleiere vil for veldig mange være første kontaktpunkt, og det er viktig at det også der foregår en god fagutvikling innenfor helsesykepleierfaget, for å kunne møte mennesker med kjønnsinkongruens på en god og kunnskapsbasert måte i en tidlig fase.

Grunde Almeland (V) [14:54:17]: La meg starte med å si at jeg er veldig glad for veldig mange av de initiativene som denne regjeringen og statsråden har tatt, og jeg er også glad for at det er en bred støtte til mye av dette, også fra Høyre, som vi hører tydelig i denne salen.

Det jeg ikke hørte nevnt i statsrådens innlegg, som jo er et av hovedpoengene med dette representantforslaget, er situasjonen for ikke-binære. De tiltakene som nå gjøres for å bedre behandlingstilbudet, treffer veldig godt dem som opplever kjønnsinkongruens, men med en binær kjønnsidentitet. Bekymringen fra miljøet, som er veldig tydelig, er at det som rulles ut nå, ikke i tilstrekkelig grad treffer de ikke-binære. Så spørsmålet mitt er: Hvordan vil statsråden sikre at også ikke-binære i tilstrekkelig grad vil kunne møte et helsetilbud som gjør at de faktisk får den hjelpen de trenger?

Statsråd Ingvild Kjerkol [14:55:18]: Kjønnsinkongruens er en tilstand hvor det ikke er overensstemmelse mellom den kjønnsidentiteten man har, og det fødselskjønnet man har. Det kan ha mange kategorier. Jeg

synes ikke det riktig av meg som helseminister å kategorisere det.

Det som er helsebehovet man har, er å få hjelp til å leve et godt liv og få nødvendig helsehjelp ut fra det som er ens egen kjønnsidentitet, når den avviker fra fødselskjønnet. For noen er det ikke-binært, i den strengen, for andre er det at man er født med ett kjønn og identifiserer seg med et annet. Det er viktig for meg at man får helsehjelp uansett.

Grunde Almeland (V) [14:56:08]: Jeg ble litt betrygget og så litt ikke-betrygget av det svaret. Jeg ble betrygget fordi jeg tror jeg er helt enig med intensjonen til helseministeren, men jeg er litt redd for at når helseministeren skal sørge for at behandlingstilbudet er godt og relevant, må man faktisk gripe inn og sørge for at man bryter opp det systemet man har hatt til i dag. Altfor mange har møtt opp på Rikshospitalet med en visshet om at hvis de skal få behandling, hvis de skal få hjelp, må de si at de ønsker å gå helt den andre veien fra der de er i dag, og at det ikke er rom i det helsesystemet man har i dag, for en ikke-binær identitet, altså en identitet som faller et eller annet sted imellom.

Jeg håper at statsråden har lyst til faktisk å følge opp det som jeg opplever er intensjonen hennes, også med konkret politikk, for det er det vi savner i det som rulles ut i dag, og det er det jeg håper at statsråden nå vil svare på om hun faktisk ønsker å følge opp.

Statsråd Ingvild Kjerkol [14:57:11]: Det med å gå helt den andre veien og ikke – jeg vet ikke om jeg følger den beskrivelsen helt.

Da Stortinget vedtok lov om juridisk kjønn for første gang, var det et nybrottsarbeid – en lov som rammer inn hvilken rett man har til å være seg selv fullt og helt. Det er ganske grunnleggende for et menneske: aksept og frihet til å bevege seg mot egne mål.

Før den loven var det sånn at man måtte sterilisere seg for å endre juridisk kjønn, og når Stortingets vilje var å oppheve det kravet, mener jeg det også reflekteres i den medisinske behandlingen som tilbys. Akkurat hva man ønsker å motta av medisinsk behandling, er et forhold mellom behandlende lege eller helsepersonell – når det kanskje er en psykolog og ikke en kirurg – og pasienten, så å gå veldig tett inn i de ulike kategoriene synes jeg er feil av meg som statsråd.

Grunde Almeland (V) [14:58:20]: Jeg vil likevel oppfordre helseministeren til å gå i dialog med dem som faktisk skal motta denne hjelpen, for den bekymringen som er ganske unison fra den gruppen, bør man også ta på alvor.

Jeg vil avslutte med et litt annet spørsmål, og det går på fastlegene. Der hørte jeg også det statsråden sa i sitt innlegg, som jeg i stor grad er enig i. De har nettopp denne portvokterfunksjonen, som statsråden også påpeker, men veldig mange i gruppen opplever at de ikke får den nødvendige henvisning og hjelp fordi veldig mange av legene de møter i primærhelsetjenesten, i det første møtet, ikke engang har så grunnleggende kompetanse at de vet hvor de skal henvende seg.

Jeg er også enig i at her har den enkelte lege et eget ansvar for å søke den kompetansen, men det er et politisk ansvar å sørge for at den kompetansen er tilgjengelig, og det er derfor vi foreslår det i forslaget. Jeg lurer på om statsråden faktisk ønsker å gjøre noe med dette, selv om ikke partiet hennes kommer til å stemme for forslaget i dag.

Statsråd Ingvild Kjerkol [14:59:25]: Jeg er enig med representanten i hele resonnementet. Det som er veldig bra med fastlegeordningen, og det vi ønsker å beholde og foredle, er listeansvaret: at fastlegens pasienter blir fulgt opp over tid, og at fastlegen kjenner sine pasienter fordi man har kontinuitet.

Jeg mener at når vi får opp det regionale tilbudet, vil også landets fastleger få mer støtte til å kunne henvise til det regionale tilbudet. Det vil øke kapasiteten, det vil øke nærheten, og det vil komme disse pasientene til gode. Det er nok en utfordring å skulle lage spesialiserte tilbud i fastlegeordningen. Her må fastlegene selv også ta et ansvar gjennom listeansvaret og de pasientene de har.

Presidenten [15:00:22]: Replikkordskiftet er dermed omme.

De talere som heretter får ordet, har også en taletid på inntil 3 minutter.

Per-Willy Amundsen (FrP) [15:00:38]: To og en halv milliarder år med evolusjon har fremskapt to kjønn. Det er ingen begrunnelse for at det skal kunne eksistere noe annet enn to biologiske kjønn. Det følger av den reproduktive evnen som hvert enkelt menneske har. Det følger av kromosomene hvert enkelt menneske har, og det er et faktum at kjønn er binært. Det er biologi. Dette er derfor en svært merkelig debatt å lytte til, om man skal innføre en juridisk kjønnskategori som avviker fra de biologiske kategoriene, fordi man etter sigende skal gi anerkjennelse til enkelte grupper.

Jeg vil hevde at det ikke er Stortingets rolle, Stortingets oppgave, på noen som helst slags måte å bekrefte et feilaktig realitetsbilde. Det er ikke vår oppgave som politikere å vedta lover i motstrid til vitenskapelige fakta for å tilfredsstille enkelte grupper. Ingen biolog som er ærlig, vil hevde noe annet enn at det kun finnes to – kun to, binært altså – kjønn. Det er et faktum, og da bør man forholde seg til det. Det bør også Stortinget gjøre.

Det som imidlertid også bekymrer meg, er det behandlingstilbudet som man etter hvert har utviklet,

hvor man faktisk gir behandling til personer som er barn – man gir barn hormonbehandling. Vi har sett flere eksempler på folk som har stått frem fordi de har fått såkalt kjønnsbekreftende behandling – noe som er et nyord som tilslører sannheten – en behandling som man har angret på i ettertid. Jeg vil anta at vi noen år inn i fremtiden kommer til å se mange søksmål mot staten fordi man har drevet med denne typen behandling, gitt hormonbehandling til barn og kirurgiske inngrep til personer som ikke har beslutningskompetanse. Det vil ramme staten i fremtiden.

La oss gjøre det eneste riktige. La oss respektere, selvfølgelig, alle mennesker, de meningene og ønskene man måtte ha, men vi kan ikke tilpasse sannheter til den enkeltes eget virkelighetsbilde. Du blir ikke katt fordi du føler deg som katt, og det er ikke vårt ansvar å bekrefte det.

Grunde Almeland (V) [15:03:59]: Jeg kunne sagt mye til forrige taler, men jeg velger å si bare én ting, og det er at jeg er glad for at flertallet i denne salen ikke har en diskusjon om hvorvidt transpersoner, inkludert ikke-binære, eksisterer.

Mennesker som opplever kjønnsinkongruens, har ofte behov for helsehjelp relatert til dette. Målet med helsehjelpen er å tilby kjønnsbekreftende behandling for å dempe eller fjerne smerten, ubehaget og plagene og fremme en trygg identitet. Omfanget av og kvaliteten på tilbudet om helsehjelp har stor betydning for personer med kjønnsinkongruens' levekår og livskvalitet, som vi har snakket om i denne debatten.

Nasjonal behandlingstjeneste for kjønnsinkongruens, NBTK, har lenge vært tillagt ansvaret for å drive pasientbehandling for diagnosen kjønnsinkongruens som i diagnosemanual ICD-11 innebærer binære og ikke-binære kjønnsidentiteter. Personer med ikke-binær kjønnsidentitet blir i dag ikke inkludert i det nasjonale behandlingstilbudet og står derfor uten tilstrekkelig helsehjelp. Dette er viktig å si, for selv i behandlingen av dette forslaget har flertallet nok en gang ikke tenkt på denne gruppen. Derfor må behandlingstilbudet ved NBTK gjennomgås med sikte på å tilby forsvarlig helsehjelp til pasientgruppen som helhet, og det er derfor vi fremmer det forslaget i dag.

I retningslinjene fra 2020 står det klart og tydelig at organiseringen og funksjonsfordelingen av helsehjelpen til personer med kjønnsinkongruens bør være desentralisert, differensiert, koordinert helhetlig og i tråd med prinsippet om lavest effektive omsorgsnivå, osv. Som vi har fått etablert i debatten i dag, gjenstår det fortsatt mye arbeid.

Siden jeg var med på å fremme dette forslaget, har jeg flere ganger i debatter i offentligheten blitt anklaget for at det er uansvarlig å desentralisere behandlingen. La meg være tydelig: Det som er uansvarlig, er å ha et system hvor folk som trenger hjelp fra helsesystemet, ikke får det. Desentralisering betyr ikke at man skal starte opp nye kirurgiske enheter på alle lokalsykehus, men det betyr at behandling skal skje nærmere den enkelte der det er mulig og forsvarlig. Ved å inkludere ikke-binære slik diagnosemanualen legger opp til, vil man også kunne gi folk mer riktig behandling fra det offentlige. For med dagens praksis, hvor man i altfor stor grad tvinges til å velge om man er helt mann eller helt kvinne, øker risikoen for feilbehandling. La oss tilpasse behandlingen til den virkeligheten vi faktisk lever i.

Derfor er jeg glad for at selv om ikke Venstre sitter i denne komiteen, har SV, Rødt og Pasientfokus sørget for at forslagene våre blir fremmet. Vi støtter selvsagt dem. Vi synes også den formuleringen som SV og Rødt har kommet fram til om en tredje kjønnskategori, er et veldig godt kompromiss, og vi støtter også det.

Presidenten [15:07:07]: Fleire har ikkje bedt om ordet til sak nr. 8.

Sak nr. 9 [15:07:10]

Innstilling fra energi- og miljøkomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Mathilde Tybring-Gjedde og Nikolai Astrup om en mer sirkulær økonomi (Innst. 124 S (2022–2023), jf. Dokument 8:254 S (2021–2022))

Presidenten [15:07:23]: Etter ynske frå energi- og miljøkomiteen vil presidenten ordna debatten slik: 5 minutt til kvar partigruppe og 5 minutt til medlemer av regjeringa.

Vidare vil det – innanfor den fordelte taletida – verta gjeve høve til inntil fem replikkar med svar etter innlegg frå medlemer av regjeringa, og dei som måtte teikna seg på talarlista utover den fordelte taletida, får ei taletid på inntil 3 minutt.

Ola Elvestuen (V) [15:07:54] (ordfører for saken): Jeg vil begynne med å takke komiteen for behandlingen av dette representantforslaget, og jeg vil også takke forslagsstillerne fra Høyre, representantene Mathilde Tybring-Gjedde og Nikolai Astrup, for å ha lagt fram forslaget om hvordan få mer sirkulær økonomi – et stort og bredt tema. Det er viktig at vi nå har fått anledningen til å diskutere det i komiteen og behandle denne saken, slik at vi kan ta tak i den store helheten. Vi gjennomførte også en høring i komiteen den 8. november i fjor.

Det er vanskelig å si hvor viktig det er å gå fra en bruk og kast-økonomi til en sirkulær økonomi. Vi er i en na-

tur- og klimakrise. Vi skal kutte utslipp nasjonalt, og vi skal ta ansvar for utslippskutt internasjonalt i hele verdikjeden for de produktene vi bruker. Og vi skal ta vare på mer natur i Norge samtidig som vi tar ansvar for naturen og tar med naturen i hele verdikjeden for de produktene og tjenestene vi bruker i Norge. For å nå disse målene må vi gå over til en omfattende og grunnleggende sirkulær økonomi. Det er så ambisiøse vi må være. Vi må etablere en global markedsøkonomi innenfor naturens tåleevne. Det er det eneste fornuftige både for å kutte utslipp og for å ta vare på natur og også det eneste økonomisk fornuftige for oss å gjøre. Når vi går inn for en sirkulær økonomi, er det også viktige næringspolitiske tiltak som må gjennomføres i Norge.

Det har vært jobbet lenge med å styrke sirkulærøkonomien i Norge. Forrige regjering la fram en nasjonal strategi for en grønn sirkulær økonomi tilbake i 2021, og den følges opp av dagens regjering. Det ble også lagt fram en plaststrategi i 2021. Det er ingen tvil om at mye av den politikkutformingen som må skje, og som skjer, skjer i nært samarbeid både med våre nordiske naboer og ikke minst – som EØS-medlem i samarbeid og som en pådriver – med EU.

Jeg er glad for at komiteen har kommet til enighet om flere forslag. Det er en enstemmig komité som er enig om fem forslag, bl.a. et der vi ber regjeringen gjennomgå virkemiddelapparatet. Virkemiddelapparatet – treffer det godt nok for sirkulærøkonomiutviklingen i dag? Det var tema også i den nasjonale strategien fra 2021, men det er fortsatt nødvendig å se nærmere på det. For min egen del undrer jeg fortsatt på om vi ikke må se på om vi trenger et Enova også for å støtte opp om sirkulær økonomi. Det er også forslag til vedtak om at vi skal legge til rette for materialbanker for ombruk av byggevarer, mer digitalisering for innrapportering av avfallsmengder, en tverrsektoriell strategi for massehåndtering og etablering av en digital markedsplass for overskuddsmasser etter en modell fra Bærum. I tillegg ønsker et flertall å styrke kompetansen og ha trepartssamarbeid om sirkulær økonomi.

Ellers er det mange forslag i saken, jeg tror det er 38 forslag, som jeg går ut fra at de ulike forslagsstillerne vil gå inn på. Som vedtakspunktene fra komiteen viser, handler mye om bygg og anlegg. Bygg og anlegg er den største kilden til avfall, og der er det største potensialet for ombruk og gjenbruk og dermed også redusert ressursbruk og kutt i utslipp. Det viktige med bygg og anlegg er imidlertid å huske på at man først og fremst må stimulere til at bygg ikke rives, men at de gjenbrukes og oppgraderes. Der må staten og det offentlige gå foran selv. Offentlige anskaffelser utgjør 600 mrd. kr i året i Norge, og dette er også viktig i bygg- og anleggsbransjen.

Så må man se på om det er noen feil i systemet. Blant annet virker dokumentavgiften i dag slik at det lønner seg mer å rive et bygg enn å ivareta et bygg og ruste det opp.

Vi har en plaststrategi som er vedtatt. Vi må ha et utvidet produsentansvar – det er det flere forslag om. Det er også forslag om mineraler og sjeldne jordarter, men jeg går ut fra at dette er temaer som de ulike partiene vil gå inn på selv.

Presidenten [15:13:03]: Vil representanten ta opp forslag?

Ola Elvestuen (V) [15:13:05]: Jeg tar opp alle forslag Venstre har sammen med andre partier.

Presidenten [15:13:08]: Då har representanten Ola Elvestuen teke opp dei forslaga han refererte til.

Linda Monsen Merkesdal (A) [15:13:22]: Me lever i tidsalderen for overforbruk. Me følgjer eit spor der forbruk, produksjon og etterspurnad etter varer og tenester ikkje lenger er berekraftige. Me har rett og slett ikkje fleire ressursar igjen til å fortsetja på denne måten. Tida for å kasta ressursar i staden for å bruka om att det ein kan bruka om att, er forbi.

Forbruket har gjeve oss innovasjon, berre sjå på den enorme utviklinga til mobilen, men no er det på tide å sjå på utfordringane i forbruket vårt. I utfordringar ligg det òg moglegheiter – moglegheiter som inspirerer til innovasjon og igjen gjev lokale arbeidsplassar. Det skal me på nytt stimulera til, med sirkulærøkonomi som drivar, der verkemiddelapparatet er som støttehjulet og fagforeiningane, fagarbeidarane og næringslivsorganisasjonane er medspelarane våre for å dreia økonomien i ei sirkulær retning. Fotavtrykket frå overforbruket skal ned. For å oppnå det må me ha ambisjonar om at bruk av sekundære råvarer skal doblast. EU har ambisjonar om dette inn mot 2030.

Her ligg noko av Noregs konkurransefortrinn, og det er gledeleg at me no har ei regjering som ønskjer å implementera standardar i takt med krava frå omverda. Me må stoppa opp og sjå på den totale ressursbruken av jorda. Noreg er storforbrukar av ressursane på jorda, og me er med på å auka presset på naturen og bidra til knappleik på viktige naturressursar. Handelen i verda føregår raskare enn nokon gong.

I handel er landegrensene nære og vegen kort frå bestilling og produksjonstid til shipping. Sirkulærøkonomi handlar også om samhandling – samhandling mellom produsentar, lovverk og forbrukarar og ikkje minst på tvers av landegrenser. Det må stillast krav og vera kontinuitet og lønsemd. Så mykje som 80 pst. av berekraftseigenskapane til eit produkt blir avgjorde i designarfasen.

Sirkulærøkonomi inneber utvikling av verdikjeder der auka levetid, reparasjon, moglegheiter for materialattvinning og ombruk er ein integrert del av designen av produktet. Dette vil gje forbrukarar og produsentar ei reell moglegheit til å kunna utføra sirkulære handlingar, og det vil få reell påverknad på ressursbruken.

Eg hugsar då varer varte. Det var faktisk sånn før at ein kunne kjøpa ein vaskemaskin som varte halve livet. Det blei ikkje kjøpt ein ny før den gamle maskinen ikkje lenger kunne reparerast. Det var faktisk mange som levde av å reparera kvitevarer, elektronikk, sko, tøy og møblar. Dei slutta med det fordi det blei billegare å kjøpa nytt. Det var faktisk meir lønsamt å reparera. I dag er det faktisk billegare å kjøpa ny skrivar enn å bytta blekkpatronar i den gamle skrivaren ein har ståande heime.

I dei globale marknadene blir ikkje samfunnsøkonomiske kostnader reflekterte i prisane på produkta. Det manglar også regelverk som regulerer ressursbruken. Difor er det bra at EU no legg grunnlaget for eit nytt regelverk for å fremja berekraftige produkt og heilskapleg regulering av verdikjedene. EU-kommisjonen har utropt sirkulærøkonomi til eit av dei viktigaste tiltaka for å nå målet i EUs grøne giv. Sirkulærøkonomi er ein føresetnad for klimanøytralitet.

Dette vil også påverka oss i Noreg, og Noreg må spela på lag og vera like ambisiøse. Me har moglegheiter til å bli leiande på sirkulærindustri, som igjen vil gje arbeidsplassar og innovasjon, nettopp fordi me har ressursar og økonomi til å vera med på å snu utviklinga. Ambisjonane til regjeringa må difor vera tett kopla til EUs grøne giv og den ambisiøse klima- og miljøpolitikken som blir ført i EU- og EØS-områda. Det må liggja ei forplikting der når ein produserer og sel, og det bør liggja informasjon og forpliktingar ved det ein kjøper.

For å stimulera til ei grøn omstilling i næringslivet vil regjeringa prioritera grøne innovasjonsprosjekt. Me jobbar også for å bidra til auka digitalisering som kan fremja sirkulære løysingar.

Oppdraget med å gjera samfunnet om til eit berekraftig samfunn i ordets rette betyding, der berre avfall er avfall og ressursar blir nytta, har aldri gått raskare. Arbeidarpartiet tek dette oppdraget på alvor.

Mathilde Tybring-Gjedde (H) [15:18:38]: Jeg er veldig glad for å komme tilbake fra foreldrepermisjon og se at komiteen har samlet seg om flere viktige forslag for en mer sirkulær økonomi – så takk til saksordføreren og til komiteens medlemmer for et godt samarbeid.

Det er ingen tvil om at dette er nødvendig. Vi trenger en sirkulær revolusjon, og vi må bruke materialer og energi mye mer effektivt enn i dag, enten det skjer gjennom sortering, resirkulering, gjenbruk, reparasjon eller deling. Ikke minst må det også bli lønnsomt å utvikle sirkulære forretningsmodeller, enten det er i byggebransjen, tekstilbransjen eller avfallsbransjen, ellers får vi ikke det volumet og den skalaen som er nødvendig for å kutte utslipp og redusere overforbruket av naturressursene våre.

Jeg har lyst til å understreke ordet lønnsomhet, for det er ingen automatikk i at forutsigbare krav til utslippskutt, eller krav til ombruk og økt gjenvinning av materialer i f.eks. byggebransjen, må bety at ting blir dyrere og mer ulønnsomt. På sikt kan det bety at ressurser brukes mer effektivt, at det vokser fram et innovativt marked med mer miljøvennlige materialer, og at norsk konkurranseevne styrkes, kanskje særlig i det europeiske markedet, for EU er godt i gang. De har gjennom sin handlingsplan for sirkulærøkonomi og taksonomien lagt sterke føringer som framover vil påvirke markedet og regelverket i Norge. Det er det nye økodesigndirektivet, det er krav til produsentansvar for plast, krav til avfallshåndtering og forslag til ny byggevareforordning. Norge må følge med, og vi må koble oss tett på.

Jeg er veldig glad for at det i dag er flertall for å etablere materialbank for ombruk av byggevarer, treparts bransjeprogrammer og en forbedring av virkemiddelapparatet, men det er flere viktige tiltak på bordet som jeg skulle ønske at også regjeringspartiene hadde stemt for.

Det burde ha vært flertall her i dag for å slå fast at det skal være et deponiforbud for gips. De industrielle løsningene for materialgjenvinning er på plass, og store aktører, som Norgips, etterlyser resirkulert gipspulver. Likevel deponeres det i altfor stor grad i Norge fremdeles.

Det burde også ha vært flertall for produsentansvar for plastutstyr også i landbruket, og det burde ha vært flertall for å fase inn materialgjenvinningskrav for bygge- og anleggsavfall. Det er ikke tilstrekkelig med bare krav til kildesortering. Det burde ha vært flertall for å etablere egne måltall for sirkularitet i økonomien, og det burde – ikke minst – ha vært flertall for mer offensive tiltak for bygge- og anleggsnæringen. Det er fordi næringen står for 15 pst. av Norges klimautslipp, og de står for store mengder av avfallet, men også fordi veldig mange aktører i bransjen – og det har nesten overrasket meg i dette arbeidet – er veldig offensive for faktisk å komme i kontakt med myndighetene, ha et klimapartnerskap og fase inn fornuftige krav til både utslippskutt fra materialbruk og mer gjenbruk og gjenvinning av materialer i nybygg og ombygg.

Norge har en veldig offensiv byggevareindustri. Vi har Norgips, som bruker resirkulert gipspulver; Glava, som bruker resirkulert glassråvare i produksjonen av glassull; og Grønn Byggallianse, som representerer nesten 400 aktører i bransjen, og Entreprenørforeningen som ønsker krav.

Regjeringen har sagt at det kommer miljøkrav, men vi vet fortsatt ikke når eller hvordan eller hva, og jeg synes det er dumt at man i dag signaliserer at man ikke kommer til å stille krav om andel ombruksvarer og gjenvunne materialer i nybygg og ombygg. Ja, det er et umodent marked for det i dag, men dersom man varsler krav til bransjen flere år i forveien og utformer kravene sammen med bransjen – samtidig som man skjerper kravet til materialgjenvinning, fjerner unntak for deponiforbud, setter i gang med pilotprosjekt, stiller krav i offentlige anskaffelser og hjelper næringen med digitalisering – vil markedet også begynne å omstille seg, og det blir mer lønnsomt å utvikle materialer med lave utslipp og mer lønnsomt å ta vare på og gjenvinne de byggematerialene man i dag får når man river bygg, eller overskuddet fra når man bygger bygg.

Avslutningsvis vil jeg varsle om to endringer i Høyres stemmegivning i dag. Vi kommer ikke til å stemme for forslag nr. 8 likevel. Det er kommet inn noen nye innspill som vi ønsker å vurdere litt grundigere. Derimot vil vi stemme for forslag nr. 19. Vi trenger et skatte- og avgiftssystem som oppfordrer til sirkulære aktiviteter. Vi har vært opptatt av å se helheten i skatte- og avgiftssystemet, og vi har avventet Torvik-utvalget. Men de kom med sine anbefalinger rett før jul, og der anbefalte de nettopp en bred utredning av ulike sirkulære tiltak. Det er noe jeg egentlig håper flere av oss her kan ende med å stemme for, for det bør gjøres veldig raskt hvis vi skal få fortgang i arbeidet.

Vi når ikke klimamålene våre dersom vi ikke reduserer overforbruket av naturressurser. Da må tempoet opp, og dette er en bra start i dag.

Ole André Myhrvold (Sp) [15:23:47]: «Sirkulærøkonomi» er egentlig bare et ord for bedre å ta vare på ressursene. Og det er jo på høy tid at man begynner å ta det litt forslitte ordtaket om at vekst ikke er å forbruke mer, men å forvalte bedre, på alvor. Senterpartiet står for en linje med nøkternhet og nøysomhet, der ressursene skal brukes på best mulig vis, og hvor vi skal overlate kloden i bedre stand til kommende generasjoner. Da er vi nødt til å få en mer sirkulær økonomi.

Norge skal gjennom en omfattende omstilling. Overgangen fra en lineær til en sirkulær økonomi er en forutsetning for å nå miljømålene våre og klimaforpliktelsene våre. Samfunnets ressursbruk må gjøres mer effektiv og bærekraftig, og gode sirkulære verdikjeder må skapes i hele samfunnet.

Jeg skal innom tre områder, tenkte jeg, og tekstiler er et av dem. Norge er en storforbruker, og tekstiler står i dag for en betydelig andel av verdens ressursbruk. Vi importerer mye, vi har et høyt forbruk, og rundt halvparten havner til slutt i restavfallet – uten at de fleste tenker noe mer over det. Tekstilenes sammensetting er avgjørende for muligheten for gjenbruk, og vi må stille krav til produsentene for å sikre størst mulig grad av rene materialstrømmer som kan nyttes i sirkulærøkonomien.

Klima- og miljødepartementet har derfor satt ned en arbeidsgruppe bestående av ideelle organisasjoner og sentrale næringslivsaktører som vil komme med anbefalinger til utforming av en produsentansvarsordning for tekstiler i Norge. Det er bra. Det er et viktig arbeid der næring, stat og ideelle aktører finner sammen for å løse dagens utfordringer.

Det andre er at vi endelig, får jeg si, fra nyttår skal sortere alt husholdningsavfall, og at det nå er innført et krav til kommunene om at man innen 2030 skal ha en utsorteringsgrad på 70 pst. for plast og matavfall. Det er på høy tid – ja, det er på overtid. Det vil gjøre mer avfallsressurser fra norske hjem tilgjengelig for gjenbruk. Matavfallet kan brukes til bl.a. biogass eller -gjødsel, som igjen vil inngå i produksjonen av ny mat.

I bygg- og anleggsbransjen opplever jeg stor utålmodighet. Vi ser en næring som har konstruktive innspill og ønsker å delta aktivt i omstillingen. Overskuddsmasse og avfall fra bygg- og anleggsbransjen er en ressurs, og aktører som Maskinentreprenørenes Forbund har i sitt høringsbrev påpekt mange av de mulighetene dagens bransje har for økt gjenbruk og en mer effektiv avfallshåndtering. Her må stat, kommune og næringsliv arbeide sammen for best mulig å ta i bruk eksisterende løsninger og utvikle nye for å løse dagens utfordringer. Og så bør vi kanskje som folkevalgte, både her og ute i fylker og kommuner, tenke litt over – når vi skal gjøre noe med den gamle skolen eller gamlehjemmet, for ikke å snakke om regjeringskvartalet – om vi heller skal gjenbruke/rehabilitere i stedet for å bygge nytt. Der har vi mye å gå på.

Hurdalsplattformen er klar. Jeg er glad for at Senterpartiet og Arbeiderpartiet er såpass klare på at langsiktig og bærekraftig forvaltning av ressursene er et grunnprinsipp for denne regjeringen. Den sirkulære økonomien, med økt gjenbruk og gjenvinning, gir muligheter for ny næringsvirksomhet og arbeidsplasser i hele landet, og her har staten en viktig rolle som tilrettelegger gjennom lovgivning og skatte- og avgiftssystemet, men også som aktør, gjennom offentlige innkjøp. Der har vi virkelig en mulighet til å gjøre en forskjell, og regjeringen er godt i gang med dette arbeidet.

Birgit Oline Kjerstad (SV) [15:27:41]: Noreg har ein lang veg å gå når det gjeld å omstille økonomien til å bli meir sirkulær og berekraftig. Materiala vi hentar frå naturen i den eine enden, kjem før eller seinare ut i den andre enden som avfall. Berre om lag 8 pst. av materialet i tinga vi brukar i Noreg, går inn att i verdikjeda og

blir nye produkt. Om alle menneske skulle ha hatt det same materielle forbruket som vi har i Noreg, måtte vi hatt ressursane til meir enn tre jordklodar. Det illustrerer utfordringa, men det illustrerer også dei store moglegheitene som vi har.

Høge klimagassutslepp og naturtap er i stor grad knytte til produksjon og forbruk av varer og materiale. Ei sirkulær verdikjede er difor ein føresetnad for å nå klimamåla og måla i naturavtalen som vi nettopp har signert. I framtida må det koste meir å ta i bruk jomfrueleg materiale, og difor vil vi ha greidd ut ei avgift som gjer at det blir meir lønsamt å bruke resirkulert materiale. SINTEF kom nyleg med ein rapport som syner at resirkulering og rett teknological kan redusere mineralbehovet i den grøne omstillinga med heile 58 pst. innan 2050. Stortinget og regjeringa må difor på banen og leggje til rette for at omstillinga kan skje betre og fortare, gjennom å vedta lover og reguleringar som gjev gode, rettferdige og føreseielege spelereglar for ein sirkulær økonomi.

Men dette er komplekst. Difor vil vi, saman med fleire andre parti, føreslå at det blir laga ei stortingsmelding for korleis Noreg skal redusere sitt fotavtrykk innanfor planeten si toleevne. Dette får dessverre ikkje fleirtal i dag, men vi meiner det er nødvendig. Mange aktørar er alt i gang, og desse avdekkjer problemstillingar og behov som må avklarast. I byggsektoren har arkitektane i FutureBuilt synt at det går an å byggje hus med 50 pst. mindre klimagassutslepp ved å jobbe smart med design og gjenbruk av byggjemateriale.

Vartdal Plast på Sunnmøre har laga si eiga produsentansvarsordning og bygd opp logistikk for innsamling og gjenbruk av isopor i fiskekasser og isolasjonsmateriale. H-Vinduet på Sunnmøre har utvikla vindauge som skal ha 60 års garanti, og som er designa for gjenbruk. Her skjer det veldig mykje, og fordi det skjer mykje, er det veldig viktig at vi får til godt samarbeid mellom myndigheiter, bransjar og næringar for det vidare arbeidet, både for å byggje kompetanse og for å utvikle regelverk og reguleringar som lettar innovasjon og omstilling. Eg opplever at mange ute i sivilsamfunnet er utolmodige etter å få desse reguleringane på plass så ein kan begynne å jobbe endå meir målbevisst. Ein nøkkel for arbeidet med å bli meir ressurseffektive er å utvikle standardar og digitale verktøy for å formidle brukte materiale og overskotsmasse. Difor er det bra med sånne forslag og at vi er blitt einige om det.

SV meiner at å harmonisere regelverk for å slutte å oppretthalde det kunstige skiljet mellom hushaldningsavfall og næringsavfall er viktig for å få ei meir effektiv verdikjede. Gjennom produsentansvarsordninga må vi sørgje for at kostnadene med handtering i dei kommunale avfallsanlegga blir dekte av avgiftene som blir lagde på produkt og varer.

Industriell produksjon er avhengig av volum, og det gjeld også resirkulering. Difor må det vere gjennomtenkte løysingar, god logistikk og tryggleik for volum og leveransar. Ein ressurseffektiv og sirkulær økonomi avgjer om Noreg skal nå sine klima-, miljø- og berekraftsmål. Skal vi greie denne omstillinga, må det bli utarbeidd hensiktsmessige reguleringar og bransjestandardar, i forståing med industri- og næringsaktørar, som koplar klimaomsyn, miljøomsyn og økonomisk berekraft.

Mange varer er produserte i andre land, men endar sine dagar i våre kommunale avfallsanlegg. Fordi varer flyttar seg over landegrenser, er det viktig å stille krav til importørar og få til eit internasjonalt samarbeid om standardar for å løyse problema. Det må stillast krav til design av varer som skal seljast til Noreg, at det er mogleg å resirkulere dei. Difor treng vi lovpålagde produsentansvarsordningar.

Det er mange forslag i denne innstillinga, og ikkje alle vil få fleirtal. Det gjenspeglar at sirkulær økonomi handlar om mange ting på ein gong, og at arbeidet med dette vil ta tid, men eg trur at dei forslaga som komiteen har samla seg om, er viktige for å kome vidare.

Med dette tek eg opp mindretalsforslag nr 24, og eg ser fram til vidare arbeid med å få til ein sirkulær økonomi, til beste for miljø og klima i Noreg.

Presidenten [15:32:35]: Då har representanten Birgit Oline Kjerstad teke opp det forslaget ho refererte til.

Sofie Marhaug (R) [15:32:49]: Sirkulær økonomi har blitt et moteord, særlig blant politikere, men det er fortsatt litt ullent hva begrepet egentlig består i, og om de forslagene som blir vedtatt i dag, og som får flertall i dag, egentlig hjelper så veldig på å gjøre det klarere, er jeg dessverre ikke helt sikker på.

Verdens naturfond lanserte på tampen av fjoråret en rapport om Norges forbruk av natur og ressurser og om hvordan det er mulig å halvere det forbruket. Vi bruker naturens ressurser som om vi skulle hatt tre planeter å leve av, som forrige taler også var inne på, og det går ikke lenger. Da er vi nødt til å gå fra en lineær økonomi til en mer sirkulær økonomi, eller egentlig fra evig vekst til gjenbruk og reduksjon i forbruk.

Jeg har liten tro på det som ofte kalles grønn vekst, fordi vi også må gjøre noe med selve vekstparadigmet, altså med den kapitalistiske ideen om at ting bare kan vokse og vokse. Vårt forbruk gjør i dag at vi overskrider seks av ni av planetens tålegrenser, ifølge den samme rapporten. Norge har et av verdens største fotavtrykk på naturen når vi ser på hvor mye varer, ressurser, mat og andre tjenester som er produsert nasjonalt og importert fra utlandet, uten å regne med eksporten. Reduksjon av forbruket er en viktig måte å sørge for at vi i det hele tatt klarer å nå målet om 30 pst. bevaring av natur innen

2030, sånn som vi har ivret for i Montreal, med den internasjonale naturavtalen.

Noen partier påstår i merknads form i denne saken at det er de frie markedskreftene som har sørget for at det er færre som lever i ekstrem fattigdom i dag enn i 1990. Jeg vil advare litt mot en sånn tankegang, for det er ikke de frie markedskreftene som sørger for at den økonomiske veksten fordeles jevnere, som sikrer at flere inkluderes i arbeidslivet, eller som sørger for sosiale velferdsordninger som gjør at alle får utdanning og helsehjelp. Det er det fellesskapet som gjør, og det er det fellesskapet og den fellesskapstanken vi må ta vare på og bygge videre på når vi nå, forhåpentligvis, skal gå fra en lineær til en mer sirkulær økonomi.

Et av de enkleste grepene vi kan ta for å sikre en mer sirkulær økonomi, er å lage en handlingsplan for å redusere matsvinn. Det er kanskje det letteste vi kan gjøre for å sikre at ressurser, her mat, blir brukt og ikke ødelagt. Vi vet også at mange hopper over måltider fordi de ikke har råd til å kjøpe mat når prisene stiger. Samtidig kaster vi mat. Det er et av de mange konkrete forslagene som dessverre ikke får flertall i dag.

Byggenæringen er en stor sektor som med tydelige grep kunne redusert avfallet sitt betraktelig, og offentlig sektor, både statlig og lokalt, er en betydelig aktør innen bygg og anlegg. Hvis offentlig sektor hadde gått foran med å redusere utslipp gjennom anbudskrav og egenaktivitet, ville det redusert utslippene fra materialbruken her vesentlig.

Representanten fra Senterpartiet var inne på dette med å ikke rive og bygge nytt, men heller rehabilitere. Men det er jo ikke mulig så lenge pris er det avgjørende i de anbudsrundene, så offentlig sektor må vekte annerledes når offentlig sektor lyser ut anbud. Det ligger inne et forslag som handler om dette, som heller ikke får flertall i dag, dessverre.

Jeg mener at flertallsforslagene er nokså ulne. Det er flott med bl.a. etablering av en digital markedsplass for overskuddsmasser, og det er kanskje et av de få forslagene som kan bety noe, men for å sikre en sirkulær økonomi trenger vi flertallsforslag som forplikter regjeringen til å handle. Vi trenger konkrete regler og krav for å sikre en sirkulær økonomi, ikke bare insentiver og gode tanker.

Med denne flertallsinnstillingen fortsetter dessverre begrepet sirkulær økonomi å framstå vagt. Flertallet og regjeringen har mistet en sjanse til å sørge for reelle forpliktelser til en mer sirkulær økonomi i Norge.

Med dette er våre forslag fremmet.

Svein Harberg hadde her overtatt presidentplassen.

Presidenten [15:37:50]: Da har representanten Sofie Marhaug tatt opp de forslagene hun refererte til.

Rasmus Hansson (MDG) [15:38:06]: Takk for Høyres bidrag til å gjøre begrepet «sirkulær økonomi» til litt mer konkret politikk. Samtidig illustrerer Høyres forslag hvor lang vei Norge egentlig har igjen til den sirkulære økonomien, som for øvrig er et tema som heretter bør behandles i næringskomiteen og finanskomiteen, ikke i energi- og miljøkomiteen.

Det er lenge siden vi begynte å skjønne at bruk og kast-økonomien kommer til å koste oss altfor dyrt, men det er altså fortsatt mye billigere å kjøpe nytt og kaste fort og mye dyrere å reparere og la være å resirkulere, og det er denne grunnleggende økonomien som må snus på hodet. Sirkulær økonomi er å skape jobber, lønnsomhet, velferd og rettferd uten å ødelegge livsgrunnlag og sosial kapital. Sirkulær økonomi er den endelige integreringen av klima og natur i økonomien. Etter at et produkt er lagd og brukt opp, skal klima, natur og sosial kapital være i like god stand som før, og da må altså varighet, reparasjon, gjenbruk og resirkulering være forutsetningene for all produksjon og alle produkter.

Det krever ikke bare justeringer, det krever gjennomgående endringer av lovverk og reguleringer og av skatter og avgifter. Skal norsk økonomi bli sirkulær, må det være et overordnet mål for økonomien.

Torvik-utvalget la før jul fram anbefalinger om skatte- og avgiftspolitikken, inklusiv om en sirkulær økonomi. Utvalget påpeker at dette er en helt ny måte å tenke økonomi på, altså langt mer enn å justere i enkeltsektorer, og de ber om at det nedsettes et eget utvalg som skal fokusere på sirkulærøkonomi. Jeg håper at regjeringen omgående vil følge opp det forslaget.

Det er flertall for flere gode forslag i denne innstillingen, som Miljøpartiet De Grønne støtter. Samtidig er det merkelig, og for så vidt illustrerende for situasjonen, at ikke veldig mange flere av de forslagene som er kommet fram fra forslagsstillerne og i behandlingen, også har fått flertall. Så vil jeg nevne spesielt at Miljøpartiet De Grønne også stemmer for tilrådingens punkt 2, som vi ved en feil ikke er med på i innstillingen.

Det er flott at vi får materialbanker, men hvis Norge mener alvor med en sirkulær økonomi nå når den trengs, og ikke i en eller annen komfortabel fjern framtid, kreves det altså sterkt økt vilje i alle partier til å flytte politikk, penger, hender og hoder for å gjøre stat og næringsliv mer sirkulære. Foreløpig investerer jo stortingsflertallet fortsatt i det motsatte, nemlig at Norge skal fortsette å være en stor olje- og gassprodusent lenge. En økonomi som er dominert av å brenne opp olje og gass for å lage engangsenergi og global oppvarming, er altså det stikk motsatte av en sirkulær økonomi.

Konsekvensen av dette er ganske godt illustrert i rapporten som heter Kompetanse- og kunnskapsbehov for det grønne skiftet, som er bestilt av LO og NHO. Der

står det at Norge godt kan skape 100 000 nye grønne arbeidsplasser innen 2030, men det kommer ikke til å skje, for de arbeidsplassene sitter fast i høye investeringer og høye lønninger i petroleumssektoren. Derfor har Miljøpartiet De Grønne flere ganger, og senest i budsjettbehandlingen før jul, foreslått et av de tiltakene som må til for å skifte Norge reelt i retning av en mer sirkulær økonomi. I stedet for å loppe fornybarnæringen, eller fornybar kraftbransje, for 40 mrd. kr i investeringskraft, er det olje- og gassektoren som bør pålegges en slik og like stor omstillingsavgift – og den bør brukes til å bygge nye, grønne sirkulære næringer.

I dagens innstilling foreslår Miljøpartiet De Grønne dessuten momsfritak på reparasjoner og en avgift for jomfruelige materialer, slik at resirkulerte materialer blir lønnsomme for innkjøpere. Vi har tidligere foreslått krav om oppsamling og bruk av slam fra oppdrettsanlegg og om resirkulering av fosfor. Dette er helt elementære tiltak i en sirkulærøkonomi, men de blir altså fortsatt nedstemt. Jeg er likevel glad for at vi kan diskutere og vedta forslag som bidrar til en mer sirkulær økonomi, og aller viktigst er det hvis denne debatten fører til at viljen til å stemme for sirkulære tiltak øker i denne salen.

Statsråd Espen Barth Eide [15:43:27]: Det er en stor glede både å følge denne debatten og å lese innstillingen, og jeg vil gratulere hele komiteen med et veldig godt arbeid, hvor man samler seg om en rekke gode, konkrete tiltak og også en del av de forslagene som peker i retning av noe som regjeringen i veldig stor grad allerede jobber med, f.eks. forslaget om å gå fra «bør» til «skal» når det gjelder 30 pst. miljøvekting ved offentlige anskaffelser. Det la næringsminister Vestre og jeg fram i desember. Det er nå på høring, og det er på høring fordi regjeringen ønsker akkurat det. Det gjelder forslag nr. 29. Så det er flere ting som ligger her som forslag, og selv om det ikke får regjeringspartienes støtte nå, ligger det altså i arbeidsprosesser som peker i en god retning.

Som veldig mange av dem som har hatt ordet, allerede har sagt, har vi oppført oss som om vi har mange jordkloder. Hele vår økonomiske modell er blitt til i en tid hvor i hvert fall forestillingen var at menneskene var få og jorden stor. Nå er verden helt motsatt. Nå er menneskene mange, jorden ganske liten og ressursene begrensede. Samtidig har vi skaffet oss kunnskap, innsikt og teknologi som gjør at vi kan bli veldig mye mer sirkulære med mye mindre innsats enn hva det hadde vært behov for for en del år siden. Veldig mye av jobben som da gjenstår, er å sørge for å gjøre det meningsfullt i økonomien, slik at det gir mer mening å reparere, ombruke og gjenvinne enn ikke å gjøre det. Det må skje ved at man både gjør det dyrere å la være og billigere faktisk å gjøre det.

Det er altså en gjennomgående omstrukturering av økonomien, som flere har vært inne på, som krever at man tenker systemisk rundt alle sektorer. Der det skjer med aller størst kraft i dag, er i EU og i det samarbeidet i EU og EØS som Norge er tungt involvert i, hvor vi ikke bare mottar, men også bidrar til å se hvilke konkrete grep som må gjøres i det markedet som vi er en del av, for varer og tjenester utvikles jo for et europeisk marked. De utvikles i Norge for salg i våre naboland og i våre naboland for salg i Norge. Derfor er det viktig at vi jobber på riktig nivå med dette, og der skjer det utrolig mange spennende ting.

For øyeblikket jobbes det særlig med sju områder – batterier, kjøretøy, emballasje, elektronikk og elektriske produkter, plast, tekstiler og bygg og anlegg – gjennom det omfattende arbeidet som nå inngår både i taksonomien, Klar for 55 og alle de andre delene av EUs grønne giv. Vår jobb er både å påskynde og støtte opp om dette, bidra med ideer, men også rask og effektiv implementering av det som kommer der.

Det ble etterspurt hva som er definisjonen på sirkulærøkonomi. De fleste har vel en følelse av hva det er. Det er å bruke ressursene om igjen, reparere mer, mer langvarig bruk og mer gjenbruk. Jeg tror det nærmeste vi kommer en økonomisk solid definisjon, er den som OECD bruker når det gjelder ressursproduktivitet. Tradisjonell produktivitet går ut på at man bruker stadig færre arbeidstimer på å produsere en enhet vare eller en enhet tjeneste. Hvis man også tar inn ressursproduktivitet, betyr det at man er mer ressursproduktiv jo mer man får ut av en mengde råvare. For økonomien dreier seg jo i bunn og grunn om å ta råvarer ut fra jorden, tilføre energi, som vi også henter ut fra jorden – enten den er fossil eller fornybar – og så lage ting og tjenester med dem. Vi er nødt til å tenke helt annerledes om dette, og det ligger mange gode føringer i arbeidet her for hvordan man kan gjøre det.

Det er viktig, når vi snakker om gjenbruk, at vi også tenker på giftfrie kretsløp. Ofte er et hinder for ombruk ikke bare at man ikke har tenkt på det, men rett og slett at hvis man ombruker produkter som har giftige materialer i seg, kunne man kanskje heller latt være. Derfor er det også viktig at man tenker dette inn i design. Vi vet at en veldig stor del av det som gjør ombruk mulig, ligger i designfasen, altså hvordan produktet blir til, både at de er giftfrie, at de er reparerbare, og at de er separerbare, at de ulike materialene kan tas fra hverandre. For dette trenger vi en grunnleggende omlegging av økonomien, og vi er klar for å snu og vende på hele virkemiddelapparatet, skattesystemet og andre ting, som det ligger føringer for her, for nettopp å få til det. Næringsministeren og jeg kommer til å invitere relevante næringer til et stormøte den 3. februar for å snakke videre om bl.a. hvordan vi kan etablere gode klimapartnerskap rundt dette.

Presidenten [15:48:30]: Det blir replikkordskifte.

Mathilde Tybring-Gjedde (H) [15:48:44]: Det er hyggelig å se statsråden igjen. Jeg er glad for at vi har flertall for flere forslag her i dag, og at regjeringen signaliserer at man skal jobbe videre med flere av de andre forslagene. Men det er særlig ett forslag som jeg er litt skuffet over at statsråden så tydelig i sitt svarbrev til komiteen sa var uaktuelt nå, og det er forslaget om å fase inn krav om ombruksmaterialer og gjenvunne materialer i ombygg og nybygg fra 2025. I dag lønner det seg veldig ofte å rive bygg og kaste og brenne materialene istedenfor å gjenvinne og gjenbruke. Ja, det er et umodent marked for ombruksmaterialer, for gjenvunne materialer i dag, men veldig mange aktører i bransjen ber jo nettopp om et klimapartnerskap med myndighetene, hvor disse kravene skal fases inn, og de ber om at det kommer forutsigbart fra 2024 eller 2025.

Så mitt spørsmål til statsråden er: Hvorfor mener regjeringen vi skal vente og se til markedene modnes, istedenfor å være med på å utløse det potensialet som er i markedet?

Statsråd Espen Barth Eide [15:49:45]: Jeg er veldig glad for representanten Tybring-Gjeddes engasjement for å endre markedet. Det deler jeg 100 pst. Det er nettopp derfor vi ønsker et klimapartnerskap med byggenæringen for å diskutere hvordan dette kan gjøres i praksis. Når regjeringspartiene ikke stemmer for forslaget slik som det ligger, er det ikke fordi vi ikke er enig i retningen, men fordi vi vil sette oss ned med næringen for å se hvilke konkrete måter dette kan gjøres på. Men det må være veldig tydelig fra min side at det åpenbart er mye klokere å bruke både bygninger, bygningsmasse og deler av bygningsmasse om igjen der man kan, og det vil være tema i den type klimapartnerskap som vi ønsker med næringen.

Jeg deler for øvrig også representanten Tybring-Gjeddes entusiasme over all iveren som er i denne næringen etter å komme videre, og den skal vi definitivt vite å bygge videre på. Men vi vil snakke med næringen først og så vedta reglene i Stortinget etterpå.

Mathilde Tybring-Gjedde (H) [15:50:44]: Forslaget gjelder ikke konkrete klimakrav her og nå, men at man skal signalisere at fra 2025 skal disse kravene innføres. Jeg forstår fortsatt ikke hvorfor regjeringspartiene ikke ønsker å stemme for det og si at de kravene kommer. For det er nettopp ved å signalisere at krav kommer, at man bidrar til at bransjen begynner å omstille seg.

Det er viktig å understreke at bransjen ikke bare ønsker at man sier at krav kommer, men de ønsker også å få hjelp til digitalisering, de ønsker å få skjerpede krav til materialgjenvinning, de ønsker at man hjelper til med pilotprosjekter, endring i offentlige anskaffelser osv. Mitt spørsmål er igjen: Kan statsråden si at det kommer krav til næringen om ombruksmaterialer og gjenvunne materialer, slik at de allerede nå får vite at det lønner seg hvis de omstiller seg nå?

Statsråd Espen Barth Eide [15:51:36]: Igjen må jeg si at når det gjelder retningen på dette, tror jeg vi er grunnleggende enige. Vi er nødt til å få til systemer for mye mer ombruk, og den berørte næringen ønsker i veldig stor grad å få det til selv. Men vi ønsker altså å sette oss ned, i ordnede former, med næringen og snakke gjennom hvilke tiltak som innføres når og på hvilken måte, hva som er den rette balansen mellom krav, standarder, tidspunkter, støtteordninger eller hva det måtte være. Litt av logikken vår, fra denne regjeringens side, er nettopp at vi vil ha disse klimapartnerskapene, slik at regelverket utformes i samråd med dem det angår mest, ikke fordi ambisjonsnivået ikke skal være høyt, men fordi vi gjerne også vil trekke på den kompetansen som er der. Men hvis spørsmålet er om vi ønsker at det skal gå den retningen, er svaret at ja, det ønsker vi i veldig stor grad, og jeg tror det er et veldig stort potensial. Byggenæringen er flink til å spørre: Hvorfor har dere glemt oss, vi er en versting når det gjelder klima og ressursbruk, men vi har et stort potensial for å gjøre det veldig mye bedre.

Mathilde Tybring-Gjedde (H) [15:52:41]: Det er hyggelig å høre at regjeringen ikke ønsker å endre rammevilkår eller komme med uforutsigbare endringer over natten for næringer. Det er Høyre helt enig i, men byggebransjen har nå ventet i ett år og har fortsatt ikke hørt veldig mye om hvordan dette klimapartnerskapet skal utformes. Jeg håper det blir fortgang i det arbeidet.

Jeg vil utfordre statsråden på et annet punkt, og det gjelder materialgjenvinning, nettopp fordi det også er en forutsetning for å kunne ha en mer sirkulær byggenæring. Det er allerede i dag krav om 70 pst. materialgjenvinning gjennom EUs rammedirektiv. I Norge innfører vi nå krav om 70 pst. kildesortering. Det vil til en viss grad bidra til materialgjenvinning, men ikke tilstrekkelig, og regjeringen har heller ikke sagt at de ønsker å innføre materialgjenvinningskrav til bygg- og anleggsavfall. Kan statsråden fortelle hvorfor det ikke er aktuelt for Norge å gå i den retningen også?

Statsråd Espen Barth Eide [15:53:39]: Vi kommer i veldig stor grad til å gå i den retningen, for dette er regler som blir felleseuropeiske. Det er ganske viktig å si at det er fornuftig for oss at man nå bidrar proaktivt til og også følger opp den regelverksutviklingen som skjer i Europa, for veldig mye av dette er et europeisk marked. EØS-området er et europeisk marked. Den mest ef-

fektive måten å gjøre det på er ved å ha like regler i hele markedet. Men det må ikke høres ut som om vi skal avvente at noen andre bestemmer; vi må være med på å påvirke dette og så implementere det raskt etterpå. Materialgjenvinning er en utrolig viktig del av dette, og det må tydeliggjøres gjennom hele den strukturelle omleggingen av økonomien at vi faktisk ønsker å gå den veien.

Birgit Oline Kjerstad (SV) [15:54:37]: Eg vil takke for innlegget til statsråden. Eg har eit spørsmål knytt til utgreiingsinstruksen. Vi er med på eit forslag her i dag som ikkje får fleirtal, der vi ber regjeringa om å endre utgreiingsinstruksen og tilhøyrande rettleiar, slik at ein rapporterer på fotavtrykk på klima og natur i alle statlege utgreiingar. Då lurer eg på om regjeringa held på med eit sånt arbeid, i og med at dei har denne premissen i Hurdalsplattforma om at klima og natur skal liggje til grunn for all politikk.

Statsråd Espen Barth Eide [15:55:17]: Takk for det spørsmålet. Det er viktig, mener jeg, at vi klarer å komme dit at vi kan rapportere på samlet fotavtrykk. Jeg skal også være ærlig på at det er en veldig stor og krevende utfordring, for mye av det fotavtrykket har jo skjedd før varen kommer til Norge, så det er altså litt av et lerret å bleke. Det er viktig at vi også husker på at når det gjelder rapportering, spesielt på klimautslipp, skal det skje i eget territorium, men det er ingenting i veien for at man også skal være bevisst på det klimaavtrykket som har ligget der ved import til Norge. Det er imidlertid et annet regnestykke, og det har vi sagt tidligere, også i salen, at vi jobber med, men det er nok et litt langsiktig arbeid.

Når det gjelder naturfotavtrykk, er det noe vi nettopp har vært med på å vedta at man skal bli mye mer bevisst på å rapportere på, gjennom TNFD-standarden i Montreal. Vi kommer tilbake til Stortinget med en grundig oppfølging av naturavtalen, og jeg ser for meg at det vil være en del av svaret.

Ola Elvestuen (V) [15:56:37]: Representanten Marhaug tok opp dette med WWFs rapport om fotavtrykk og hvor stort fotavtrykk vi avlegger internasjonalt. Det er ingen tvil om at når det gjelder sirkulærøkonomi, kommer veldig mange av initiativene fra EU, men vi trenger også å lære av hverandre i Norden. I Sverige har de hatt en egen miljømålskommisjon, og de har et eget mål om hvor mye de skal redusere sitt fotavtrykk internasjonalt. De setter altså mål om kutt i utslipp som innbyggernes forbruk forårsaker i andre land, med et eget mål fram mot 2045.

Mitt spørsmål blir: Vil statsråden åpne for at også vi kan sette i gang en liknende prosess, og at vi også kan sette et eget mål for hvordan vi reduserer fotavtrykket vårt internasjonalt?

Statsråd Espen Barth Eide [15:57:35]: Som jeg var inne på i svaret til representanten Kjerstad, mener jeg det er riktig også av oss å gjøre det. Jeg vil være veldig ærlig på at det er ganske krevende, men det er helt riktig at Sverige på dette området har gått i front og har satt seg et slikt mål. De har jo ikke regnskapet, de heller, men de har sagt at de vil ha det.

I det nordiske samarbeidet, som jeg ledet på miljøområdet fram til nyttår, har vi nettopp sagt at vi ønsker å lære av hverandre hvordan de nordiske landene kan være ledere blant ledere, altså ta et særlig ansvar for å videreutvikle det europeiske samarbeidet. Så på et overordnet prinsipielt nivå svarer jeg gjerne at jeg er enig i den utfordringen, og at vi gjerne vil følge nøye med på hvordan svenskene får det til.

For ordens skyld, for å oppfylle opplysningsplikten, vil jeg si at dette er et ganske krevende regnestykke, men jeg tror det er riktig å tenke i den retningen, for vi hjelper i hvert fall forbrukere, enten det er private, bedrifter eller offentlige, til å være seg mer bevisst det fotavtrykket man importerer når man bruker en vare eller tjeneste fra utlandet.

Rasmus Hansson (MDG) [15:58:57]: Som nevnt har ingen ringere enn LO og NHO fått utarbeidet en rapport som heter Kompetanse- og kunnskapsbehov for det grønne skiftet. En av mange konklusjoner i den rapporten er at de grønne næringene i Norge, som vi alle er så ivrige etter å få etablert, kommer til å mangle 100 000 arbeidsplasser i 2030 fordi fagarbeiderne sitter fast i oljebransjen på grunn av de enorme investeringene og den profitten som finnes der. LO og NHOs svar på dette er unisont at de ikke har tenkt å gjøre noe som helst med olje- og gassnæringen, og for øvrig sa de ikke stort. Det er vel fare for at statsråden kommer til å si noe lignende, men det kunne være interessant å høre: Hva er statsrådens svar på hvordan vi skal skaffe de 100 000 – eller noe sånt – fagarbeidsplassene som trengs i de grønne næringene som man sier at man vil ha i 2030, når de faktisk sitter fast i oljen?

Statsråd Espen Barth Eide [15:59:58]: Det er riktig observert at det er veldig lav arbeidsledighet i Norge, og at kapasiteten i stor grad er utnyttet. Nå kan også vi øke sysselsettingsgraden i Norge, som bare er på 70 pst., mens den i sammenlignbare land er opp mot 75 pst., så det er mulig å få mer ut av det, bl.a. gjennom det utmerkede arbeidet som herværende statsråd for arbeid og sosial også foretar.

Jeg har brukt det meste av dagen min i dag med Robert Habeck fra Tyskland og skal møte ham igjen om

kort tid. Vi har snakket veldig mye om Norges rolle på kort, mellomlang og lang sikt i forhold til den tyske og den europeiske grønne omstillingen. Det er å produsere mye gass på kort sikt, men det er også å være med på å finne fram de nye energiformene, den nye energibruken i det grønne skiftet. Veldig mange av dem som kommer til å bidra til det, er nettopp de som i dag jobber i det vi kaller oljebransjen, som i stadig større grad blir en energibransje, og som vil bli store på både havvind, karbonfangst og -lagring, grønn skipsfart osv.

Rasmus Hansson (MDG) [16:01:08]: Takk for svaret, som jo ikke var et svar på det denne rapporten påpeker, nemlig at de grønne næringene kommer til å mangle disse 100 000 arbeidsplassene i 2030 fordi de sitter fast i olje- og gassektoren. At arbeidsfolk fra olje- og gassektoren før eller senere skal flyte over i den grønne økonomien, er vi alle enige om. Problemet er tallet 100 000 og tallet 2030, som er en konklusjon av den politikken som nå føres, og som rapporten trekker konsekvensene av.

Spørsmålet er: Hva gjør man med det gitt dagens politikk – forandrer man politikk, eller har man et annet svar?

Statsråd Espen Barth Eide [16:01:50]: Nå er det altså noe under 70 000 som jobber direkte i olje- og gassbransjen, hvorav de fleste jobber i serviceindustrien. Resten – mange snakker om 200 000 – er altså ringvirkninger, f.eks. folk som lager gulrøtter som spises på plattformer. Veldig mye av den delen som er serviceindustrien, vil være den samme serviceindustrien – de samme sveiserne som de som etter hvert kommer til å bygge havvindmøller, som kommer til å bidra til karbonfangst og -lagring, og som i stadig større grad kommer til å bygge grønne skip, fordi det vil skje i de samme verkstedhallene og ved de samme verftene. Så dette tror jeg faktisk kan bli en ganske myk overgang.

Så vet vi at byggingen av f.eks. nye oljeplattformer vil være på vei ned. Det er en boom akkurat nå, men det vil være på vei ned på sikt, for etter hvert blir sokkelen moden og etterspørselen endrer seg. Poenget for norske myndigheter må være å styre den overgangen, slik at vi fortsatt har en stor offshoreindustri, men at den da er mer innrettet mot det grønne skiftet, herunder ren hydrogenproduksjon, som vi har snakket med Tyskland om mange ganger i dag.

Presidenten [16:02:57]: Replikkordskiftet er omme.

De talere som heretter får ordet, har en taletid på inntil 3 minutter.

Ola Elvestuen (V) [16:03:17]: Jeg vil først takke for debatten, som viser at det er bred enighet i Stortinget om behovet for en mer sirkulær økonomi. Det er nøkkelen både for å nå klimamål, for å nå målet om å ta vare på mer natur og også for å redusere forurensningen i verden, som er en like stor krise.

Det er også enighet om at vi har, og regjeringen har, en prosess på gang på mange områder. Dette temaet er som en stafettpinne mellom regjeringer. Vi har en strategi for sirkulær økonomi, som ble lagt fram i 2021, og som denne regjeringen bygger videre på. Akkurat som vi har et samarbeid med EU på veldig mange områder innenfor sirkulær økonomi som vil være det drivende for Norge.

Jeg håper også at vi som land kan være en pådriver overfor EU så vi er med på å få dem til å gå raskere fram, samtidig som vi må klare å vedta direktivene så raskt som mulig her når de vedtas der. Vi mener det var et godt eksempel da forbudet mot engangsplast ble vedtatt i EU, da ble det vedtatt i Norge samme dag. Det er også et eksempel på at vi samtidig med at vi må ha tempo, også kan se om vi kan gå lenger. Det oppfordrer også til å kunne si nei til flere engangsprodukter, enten det er drikkebegre, plastlokk eller annet. Jeg mener vi må se på om vi kan gå lenger innenfor det området.

Det er ingen tvil om, og det er alle enige om her, at problemet vårt er at tempoet må opp. Vi må nå en sirkulær økonomi i et mye raskere tempo enn det vi er i ferd med å gjøre nå. Det gjelder ikke bare for Norge, det gjelder alle land.

Jeg er glad for statsrådens svar på spørsmålet om vi kan se på om vi bør lære mer i Norden, at vi har en lik tilnærming til sirkulær økonomi og også ser på hvordan vi både måler og setter oss mål for å redusere fotavtrykket internasjonalt. Jeg tror vi vil ha nytte av å ha et godt samarbeid om det i Norden.

Så håper jeg at kanskje til og med regjeringspartiene kan tenke på noe av dette fram til avstemming – den er jo ikke i dag. Når vi ser på Torvik-utvalgets rapport, etterlyser de en bred utredning om tiltak for å fremme sirkulære aktiviteter. Da er en mulighet å se på momsreduksjon på brukte varer, leie og reparasjoner. Jeg håper, fram til avstemming, at regjeringspartiene kan tenke på om forslag nr. 18 er noe som Stortinget allerede nå kan samle seg om.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 9.

Sak nr. 10 [16:06:27]

Interpellasjon fra representanten Cato Brunvand Ellingsen til arbeids- og inkluderingsministeren:

«Mange opplever at det er for vanskelig å få kommunale og statlige helse- og sosialtjenester og -ytelser. Perso-

ner i svært sårbare livssituasjoner må ofte kjempe en kamp for å få tilgang på den offentlige velferden.

Hvordan jobber regjeringen for at mennesker med behov for bistand fra det offentlige blir møtt med tillit fra velferdssystemet, hvordan kan en tilrettelegge for at velferd utvikles sammen med folkene det gjelder og hvordan bidrar regjeringen til at ansatte i systemene blir døråpnere i stedet for portvoktere?»

Cato Brunvand Ellingsen (SV) [16:07:25]: Jeg elsker velferdsstaten. Hver time gjennom hele døgnet jobber det tusenvis av flinke, dedikerte folk for at folk som trenger bistand, skal få det. Mange opplever et system som fungerer. Profesjonene, fagfolkene og politikerne har bygget et system som passer på folk, gir omsorg og gir gode, empatiske og kunnskapsbaserte tjenester. Velferdsstaten er en strålende suksess.

Samtidig er det altfor mange som opplever at møtet med velferden er for vanskelig, med systemer, enten det er Nav eller kommunale helse- og omsorgstjenester, som er rigide, firkantede og ikke lytter til folk. Folkene i systemene oppleves som portvoktere til velferden som vi er så glad i, alle sammen. Folkene i systemene forteller om for liten tid, for få ressurser, underlige krav fra politikken og for liten frihet til å bruke sin kompetanse.

På mange måter vitner dette om en velferdsstat som har gått seg vill.

– De kan ikke få alt de søker om heller, sa en saksbehandler til meg da vi snakket om alle dem som får avslag på sine søknader om ytelser og tjenester, ofte avslag på velferd som de trenger for å leve et liv på lik linje med andre. De må gjennom utmattende klagesaksprosesser for til slutt å få tjenester som de har krav på etter loven.

Jan Tøssebro, en av våre fremste forskere på funksjonshemming, skrev en gang at det kan synes som om kommunene bruker avslag og klagesaksprosesser for å spare penger. De utsetter utgiftene og overlater belastningen til folkene, som må søke og klage – og søke igjen. Det er som om vi tar som en selvfølge at folk ikke skal få det de søker om, som om det er en naturlov at folk elsker å snyte fellesskapet for ressurser, som om folk elsker å åpne seg om sine mest sårbare sider overfor fremmede folk på et offentlig kontor.

Slik er det selvsagt ikke. Det er for mange som ikke søker. Det er vårt ansvar.

Det hjelper ikke at statsministeren i sin nyttårstale sier at «å be om hjelp er ikke noe vi skal skamme oss over», når systemet ber folk dokumentere at de avviker nok fra den statistiske normalen til at vi kan definere dem som verdig trengende. Det hjelper ikke at statsministeren i sin nyttårstale sier at «sammen har vi velferdsstaten» og at den «er der for å bli brukt», hvis ikke de ansatte i denne velferdsstaten får mulighet til å være døråpnere for velferden.

Jeg har en verdisetning som hjelper meg i mine handlingsvalg i mitt liv, både som politiker og som menneske. Setningen, «si ja når du kan, og nei når du må», har jeg nettopp stjålet fra en mamma som opplever kampen mot systemet som mye vanskeligere enn dagliglivet med sin funksjonsnedsatte datter.

Å si ja når man kan, er enkelt. Det burde også være enkelt for velferdssystemet vårt. Å si ja krever ingenting, ingen argumentasjon eller begrunnelse. Der vi ofte automatisk sier nei, kan vi bare si ja.

Av og til må vi likevel si nei, som mennesker og system. Da bør vi kreve mer. Da bør det være gode, forståelige og konsistente begrunnelser. Folk må forstå hvorfor jeg eller systemet sier nei til dem, for det skal være vanskelig å si nei.

Vi snakker mye om tillit. Det er jeg glad for, og det er flott at regjeringen ønsker å utvikle en tillitsreform i Nav og andre deler av det offentlige velferdssystemet, men tillit må aldri bli et honnørord uten innhold. En tillitsreform må innebære at ansatte i systemene får tillit til å bruke sin profesjonskompetanse og sin relasjonskompetanse i møte med folk, og tillit må innebære at folkene i systemet har tillit til at folk som ber om hjelp, faktisk trenger hjelp.

Tillit innebærer sårbarhet. Tør vi som politikere å være sårbare? Tør vi å ta sjansen på at det er folk som vet best i sitt eget liv? Tør vi å spørre hva som er viktig for hver enkelt? Tør vi å si ja uten betingelser? Hvorfor heter det egentlig «saksbehandler» når det er møter mellom mennesker vi snakker om? Hvorfor trenger folk egentlig å søke?

Velferd kan ikke være noe vi gir til folk, velferd er noe vi skaper sammen, i fellesskap. Jeg er veldig glad for at vi får muligheten til å debattere dette i dag.

Statsråd Marte Mjøs Persen [16:12:37]: Det er mange som nå opplever tøffe tider. Jeg har den seneste tiden møtt mennesker som forteller at de sliter med å få endene til å møtes. Vi får også høre sterke fortellinger om folk som oppsøker frivillige organisasjoner for å få mat på bordet.

Frivilligheten, som for eksempel Frelsesarmeen, gjør en viktig jobb som vi skal anerkjenne. Det er imidlertid viktig for meg å understreke at Nav kan tilby hjelp til dem som trenger det. Landets mange Nav-kontor har en rekke ulike tjenester som kan gi veiledning, råd og økonomisk hjelp til dem som står i en vanskelig livssituasjon. Ikke minst er sosialtjenesteloven samfunnets siste sikkerhetsnett, som skal fange opp hjelpebehov som ikke ivaretas av andre ordninger.

Ved Nav-kontorene i hele landet finner du dedikerte ansatte som går på jobb hver dag for å hjelpe sine medmennesker. Regelverket gir de ansatte stor mulighet til å utøve skjønn, og for å tydeliggjøre dette er det nå også utarbeidet en veileder som er tilpasset situasjonen vi opplever i dag, med økte levekostnader. Jeg har også sendt brev til kommunene for å minne om handlingsrommet og at hver sak skal vurderes konkret og i samarbeid med den enkelte bruker.

Jeg vil på det sterkeste oppfordre alle som nå sliter med å skaffe penger til det aller mest nødvendige, til å ta kontakt med Nav. Økonomisk sosialhjelp er et viktig sikkerhetsnett i samfunnet, ikke minst nå når levekostnadene øker. Det er viktig at vi som politikere ikke etterlater et inntrykk av at det ikke nytter å søke om å få dekket utgifter til mat, strøm, klær, lege og viktige medisiner.

Den siste tiden har vi hørt historier om mennesker som har opplevd møtene med Nav som krevende. Det gjør inntrykk, og det er mye som bør – og skal – bli bedre i Nav. Helsetilsynet har pekt på utfordringer når det gjelder tilgjengelighet, og det følger vi opp. Vi må alltid strekke oss etter å levere bedre tjenester. Det er en oppgave jeg vet at Nav tar på det største alvor.

Jeg vil allikevel advare mot det inntrykket av Nav og de ansatte som interpellanten og andre representanter den siste tiden skaper. Det er først og fremst med på å undergrave tilliten til både Nav og ansatte i Nav. Det er et inntrykk og en oppfatning som ikke er riktig, og som heller ikke tjener dem som nå trenger hjelp og bistand fra velferdsstaten. Langt de fleste som trenger hjelp, møter ansatte som er opptatt av å ta imot dem på en god måte. Mange blir heller ikke møtt av saksbehandlere, men av veiledere.

Det er krevende tider, og derfor er det viktig å skaffe til veie best mulig informasjon om utviklingen. Arbeids- og velferdsdirektoratet har gjennomført en undersøkelse i kommunene som viser en økt pågang på de sosiale tjenestene. Videre har SIFO fått i oppdrag å foreta en oppdatert utredning av grunnlaget for de statlige veiledende satsene for økonomisk sosialhjelp. Dette er tiltak som skaffer oss kunnskap som er viktig for å vurdere veien videre.

Gode velferdstjenester er avgjørende for å gi folk trygghet i hverdagen. Vi skal ha et samfunn med gode velferdstjenester og et sterkt sikkerhetsnett for dem som trenger det. Økonomisk sosialhjelp er ett viktig sikkerhetsnett i samfunnet, ikke minst nå når levekostnadene øker. Det er viktig at de som nå står i en vanskelig situasjon, oppsøker Nav og de velferdstjenestene som er tilgjengelige. Det er derfor vi har de tjenestene.

Cato Brunvand Ellingsen (SV) [16:16:34]: Takk for redegjørelsen. Jeg blir litt overrasket over at en debatt som dette, og debatten som vi tar nå, kan skape mistillit til systemet, slik statsråden nevner. Jeg har likevel lyst til å gi litt ros til statsråden og departementet i dette innlegget, for statsråden snakker om handlingsrom og veiledning, og rett før jul kom det en veileder om økonomisk sosialhjelp fra departementet, som er veldig lovende. Det er åpenbart sånn at hvis de fleste sosionomer hadde fått spørsmålet, hadde de ment at denne veilederen hadde vært unødvendig fordi dette ligger i deres profesjonskunnskap, så lenge de får tid, rom og tillit til å utøve sin egen profesjon. Allikevel er veilederen nyttig for oss politikere.

Et eksempel er: «Nav-kontoret bør derfor undersøke hva brukeren selv mener at vedkommende har behov for.» Det burde være en selvfølge, men for ofte tror velferdssystemet at det vet hva som er best for folk. Folk blir møtt med mistillit. Et annet sted i veilederen finner en svaret på hva den egentlige tillitsreformen er for noe: «Det er viktig at Nav-kontoret har tillit til de opplysningene som brukerne legger frem.» Ja, det står et punkt om det – «tillit til de opplysningene som brukerne legger frem.» Det er ikke noe men, det er ikke noe spørsmål. En skal ha tillit til de opplysningene. Det står også:

> «Der hjelpebehovet er kortvarig bør Nav-kontoret i større grad innrette fokuset mot hvilken dokumentasjon som er nødvendig for å finne gode løsninger sammen med brukerne, og i mindre grad behovet for kontroll.»

Jeg vet ikke hvorfor det står «kortvarig», men det står «i mindre grad» kontroll, det står «sammen med brukerne». Dette innebærer en stor grad av sårbarhet. Det synes jeg er fint. Det er jo det som er svaret på min interpellasjon. Dette er svært lovende. Det er for meg helt uforståelig at dette framstilles som en veileder i møte med dyrtid. Det er jo selve velferden som må være akkurat sånn.

På denne lappen står det «hjelp». Jeg vet ikke hva slags hjelp jeg trenger, men jeg vet at jeg ikke har det sånn som jeg ønsker å ha det. Sammen med en kvalifisert sosialarbeider med frihet til å gjøre faglige vurderinger og tillit til at jeg kjenner mitt liv best, er jeg sikker på at vi finner de beste løsningene uten annen søknad enn denne lappen. Sånn må velferden vår være.

Statsråd Marte Mjøs Persen [16:19:35]: Som jeg sa i mitt første innlegg, har situasjonen vi er i, med økte levekostnader, ført til at flere sliter økonomisk og kan ha behov for velferdstjenester for å oppleve trygghet i hverdagen. Jeg tror ikke det er slik, som interpellanten kanskje antyder, at de fleste som oppsøker Nav-kontor, må kjempe en kamp for å få den hjelpen de har krav på. Ettersom vi allikevel har hørt historier om at enkelte opplever møtet med hjelpeapparatet unødvendig kre-

vende og firkantet, fikk da Nav før jul, på oppdrag fra departementet, sendt ut en veiledning til alle kommuner, der det presiseres at det alltid må foretas en konkret individuell vurdering i hver enkelt sak.

Formålet med denne veilederen er, som jeg også sa i sted, å synliggjøre det store handlingsrommet sosialtjenesteloven gir kommunene, og også gi Nav-kontorene et praktisk hjelpemiddel for å utøve nødvendig skjønn og en individuell vurdering med utgangspunkt i dagens situasjon med økte levekostnader.

Det ble sagt fra interpellanten Ellingsen at sosionomer og de som er fagutdannet, kanskje ikke trenger denne veilederen fordi det ligger i deres yrkesstolthet og ikke minst i deres bakgrunn å utøve dette skjønnet og bruke sosialtjenesteloven slik den er ment. På en måte kan jeg være veldig enig i det, men jeg merket meg i den debatten som var før jul, at også Fellesorganisasjonen og ansatte i Nav ønsket en veileder hvor man tydeliggjorde dette handlingsrommet. Like før jul var jeg bl.a. og besøkte et Nav-kontor her i østlandsområdet, som bare et par dager etter at veilederen var sendt ut, hadde hatt allmøte og gått gjennom veilederen. Tilbakemeldingene var veldig gode, nettopp om at dette kunne være et konkret og nyttig hjelpemiddel i deres hverdag, men kanskje først og fremst en påminning om det som ligger i sosialtjenesteloven.

Sosialtjenesteloven er samfunnets siste sikkerhetsnett for dem som trenger det. Det er ikke minst viktig i tider som denne, selv om jeg kan være enig med interpellanten i at dette er råd som kanskje alltid skal brukes. Mange opplever utrygghet, og de som har minst fra før, rammes aller hardest. Derfor er jeg glad for at interpellanten er opptatt av at vi fortsatt skal ha et sterkt velferdssystem som ivaretar den enkeltes trygghet i hverdagen, og derfor har vi også vedtatt et budsjett som skal bidra til å få kontroll på den kraftige prisveksten, skape trygghet rundt folks økonomi og arbeidsplasser og ikke minst utjevne sosiale og geografiske forskjeller.

Torbjørn Vereide (A) [16:22:50]: Eg trur eg først vil seie at eg synest dette har vore fire gode innlegg, eg skulle nesten ha ønskt at det var endå fleire i salen som kunne høyre dei. Dei der heime fortener i alle fall ei lita rose for at dei har fått med seg dette temaet.

Eg er veldig glad for at representanten Ellingsen tek opp denne debatten, nettopp fordi debatten er så krevjande, og fordi spørsmålet om korleis vi kan ha eit tilgjengeleg sikkerheitsnett som er der når ein fell utfor skrenten, er så omfattande at allemann alle treng å bli klokare på området. Eg er òg veldig glad for at statsråden er tydeleg på at dette er ei prioritert oppgåve for regjeringa, ikkje berre orda som blir sagde, men òg handlingane som blir utførte. Det gjer meg optimistisk når det gjeld kva vi kan få til i tida som kjem.

Det er ei spesielt krevjande tid no, og då blir òg velferda og sikkerheita til folk sett på prøve – når det er så mange som kjem i ein desperat situasjon. Kanskje får endå fleire enn tidlegare opp augo for kor viktig det er at det fungerer, at det er tryggleik når ein treng det.

Eg trur ein heilt opplagd ting som nesten blir dumt å seie, men som eg likevel ønskjer å seie, som eg blei bevisst på etter at eg fekk denne rolla, og etter at eg begynte å jobbe med Nav og møtte folk som er i systemet, er kor fordømt normale alle saman er. Vi kan alle i løpet av livet hamne i ein situasjon der vi er sårbare og treng hjelp, og der vi treng at einkvan fangar oss opp. Eg trur at den bevisstheita treng å kome til endå fleire, vi er alle tente med at systemet fungerer. Og for at det skal kunne fungere, er tillit heilt grunnleggjande. Vi har ei tillitsreform i gang, ho skal gjelde både for dei som jobbar i Nav – det faglege skjønnet, det faglege handlingsrommet – og for dei som treng hjelp. Ordet «brukar» blir ofte brukt, men for å vere ærleg synest eg vi kan prøve å finne eit anna og litt meir treffande ord.

Noko eg òg meiner er viktig, er at vi etter kvart klarer å finne ut korleis vi i større grad klarer balansegangen mellom å ha nasjonale standardar for kva slags hjelp ein skal få, og korleis det lokale skjønet på same tid kan bli vareteke. Dette er to ting som av og til kan stå litt i motsetning, men der eg trur vi kan finne ein betre balansegang.

Ein annan balansegang som eg òg synest er veldig viktig, for dette gjeld eigentleg oss alle, er korleis vi løfter denne debatten. Eg kjenner Ellingsen som ei veldig genuint engasjert stemme om dette temaet, og det er underteikna òg, men av og til kan måten vi snakkar om svikten vi treng å rette opp i i ulike delar av sikkerheitsnettet vårt, føre til at ein i staden for å byggje meir tillit, endar opp med å svekkje tilliten. Eg trur dette er noko vi alle må tenkje litt over – underteikna òg. Det betyr ikkje at vi skal la vere å løfte dei viktige problemstillingane for korleis vi kan tette dei hòla som er rundt omkring i sikkerheitsnettet. Viss det brenn, skal folk vite at det er trygt å ringje etter brannbilen. Viss det skjer kriminelle handlingar, skal folk vite at det er trygt å ringje politiet. Og viss ein hamnar utfor stupet og treng hjelp frå Nav, skal folk vere trygge på å få den hjelpa ein treng. Difor er alle dei oppmodingane som kjem frå statsråden om at folk må søkje hjelp dersom dei treng hjelp, veldig viktige og veldig bra.

Eg synest som sagt at det som har kome i rettleiaren, gjev grunnlag for å få optimisme i det vidare arbeidet. Det at vi jobbar på lag med tilsette, fagforeiningar og folk som har ulike opplevingar – positive og mindre positive opplevingar i systemet – vil vere heilt nødvendig. Vi kjem aldri i mål med dette arbeidet éin gong for alle, men i motsetnad til ostehøvelteknikken til den førre re-

gjeringa vil tillitsreforma faktisk gje ei moglegheit til å kome betre ut på den andre sida enn det vi gjekk inn i.

Det skal bli meir tillit til førstelinja, det er Hurdalsplattforma tydeleg på. Vi skal sikre at Nav er ledig og tilgjengeleg når ein treng hjelp, og – eigentleg i erkjenninga av at vi alle kan trenge hjelp ein gong eller to i løpet av livet – at vi har eit velferdssystem som tek vare på oss.

Tobias Drevland Lund (R) [16:27:57]: Først vil jeg takke interpellanten og SV for å bringe denne viktige diskusjonen inn i stortingssalen. Den er høyst aktuell. En diskusjon om hvilke signaler som blir sendt ut fra dem med vedtaksmakt til de folkene vedtakene faktisk angår, er helt grunnleggende for velferdsstaten vår. Hvis man føler man må be om almisser – stå med lua i hånda – fra et lite tilgjengelig system når man skal benytte seg av sine rettigheter som innbygger i Norge, fungerer ikke velferdsstaten så godt som den skal.

Velferdsstaten vår er vakker, den er vår felles eiendom og vårt felles sikkerhetsnett som skal være tilgjengelig for alle. Min påstand er at velferdsstaten i 2023 trenger mer av to ting: mer tilgjengelighet og mer tillit. Skal folk ha tillit til systemet, må systemet ha tillit til dem. Vi vet at fattigdommen i Norge nå i dette øyeblikk når nye høyder. Begrepet «matfattigdom» har bl.a. blitt brukt, et begrep man skulle tro hørte et annet årtusen til, men som dessverre viser seg å være utbredt. Det betyr at flere oppsøker Nav for å gjøre den hjerteskjærende og noen ganger vonde øvelsen det er å bevise at man er fattig nok til å få den hjelpen man trenger. Rødt mener man må lempe på dokumentasjonskravene. Vi tror ikke at folk går til Nav og bretter ut om sine personlige økonomiske problemer hvis de ikke trenger det.

Man lemper noe på disse kravene i den midlertidige veilederen for sosialhjelp, og det mener Rødt er veldig bra. Vi mener den praksisen bør bli permanent, og at vi bør være tydeligere og gå enda lenger. Det f.eks. å måtte framvise kontoutskrift for å dokumentere hva man bruker pengene på, for å få hjelp, er det motsatte av å vise folk tillit. Det å kreve at folk skal selge bilen eller hytta eller tømme sparekontoen til barna sine før de får nødhjelp fra Nav, er heller ikke å vise folk tillit. Det er det motsatte, det er mistillit, og det bør ta slutt.

Vi står midt i en brutal fattigdoms- og forskjellskrise, antallet som trenger sosialhjelp, vokser kraftig. Vi vet at det er flere som går til frivillige organisasjoner, og som heller stiller seg i matkø enn å gå til Nav for å få hjelp. Det er en fallitterklæring for hele velferdsstaten vår. Ikke et eneste vondt ord om alle de flotte folkene i de frivillige organisasjonene som gjør en kjempejobb, men Nav er vårt felles sikkerhetsnett, det er velferdsstaten vår, som skal være der for oss når vi trenger velferdsstaten som mest. Nå er derfor tiden inne for å ta tilbake kontrollen over velferdsstaten vår.

Det er også slik som representanten fra SV nettopp spør i interpellasjonen: Hvordan kan velferd utvikles sammen med folkene det gjelder, og hvordan bidrar regjeringen til at ansatte i systemene blir døråpnere istedenfor portvoktere? Det handler også om tillit. Saksbehandlerne i Nav er arbeidsfolk som kanskje står i krysspresset mellom en veldig streng og trang kommuneøkonomi og enkeltpersoners behov der ute – mellom en mellomleder i Nav, som har budsjetter å følge, og en enslig mor som trenger øyeblikkelig nødhjelp. Før jul måtte lokalpolitikere over hele landet gripe inn og sørge for å stoppe avkortingen av de ekstra pengene som kom fra Stortinget til sosialhjelpsmottakere. Statsråden skrev brev om det samme.

Stortinget har tidligere vedtatt å ta bort muligheten kommunene har hatt til å avkorte sosialhjelpen mot barnetrygden. Det var en veldig stor seier som Rødt støttet opp om, og nå burde vi se på muligheten for å ta bort flere av disse urimelige avkortingene. Det vil sørge for å fjerne noe av krysspresset på arbeidsfolkene i Nav, men også være mer tillitsskapende i form av at vi får mer like tjenester ute i landets kommuner, uavhengig av postnummer.

Det er også viktig med en tillitsreform for de ansatte som jobber i Nav, og her venter Rødt spent på det som kommer fra regjeringen. Rødt støtter også Fellesorganisasjonens krav om en helhetlig gjennomgang av Nav. Jeg jeg lurer på om statsråden og regjeringen mener det samme er nødvendig.

Jeg vil helt mot slutten også løfte forslaget som Rødt fremmet i fjor høst, som handler om et mer tilgjengelig og åpent Nav med mer åpne kontor. Rapporten fra Helsetilsynet viste at i de 70 undersøkte kommunene var 49 av Nav-kontorene åpne 6 timer eller mindre hver uke, 11 av 17 holdt helt stengt. Slik kan vi ikke ha det – at man møter på en lukket dør hos Nav når man trenger Nav som mest. Man må kunne få muligheten til å snakke med et menneske av kjøtt og blod, ikke høre piping av en telefonsvarer eller bli henvist til å chatte med en robot. Vi trenger mer tillit til fellesskapet, mer tillit til Nav og mer tillit til hverandre i den tiden vi er i nå.

Lan Marie Nguyen Berg (MDG) [16:33:15]: Vi i De Grønne vil takke interpellanten Ellingsen for spørsmålet til arbeids- og inkluderingsministeren og takke for alle de gode innleggene som har blitt holdt i salen her i dag. Jeg vil også benytte anledningen til å takke alle dem som jobber for at folk skal få et bedre liv her i landet vårt. De gjør en kjempeviktig jobb.

Før jul ble det meldt at matkøene på kort tid har blitt dobbelt så lange og vel så det. Ifølge Frelsesarmeen

har det på Hamar vært en økning på 65 pst., i Tromsø en økning på 86 pst., i Stavanger, Oslo, Farsund og Tvedestrand en økning på 100 pst. og i Moss og Trondheim en økning på 350 pst. Matsentralen har delt ut 10–11 millioner måltider i 2022, en økning på 35 pst. sammenlignet med 2021. De tror behovet er mye større, og at de kunne delt ut dobbelt så mye.

Frelsesarmeen ser stadig nye ansikter som man kunne omtalt som såkalt vanlige. Normalt dukker det opp 50 personer på matutdeling i Moss; i høst har gjennomsnittet vært 125 personer i uken. Det er 8 pst. av de voksne i Norge som viser tegn til matfattigdom – de står over måltider for å få endene til å møtes, de går på matstasjonen, eller de henvender seg til Nav.

Hvorfor tar jeg opp dette knyttet til denne interpellasjonen? Jo, fordi det meldes om at flere går til matstasjonen enn til Nav. Ifølge Klassekampen i november hadde antallet som søker sosialhjelp, gått ned, men matkøene vokser. Dette er før man regner med de nær 32 000 ukrainske flyktningene Norge har tatt imot siden mars. I Debatten på NRK har det vært en rekke programmer om den økende fattigdomskrisen i Norge denne høsten. For eksempel inviterte de inn uføre Knut Ragnar Hegseth Bakke. Han forteller at å søke om nødhjelp hos Nav er som å være i et politiavhør. Frelsesarmeen peker også på at det er altfor mye byråkrati i Nav-systemet. Det er vanskelig å finne fram, folk gir rett og slett opp. Slik skal vi ikke ha det.

Vi i De Grønne har fremmet flere tiltak mot fattigdom i vårt alternative statsbudsjett for 2023. Vi har foreslått å øke satsene i bostøtten med 10 pst. og heve inntektsgrensen med 20 pst., slik at flere blir omfattet av ordningen, å etablere en ordning med dagpenger for nyutdannede og å reversere regjeringens kutt i opptjeningsperioden for å få dagpenger. Vi har foreslått å øke minstepensjonen med 4 000 kr for alle enslige minstepensjonister, vi har opprettet en ny post for å sette innsatsen mot barnefattigdom i fokus, og vi har utvidet småbarnstillegget til enslige forsørgere med barn fra 0 til 3 år til å omfatte alle med barn under 18 år. Samtidig har vi prisjustert barnetrygden.

Med unntak av økningen i minstepensjonen, som SV fikk forhandlet inn, falt forslagene våre, men uavhengig av politiske tiltak mener vi at et minstekrav i møte med offentlige tjenester er å bli møtt med verdighet. Vi forventer at regjeringen jobber for at det oppleves trygt og dra til Nav når man har behov for det. Vi forventer også at regjeringen jobber for at mennesker i en allerede vanskelig situasjon skal bli møtt med vennlighet når de søker om statlige ytelser. Å leve i fattigdom er en stor påkjenning allerede. Det statlige hjelpeapparatet skal gjøre det det kan for at situasjonen ikke skal oppleves enda verre.

Cato Brunvand Ellingsen (SV) [16:36:58]: Det er kanskje derfor jeg er politiker – kanskje ikke for å diskutere dette torsdag etter votering i en tom sal, men for nettopp å få disse gode innleggene om hvordan vi skal reformere den velferdsstaten vi er så glad i.

Særlig som en del av venstresiden føler jeg på et dypt ansvar for å ta vare på velferden og utvikle den på en god måte. Det er interessant å se hvilke partier som har valgt å delta i denne debatten her i salen i ettermiddag.

Jeg erkjenner at det kan være vanskelig å balansere kritikk mot velferden uten å kritisere dem som jobber i velferdstjenestene. Jeg har jobbet i velferdstjenesten og vært tillitsvalgt i velferdstjenesten i mange herrens år, og jeg har aldri møtt noen profesjoner som mener at det er problematisk at vi ønsker å styrke det relasjonelle forholdet mellom profesjonene i systemet, folkene i systemet og folkene som trenger hjelp av systemet. Det jeg møter, er ansatte som kritiserer en altfor brutal arbeidslinje, der de føler seg bundet på hender og føtter til å jobbe for at alle skal komme inn i arbeid til enhver tid. Det jeg møter, er ansatte som kritiserer at ytelsene er altfor lave til å sørge for god velferd. Velferd skal jo heller ikke måles i tjenester, det skal måles i endring i tråd med det folk egentlig ønsker i sitt eget liv.

Det finnes veldig mange gode eksempler på godt arbeid i velferdstjenesten. I et lite, hvitt hus på Lambertseter ligger Oslohjelpen i bydel Nordstrand i Oslo. Her kan barn og unge og deres foreldre komme akkurat som de er, med sine små og store problemer. De får hjelp til det de trenger hjelp til, uten utredning, dokumentasjoner og diagnoser – og uten ventelister. Oslohjelpen i denne bydelen sør i Oslo viser vei i hvordan framtidens relasjonelle velferd bør utvikles. Jeg anbefaler alle en tur dit, også oss politikere, som kanskje av og til har problemer med å bygge et velferdssystem som funker best mulig.

Takk for denne debatten. Jeg har lyst til å avslutte med Pippis fine ord: «Den som er veldig sterk, må også være veldig snill.»

Statsråd Marte Mjøs Persen [16:39:58]: Jeg vil også takke for en interpellasjonsdebatt som tar opp viktige temaer i vårt velferdssamfunn. Jeg deler bekymringen for den situasjonen mange nå er i som følge av økte levekostnader og en stram økonomi.

Som jeg la vekt på i mitt innlegg, er det viktig at de som trenger akutt hjelp nå, oppsøker Nav-kontoret. Alle som har et hjelpebehov, kan henvende seg til Nav-kontoret for å få lagt fram sin sak og få informasjon og veiledning. Ikke minst er også Navs økonomi- og gjeldsrådgivningstjeneste et viktig tilbud til personer som nå har økonomiske problemer.

Trygghet og rettferdig fordeling er det aller viktigste for denne regjeringen. Budsjettforhandlingene med SV

har vært en god mulighet til å justere budsjettet i tråd med utviklingen de siste månedene. Hovedmålet med budsjettet er fortsatt å bidra til å få kontroll på den kraftige prisveksten, skape trygghet rundt folks økonomi og arbeidsplasser og utjevne de sosiale og geografiske forskjellene.

Representanten Berg var også inne på viktige tiltak for å styrke økonomien til dem som merker prisveksten sterkest. Vi styrker derfor økonomien også til disse personene. Det betyr mer til minstepensjonister, mer til barnefamilier og mer til dem med lavest ytelser, som f.eks. uføre.

En av de viktigste måtene å komme seg ut av fattigdom på, er å komme i arbeid. Arbeidslinjen er derfor fortsatt viktig. Regjeringens jobbpakke, en ungdomsgaranti, der vi bl.a. styrker laget rundt ungdommene med flere veiledere i Nav som kan bidra til at de kan få seg enten kvalifisering eller arbeid, er en viktig satsing for denne regjeringen. Også forsøksordningen med arbeidsorientert uføretrygd er fortsatt noe av det viktigste vi gjør på lang sikt. Jeg mener at disse ikke står i noen umiddelbar motsetning til hverandre, for de som henvender seg til Nav, skal få hjelp, og økonomisk sosialhjelp er det siste sikkerhetsnettet i velferdsstaten vår. Det er ikke sånn at man ikke kan få sosialhjelp med mindre man står på helt bar bakke. Det finnes muligheter i sosialtjenesteloven, og veilederen understreker dette for dem som er Nav-ansatte.

Det jeg har blitt helt trygg på etter å ha reist rundt på Nav-kontor rundt omkring i det ganske land, er at der er det mange dyktige ansatte som står på hver dag, både med å bistå mennesker som ønsker å komme ut i arbeid, nettopp til å gjøre det, og også med å finne muligheter til å bistå økonomisk innenfor det regelverket som er. Det er jeg veldig glad for, og jeg er glad for den debatten vi har hatt her i dag.

Presidenten [16:43:04]: Interpellasjonsdebatten er dermed avsluttet.

Sak nr. 11 [16:43:06]

Interpellasjon fra representanten Åslaug Sem-Jacobsen til kultur- og likestillingsministeren:

«Hendelsene i uke 46 2022 har synliggjort hvor omfattende hets og trakassering er. Debattanten Sumaya Jirde Ali, journalist Morten Hegseth og AUF-leder Astrid Hoem har alle blitt utsatt for hets og har mottatt grove og truende meldinger. Mange unge tør ikke delta i den offentlige debatten av frykt for å bli hetset. Hets er uakseptabelt og utgjør en stor trussel mot demokrati og samfunnsutvikling.

Hvilke tanker har statsråden om den økende tendensen, og hva bør borgere og myndigheter gjøre for å få slutt på dette når både enkeltmennesker og demokratiet vårt rammes så hardt?»

Åslaug Sem-Jacobsen (Sp) [16:44:10]: I dag velger jeg å bruke min stemme til å belyse et problem vi dessverre ser i økende grad i dagens samfunn, nemlig hets, rasisme og trakassering i det offentlige rom. Selv om jeg i hele mitt voksne liv har hatt gode grunner til å tenke at nå er jammen vi nordmenn blitt mer opplyste, tolerante og inkluderende, kommer den ene hendelsen etter den andre som viser at vi dessverre fortsatt har en veldig lang vei å gå.

Litt vel mange slike hendelser skjedde samtidig i slutten av november, noe som førte til at jeg fremmet denne interpellasjonen. Da kom det fram hvordan samfunnsdebattant Sumaya Jirde Ali, som fra før av er en av de offentlige personene som opplever mest hets, var blitt utsatt for rasisme av komiker Atle Antonsen på byen. Samtidig kom det også fram hvordan Skal vi dansedommer Morten Hegseth ble overdynget med hets og homohat på nettet etter finalen i TV 2-konkurransen, og at AUF-leder Astrid Hoem ble gjenstand for grov omtale og hatprat fra både anonyme brukere, falske kontoer og ekte kontoer etter deltakelse i Debatten i NRK.

Det er altså frustrasjonen og fortvilelsen min over at det likevel fortsatt er så altfor mange nordmenn som er ikke er blitt mer opplyste, tolerante og inkluderende, og som i tillegg totalt mangler folkeskikk og empati, som gjør meg så bekymret for det offentlige ordskiftet nå. Selv om disse tre nevnte stemmene heldigvis ikke kommer til å tie selv om de får aldri så mye hets, vet vi at veldig mange andre velger å tie og dropper å heve stemmen sin offentlig, for de orker ikke hetsen, hatet, diskrimineringen, rasismen og den unødvendig harde tonen som de ser at andre blir utsatt for. Ikke minst gjelder det innvandrere, minoriteter, samer, skeive og personer med nedsatt funksjonsevne.

Dette er et demokratisk problem, og det er også et stort problem for demokratiet Norge at så mange grupper og enkeltmennesker vet at en del andre har så sterke negative meninger om og holdninger til dem og uttrykker dette på forskjellig uakseptabelt vis som farger hverdagen deres – og som farger hverdagen til alle oss andre. Dette skaper kløfter, konflikter og uro, og med det masse problemer for samfunnet vårt.

For meg er det viktig at mennesker med ulik etnisitet, religiøs tilknytning og seksuelt kjønnsuttrykk kan føle seg like trygge som majoriteten av oss nordmenn. Dette ble ikke mindre viktig etter skytingen utenfor London Pub den 25. juni, for den viste så altfor tydelig at vi hele tiden må ta kampen mot intoleranse og hat.

Jeg opplever at de aller fleste nordmenn er enig i det og tenker som meg. Ikke minst er jeg imponert over

barn og unge, som på skolen og i hjemmet har lært om verdien av toleranse og hvor farlig hets, diskriminering og rasisme er. Selv har jeg en 13-åring som slår ned på alle former for negative kommentarer om andre, etter å ha fokusert mye på det gjennom hele skoleløpet.

I mitt politiske virke er jeg så heldig stadig å møte unge mennesker som virkelig kjemper mot hat og rasisme og for toleranse, men som politiker støter jeg også på unge og eldre – i kommentarfeltene eller på andre arenaer – som lirer av seg såpass mye hardt og drøyt at det er lett å se at verken skolen eller hjemmet har hatt noen særlig positiv påvirkning på dem. Da snakker jeg ikke om generelt tøff meningsbrytning og saklig uenighet, for det er jo noe jeg som politiker oppsøker, men om en tone og et innhold som gjør at jeg til tider vegrer meg for å poste poster på Facebook om en del temaer eller for å heve stemmen i en del debatter. Undersøkelser viser at jeg definitivt ikke er alene om det.

Jeg vet at vi har en kultur- og likestillingsminister som er veldig opptatt av disse spørsmålene. Jeg ser derfor fram til å høre hva hun tenker om situasjonen slik den er nå, og hvordan hun vil bidra til at stemmer i offentligheten skal motta mindre hets og trakassering, og også mer om hvordan kampen for mer toleranse, inkludering og varme i hele samfunnet fortsetter på regjeringens vakt.

Statsråd Anette Trettebergstuen [16:48:41]: Representanten Sem-Jacobsen tar opp et enormt viktig tema her i dag. Den hetsen og det hatet som vi ser så mange eksempler på, egentlig hele tiden og spesielt nylig, som representanten peker på, er forstemmende og svært, svært alvorlig. Viktige stemmer som Sumaya Jirde Ali, Morten Hegseth eller AUF-leder Astrid Hoem utsettes for et så massivt trykk at det blir nesten helt umenneskelig å skulle stå i det. Det er opprørende å se at dette skjer, for det handler ikke om samfunnsdebattanter som blir møtt med motargumenter eller litt sleivete sjargong, men at vi gang på gang ser at disse stemmene og flere med dem møtes med hets, diskriminering og rasisme. Hets, rasisme og diskriminering fratar mennesker muligheter, det ødelegger liv, og det er en trussel mot selve demokratiet.

Det er en menneskerett å få lov til å være fri og leve fritt og være den du er uten å møte hets eller diskriminering. Da kan vi selvsagt ikke akseptere at grupper som ungdom, kvinner eller minoriteter skremmes fra å ytre seg, skremmes fra å ville forsøke å forandre verden. For min egen del var det nettopp kampen mot rasisme og kampen for frihet som fikk meg inn i politikken. Jeg var 12–13 år gammel da folk vendte ryggen til Arne Myrdal på torget i min nabobygd, Brumunddal. Det var mitt første møte med brutaliteten i rasisme, men det var godt å se at folk sto opp mot den til slutt.

Når rasismen viser sitt stygge ansikt offentlig slik, i det åpne rom, er det kanskje ikke så vanskelig å ta tydelig avstand, men når avsenderen er en du kjenner, når det er kompisen din som sitter ved siden av deg og er ufin på pub, blir det kanskje litt vanskeligere. Når hat i 50 nyanser av brunt tyter ut fra tastatur i kjellerstuer, når trusler om voldtekt og drap dukker opp daglig i kommentarfeltet, står vi i fare for at mange tenker at slik er det vel bare på nett. Men ingen skal tenke at slik er det vel bare på nett. Det skal ikke være slik på nett. Det må stoppes.

Vi i regjeringen skal ta vårt ansvar. Det lovte vi allerede i Hurdalsplattformen, og vi er i gang. Det er svært problematisk at viktige stemmer for mangfold er betydelig utsatt for hets. Sårbare minoriteter – spesielt samer, innvandrere, skeive og personer med funksjonsnedsettelse – rammes oftere enn andre. Regjeringen vil innen utgangen av 2023 legge fram en ny handlingsplan mot rasisme og diskriminering. Vi har også satt ned en ekstremismekommisjon. Vi kommer til å legge fram en handlingsplan for kjønns- og seksualitetsmangfold i 2023, som skal bidra til og ha tiltak for å bedre livskvaliteten til skeive, sikre deres rettigheter og bidra til større aksept for kjønns- og seksualitetsmangfold.

Ytringsfrihetskommisjonens spennende og viktige rapport er nå ute på omfattende høring, med frist 16. januar og til ca. 1 300 høringsinstanser. Jeg har oppfordret kommunene til å sende høringen til eldreråd, råd for folk med funksjonsnedsettelser, ungdomsråd og andre, for vi vil ha debatt, og vi vil ha forslag til tiltak. Vi skal lytte til innspillene som kommer, og vi skal iverksette tiltak for å hegne om og styrke ytringsfriheten og sikre ytringsrommet for alle. Vi står på for å skape trygge, inkluderende ytringsrom.

Så skal vi huske det Martin Luther King sa om at når alt er over, vil vi ikke huske ordene fra våre fiender, men tausheten fra våre venner. Som medmennesker og som samfunnsborgere har vi alle et stort ansvar for å ivareta det fellesskapet vi vil ha. Vi må engasjere oss og si tydelig fra at rasisme og diskriminering ikke er greit, selv når det koster oss litt, selv når det er vår egen venn – i fylla eller på Facebook eller begge deler.

Åslaug Sem-Jacobsen (Sp) [16:53:42]: Jeg vil takke kultur- og likestillingsministeren for svaret og hennes tydelige engasjement i denne saken om hets i det offentlige rom, men også i alle andre saker som handler om rasisme, diskriminering og det å ha et godt ytringsklima i Norge. Jeg ser fram til resultatene av alt det arbeidet som statsråden skisserer at er på gang fra regjeringen allerede i år, et arbeid som vil kunne virke

positivt inn, slik at situasjonen blir bedre på disse områdene. Det gjelder den kommende handlingsplanen mot rasisme og diskriminering – som jeg i sin tid fremmet forslag om – og ekstremismekommisjonen, handlingsplanen for kjønns- og seksualitetsmangfold og det at statsråden har oppfordret kommunene våre til å få ungdomsråd, eldreråd, råd for personer med nedsatt funksjonsnedsettelse og andre til å engasjere seg i høringen om ytringsfrihetskommisjonens rapport. Dette er bra.

Noe av det jeg festet meg ekstra ved av det statsråden sa, var at når det gjelder all hetsen, peker hun på det ansvaret hver enkelt har for fellesskapet. Min refleksjon er, som tidligere nevnt, at selv om vi kollektivt stadig beveger oss framover mot det tolerante og varme samfunnet jeg ønsker meg, er det tydelig at det hver dag må utkjempes små og store slag for toleranse, mangfold og inkludering – på arbeidsplassen, i skolegården, ved middagsbordet, på fest eller pub og i den offentlige samtalen.

Hets, hat, trakassering, diskriminering og rasisme må alltid slås ned på. Der har vi alle et ansvar sammen med myndighetene. Her er barn og unge bedre enn de eldre, opplever jeg, og jeg har allerede fortalt at jeg opplever at skolen gjør en god jobb for det. Min mening er at det arbeidet bør styrkes ytterligere. Det samme gjelder arbeidet til organisasjoner som jobber aktivt mot hatprat, diskriminering og rasisme. Regjeringens arbeid med trygg digital oppvekst blir superviktig framover da så mye skjer just der.

Det er de voksne og særlig de som er svært aktive og spyr ut helt drøy hets, rasisme og hat i sosiale medier, jeg er mest skuffet over og bekymret for. Det virker som om stadig flere plattformer å ytre seg på, med tilhørende algoritmer som dyrker konflikt og negativt engasjement, er en altfor stor driver med tanke på all hetsen og det brune grumset som tyter ut. Det rammer ikke bare de offentlige stemmene, men bidrar også sterkt til en generelt hardere tone og polarisering, i media og i hele samfunnet, som i sin tur rokker ved noe av det viktigste vi har for et velfungerende demokrati, nemlig tilliten til samfunnet og til hverandre selv om vi er uenig i sak.

Jeg lurer på hva statsråden tenker om det.

Statsråd Anette Trettebergstuen [16:56:38]: Jeg takker representanten Sem-Jacobsen for nok et godt innlegg. Det er riktig som representanten sier, at kampen mot netthets, mot rasisme og mot diskriminering må føres på så enormt mange plan. Én ting er samfunnsstrukturene og regjeringens og myndighetenes ansvar for regulering osv., men vi har også alle et dypt personlig ansvar for å oppføre oss som folk, for å si det på den måten, tenke over hvordan vi ytrer oss og på hvilken måte vi gjør det, og ikke minst si fra når vi ser at noen blir behandlet dårlig.

Som representanten også pekte på, jobber vi på disse ulike planene. Jeg er spesielt bekymret for måten de unge ser på sin mulighet til å ytre seg. Selv om Ytringsfrihetskommisjonens rapport, som kom i august, langt på vei friskmelder det norske ytringsklimaet, er det også en kjensgjerning at mange unge lar være å ytre seg, spesielt unge jenter, fordi de er redd for å bli møtt med netthets – en slags selvsensur i ung alder. Det er en alvorlig trussel for demokratiet vårt dersom en stor andel av de unge ikke ønsker å delta i det offentlige ordskiftet fordi de er redd for å bli møtt med dritt og hets, for å si det rett ut. Derfor er meldingen om trygg digital oppvekst et viktig arbeid vi holder på med, og derfor er arbeidet vi gjør mot netthets generelt også viktig. Ytringsfrihetskommisjonens forslag er ute på høring. Vi kommer til å følge dem opp når de har vært på høring, og jeg ser fram til det.

De nye plattformene som er laget for ytring, gjør at man ved et tastetrykk kan ytre seg mens adrenalinet fortsatt pumper og sinnet fortsatt er der, og så er det spredd og ligger på internett i alles påsyn. De store techplattformene regulerer ikke og tar ikke bort skadelig innhold på en ansvarlig måte, de modererer ikke på en skikkelig måte, men de har tvert imot i veldig stor grad algoritmer som premierer innhold som skaper sinne, som skaper vrede, som skaper polarisering. Derfor er også det arbeidet vi nå gjør på norsk nivå og på nordisk nivå for å få til en bedre regulering av de store techgigantene, ekstremt viktig i et demokratiperspektiv og for at færre skal måtte oppleve å bli møtt med hets, hat, rasisme og den type ytringer når de ytrer seg på de digitale plattformene.

Kamzy Gunaratnam (A) [16:59:43]: Jeg pleier å si at vi har hat og hets som vi elsker å stå opp mot, og så finnes det hat og hets som vi ikke liker, ikke vil, ikke orker, ikke gidder, ikke tør å stå opp mot. Det finnes hat og hets vi rett og slett finner det lettere å konfrontere, og det finnes det vi ikke er i stand til å håndtere.

For Arbeiderpartiet handler det alltid om struktur og kultur, for politikk skaper holdninger og holdninger skaper politikk. Når det gjelder hat og hets, må vi være tydelige på at det er både en politisak og en politisk sak. Loven skal beskytte oss, men politikken må forebygge og ikke minst hjelpe oss med aldri å komme dit.

Undertegnede ble valgt til å være leder av 17. maikomiteen i Oslo i 2019. Kommentaren om hvorvidt en kronisk norsk burde vært valgt, ble absolutt en hit, og reaksjonene lot ikke vente på seg. Det ser man ofte i sosiale medier og tradisjonelle medier, enkelthendelser vekker mye følelser, og mange har et behov for å komme ut

av et antirasistisk, antisjåvinistisk skap og vise hvor mye man står opp mot diskriminering og diskriminerende holdninger. Det er ikke mangel på sosiale medieoppdateringer.

Spørsmålet er: Er man villig til å stå opp mot hetsen selv når det er vanskelig for en? Er man villig til å ofre en liten del av sin plass i samfunnsdebatten for at noen underrepresenterte grupper skal få større plass? Debatten om hets og hat er fullstendig meningsløs hvis vi ikke starter med å erkjenne våre egne privilegier. For dette skal ikke handle om å synes synd på dem som blir hetset, det handler om å ta strukturelle grep som forebygger, avdekker og strukturelt endrer våre roller i samfunnet, som gjør det mer demokratisk, åpent og likeverdig.

Politikk skaper holdninger, og holdninger skaper politikk. Vi trenger å være tydelige på politikken, da må vi også være kunnskapsbaserte og åpne. Regjeringen har sendt ytringsfrihetskommisjonens rapport på en omfattende høring. Kulturministeren har oppfordret kommunene til å sende høringen til eldreråd, råd for personer med funksjonsnedsettelse, ungdomsråd og andre. Dette bidrar til inkludering, åpenhet og i sin helhet en demokratisering av det viktigste verktøyet for vårt demokrati, nemlig ytringsfriheten.

Regjeringen har også store ambisjoner med bl.a. ekstremismekommisjonen, som skal få mer kunnskap om radikalisering og ekstremisme, og handlingsplanen for kjønns- og seksualitetsmangfold, som skal bidra til å bedre livskvaliteten til skeive. Deres rettigheter og deres bidrag i samfunnet er minst like viktig.

Misforstå meg rett, mange av oss er liberale ytringsfrihetsfundamentalister. Det betyr ikke at vi ikke bør se på sammenhengen mellom ytringsfrihet og handling. Angrepene 22. juli 2011 eller 25. juni 2022 skjedde ikke i et vakuum. Terroristene var en av oss. Det startet med ytringer, verbale og digitale.

Fellesskapet må styrkes for å skape de rollemodellene vi også sårt trenger i vårt mangfoldige samfunn. Det skjer kun gjennom reelle like muligheter, det være seg barnehage, fellesskolen eller arbeidsplassen – våre fellesskap må styrkes slik at rollemodellene kan vokse fram. Barn og unge som vokser opp, må se på tv, på film, på reklame, på lederskikkelser som ministre og direktører, at man kan bli hva man vil, uansett hvem man er, hvor man kommer fra og størrelsen på lommeboka. Det i seg selv er et veldig viktig virkemiddel for å forebygge hat og hets. For det man med sine egne øyne kan se er mulig, skaper holdninger for hva man aksepterer i denne verden. Det er ikke irrelevant at nettopp Masud Gharahkhani er stortingspresident, og det er i aller høyeste grad viktig for mange av oss at nettopp Anette Trettebergstuen er likestillingsminister i Norge. Det betyr noe at nettopp Shabana Rehman fikk plass på den kunstneriske scenen. Representasjon, altså mangfoldig representasjon, forebygger dårlige holdninger.

Jeg vil avslutte med å gjenta kulturministerens oppfordring: Vi trenger å være tydelige i språket, vi trenger å ta til motmæle – ikke bare svare med at jeg ville ikke brukt de ordene, og bare svare når det passer oss best.

Lan Marie Nguyen Berg (MDG) [17:04:22]: Ofte når det er snakk om hets og trakassering i den offentlige debatten, kommer det opp problemstillinger knyttet til hvorvidt ytringsfriheten blir innskrenket ved reguleringer av debatten. Men her er det viktig å ha flere tanker i hodet på en gang, for i de tilfeller der mennesker skyves bort fra samfunnsdebatten gjennom trusler og trakassering, rammes deres ytringsfrihet. En bedre regulering av den offentlige debatten bør derfor ikke anses som en begrensning av ytringsfriheten, men en beskyttelse av dem.

Det er derfor tre områder jeg har lyst å løfte fram i dette innlegget. Det første er knyttet til § 185 i straffeloven, ofte omtalt som rasismeparagrafen. Slik paragrafen lyder nå, beskytter den svært få av dem som blir utsatt for hatefulle ytringer. Dette så også ytringsfrihetskommisjonen på i fjor da de la fram sin utredning om en åpen og opplyst offentlig samtale. Derfor må det jobbes med at § 185 rommer bredere.

Det andre jeg har lyst til å dra fram, er knyttet til regulering av offentlige debatter i sosiale medier. Digitale plattformer er viktige arenaer for å ytre sine meninger og bli hørt, men det motsatte kan også oppstå, at særlig utsatte grupper skremmes eller trues fra å delta i det offentlige ordskiftet. Derfor må det ses på hvordan ansvaret kan avklares gjennom en egen lov, lignende medieansvarsloven.

Det tredje jeg vil dra fram, er knyttet til forebygging av trusler mot myndighetspersoner hos Politiets sikkerhetstjeneste. I Norge har vi særlige lover og tiltak som skal beskytte våre myndighetspersoner mot angrep og trusler. Norske myndighetspersoner er definert som medlemmer av kongehuset og regjeringen samt stortingsrepresentantene.

Her tillater jeg meg å være litt personlig. Det er godt kjent at jeg ble utsatt for til dels store mengder hets, trakassering og trusler da jeg var byråd i Oslo mellom 2015 og 2021. Jeg var folkevalgt og jobbet i demokratiets tjeneste, men PST var kun tilgjengelig for nasjonale myndighetspersoner, ikke for lokalpolitikere. Det var ingen som gjorde en vurdering av min trusselsituasjon i de årene. Jeg ble i lang tid henvist til selv å samle opp og anmelde sak for sak egenhendig på politistasjonen for at det skulle registreres – og eventuelt følges opp. Det sier seg selv at det var umulig å gjøre. Å forsøke å kartlegge, eller egenhendig anmelde, bare en brøkdel ville gått ut

over min evne til å utføre mitt verv og det jeg var valgt for å gjøre. Forskjellen i det øyeblikket jeg kom inn på Stortinget, var som natt og dag. Nå får jeg den hjelpen jeg trenger fra PST, fordi jeg er stortingsrepresentant.

Dette handler ikke om meg. Som byråd i Oslo var jeg tross alt svært privilegert. Jeg er mer bekymret for at det harde ytringsklimaet og omkostningene ved å ytre seg offentlig rammer demokratiet vårt – for alle stemmene som vi ikke får. Jeg er bekymret for ungdommer som er engasjert i klima og miljø, asylsøkeres rettigheter eller rasisme, og jeg er spesielt bekymret for samfunnsdebattanter og andre viktige stemmer uten organisasjoner eller noen form for støtteapparat bak seg. De blir stående helt alene mot en vegg av mennesker som ønsker å skremme dem til taushet. Det er ikke uten grunn at flere samfunnsdebattanter med minoritetsbakgrunn har trukket seg unna den offentlige debatten de siste årene eller har måttet ta seg en pause. Mange har stått så vanvittig alene i sin kamp for sin frihet til å ytre seg.

Det er et angrep på vårt demokrati hver gang personer som deltar i den offentlige debatten, opplever å bli hetset til taushet. Derfor bør terskelen for å få støtte fra PST være lavere, og politiet må få mer ressurser til å følge opp anmeldelser.

På vegne av alle som opplever hets og hatytringer fordi de står opp for meningene sine, og på vegne av ytringsfriheten og demokratiet vårt, jobber vi i De Grønne nå med et representantforslag knyttet til de ovennevnte punktene, som jeg håper å få bred støtte for fra mine stortingskolleger når vi kommer så langt.

Hadle Rasmus Bjuland (KrF) [17:09:04]: Jeg vil starte innlegget med å takke representanten Sem-Jacobsen, som fremmer en viktig interpellasjon.

På vegne av KS gjorde Ipsos i 2019 en kartlegging av hatefulle ytringer og trusler mot folkevalgte i Norge. De fant ut at én av fire lokalpolitikere har unnlatt å uttale seg om en sak etter å ha sett eller hørt andre politikere i kommunestyret eller fylkestinget motta hets eller trusler. 14 pst. har vurdert å slutte i politikken av samme grunn. Det er altfor høye tall.

De fleste av oss som engasjerer seg i politikk, har dessverre opplevd hets og usaklige angrep. Jeg tror de fleste av oss også biter i seg altfor mye og går videre fordi vi ikke vil bruke krefter på det. Vi finner verktøy for å tåle det, men er det sånn at vi skal måtte tåle det for å kunne stå i politikken? Hvis vi kommer dit at det bare må tåles, og at ikke politiet tar dette på alvor, noe samfunnet ellers jobber for å få stoppet, er det nesten som at vi har sluttet å ta demokratiet på alvor. Selve ideen ved demokratiet er at vi skal klare å være uenige og kunne være motstandere uten å være fiender.

Jeg er særlig bekymret for min egen generasjon, som lurer på om de skal engasjere seg i politikk og samfunnsdebatt. Hva skjer hvis trusler og hets fører til at viktige grupper i samfunnet ikke deltar i samfunnsdebatten? Kristelig Folkeparti mener at vi aldri må ta dette for gitt. Vi må holde ved like samfunnsdebatten om hvordan vi snakker sammen.

Det vil være en rekke vanskelige debatter som både politikere og samfunnsdebattanter skal stå i framover. Da er det et demokratisk problem hvis folk unnlater å uttale seg av frykt for hets. Noen utsettes for hets som er over grensen for hva som er lov. Da er det viktig at politiet følger dem opp og gir sanksjoner, og det er vi politikeres oppgave å sikre at politiet har ressurser nok til å følge opp et sånt arbeid. Det blir viktig i kampen mot hets og trusler i tiden som kommer.

Åslaug Sem-Jacobsen (Sp) [17:11:33]: Både jeg og andre har i denne debatten slått fast hvor viktig det er å holde fanen høyt for inkludering, mangfold og toleranse. De fleste har også vært veldig opptatt av at vi samtidig daglig må kjempe kampen mot hets, trakassering, diskriminering, rasisme og hat på alle mulige arenaer, for det forekommer på alle mulige arenaer. Som det ble sagt her, gjelder det både kampen mot den hetsen som det er lett å stå opp mot, og den som det er ganske vanskelig å stå opp mot. Det gjelder ikke minst den som skjer i det offentlige rom, særlig på nettet og i sosiale medier.

De som eier og drifter disse plattformene hvor hetsen forekommer, må derfor etter min mening også ta mye mer ansvar enn de gjør nå, slik som statsråden slår fast. Mediene våre mener jeg også bør være enda mer årvåkne framover. Kanskje skal de monitorere kommentarfeltene sine enda mer og grundigere vurdere bruken av kommentarfelt der de ser at en sak eller et tema avstedkommer mye hets og trakassering. En del medier jobber godt slik, men jeg håper stadig flere medier framover vil jobbe enda mer aktivt med disse problemstillingene.

Jeg vil i forlengelsen av det absolutt understreke at jeg selvfølgelig er glad for at det er langt flere plattformer å ytre seg på for befolkningen nå enn tidligere, bl.a. nettopp på grunn av sosiale medier og kommentarfelt, og at jeg derfor i prinsippet selvfølgelig heier på kommentarfelt og alskens meninger som gjerne bryter med mine. Det er formen og folkeskikken jeg vil forbedre, og jeg vil ikke akseptere at diskriminerende, trakasserende og rasistiske ytringer får florere – det kan vi ikke som samfunn. Da må vi f.eks. fortsette å se på forbedringer av lovverket, slik som representanten Berg var inne på.

Jeg ser fram til resultatet av arbeidet på denne fronten i regjeringen, som statsråden har gjort rede for, men

mener at vi på Stortinget også kan fortsette å gjøre mye. Vi har satt fingeren på utfordringene og jobbet med løsninger i denne debatten i dag, og tematikken må vi fortsette å ha trøkk på i denne salen. Også her er det en vei å gå. Når en stortingsrepresentant tidligere i dag sto på talerstolen og sammenlignet personer med kjønnsinkongruens med det å føle seg som en katt, er det kanskje ikke så rart at mange transpersoner blir hetset.

Med det hjertesukket vil jeg takke statsråden og alle andre som deltok i denne interpellasjonsdebatten.

Statsråd Anette Trettebergstuen [17:14:24]: Takk for en god og tankevekkende debatt, og takk for gode innlegg. Jeg savner høyresiden i denne interpellasjonsdebatten, men jeg er i hvert fall glad for at vi nå i det offentlige ordskiftet og fra regjeringens og stortingets flertalls side – i motsetning til bare for noen år siden – har en debatt om hvordan vi skal bekjempe rasisme, ikke en debatt om hvorvidt det finnes i det norske samfunnet. For slik var det for kort tid siden.

Rasisme, hatytringer, ekstremisme, radikalisering og hets er kanskje den fremste trusselen mot ytringsfriheten, demokratiet vårt og fellesskapet. Men det oppstår ikke i et vakuum. Vi er nødt til å snakke mer om hva som skaper den type holdninger – følelsen av utenforskap, følelsen av at fellesskapet kanskje ikke rommer deg, eller at du blir urettferdig holdt utenfor. Å kjempe for et samfunn der alle skal med, med små og store fellesskap i bygd og by som tar vare på folk, og som rommer alle, og en likestillingspolitikk som gjør at folk kan få lov til å være seg selv og leve et fritt og trygt liv, er det beste bolverket mot at folk skal oppleve den type ting. Det handler om samfunnssyn.

Flere har vært innom at de store teknologigigantene har revolusjonert måten vi ytrer oss på. Det er også grunnen til at så mange kan både spre hets og gjøre den synlig, og at så mange føler på kroppen at de mottar den. Det har gått for langt. Det truer ytringsrommet vårt, og de er nødt til å reguleres bedre. Jeg ser fram til å holde komiteen og Stortinget orientert om sporene vi jobber langs på det nordiske nivået, der vi sammen har gått inn med felles holdninger rundt hvordan de bedre kan ta ned og moderere skadelig innhold osv., og hva vi skal gjøre på nasjonalt nivå for å regulere dem best mulig.

Jeg ser også fram til å jobbe tett og godt sammen med komiteen og Stortinget om de andre viktige prosessene som nå skjer, som alle handler om at vi skal oppnå et samfunn der ingen skal utsettes for hets og rasisme, og der alle skal få lov til å være den de er.

Presidenten [17:16:53]: Sak nr. 11 er omme.

Dermed er dagens kart ferdig behandlet. Forlanger noen ordet før møtet blir hevet? – Møtet er hevet.

Møtet hevet kl. 17.17.

Svanemerket trykksak, 2041 0654